

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3.000 – 1.100 π.Χ.)

1. Οι Λαοί και οι Πολιτισμοί της Εγγύς Ανατολής.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΒΕΙΣΣΟΙ

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ

ΘΡΑΚΗ

ΚΡΑΤΟΣ ΧΕΤΤΑΙΩΝ

ΜΥΣΟΙ

ΦΡΥΓΕΣ

Μυσηναί

Κνωσός

ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩΝ ΣΤΗΛΩΝ ΘΑΛΑΣΣΑ

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

ΜΕΜΦΙΣ

Ιερουσαλημ

Σιδών Τύρος (Σόρ)

Βαβυλων

Νίνος (Νινευί)

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3.000 – 1.100 π.Χ.)

Α. ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗ

(ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ – ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ – Μ. ΑΣΙΑ –
Β.ΑΝ. ΑΦΡΙΚΗ)

Β. ΑΙΓΑΙΟ

1. ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ:

- ΣΟΥΜΕΡΙΟΙ (~3.500-2.500 π.Χ.)
- ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ (~2.500 – 6^{ος} αι. π.Χ.)
- ΑΣΣΥΡΙΟΙ (~1.000 – 612 π.Χ.)

1. ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
(3.000 – 1.600/1450 π.Χ.)

2. Β. ΑΝ. ΑΦΡΙΚΗ:

- ΑΙΓΥΠΤΟΣ (3.000-σήμερα)

2. ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
(3.000 – 1.450/1.100 π.Χ.)

3. Μ. ΑΣΙΑ:

- ΧΕΤΤΑΙΟΙ (2000-1200 π.Χ.)

3. ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
(1.600 – 1.100 π.Χ.)

4. ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ:

- ΦΟΙΝΙΚΕΣ (3.000-146 π.Χ.)
- ΕΒΡΑΙΟΙ (1.800-σήμερα)

ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΛΑΟΙ

ΑΥΤΟΙ ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΙΚΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΙΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥΣ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΗ ΒΙΒΛΟ.

Μαύρη

Θάλασσα

Κασπία Θάλασσα

ΕΛΛΗΝΕΣ
(ΠΕΡ. 800 - 331 Π.Χ.)

ΧΕΤΤΑΙΟΙ (ΠΕΡ. 1900 - 1200 Π.Χ.)

ΡΩΜΑΙΟΙ
(ΠΕΡ. 510 Π.Χ. - 476 Μ.Χ.)

ΜΥΚΗΝΑΙΟΙ
(ΠΕΡ. 1450 - 1100 Π.Χ.)

ΜΙΝΩΙΚΟΙ
(ΠΕΡ. 1800 - 1450 Π.Χ.)

ΓΑΛΑΤΕΣ
(ΠΕΡ. 280 Π.Χ. - 100 Μ.Χ.)

ΜΙΤΑΝΟΙ
(ΠΕΡ. 1450 - 1300 Π.Χ.)

ΑΣΣΥΡΙΟΙ
(ΠΕΡ. 900 - 612 Π.Χ.)

ΚΑΣΣΙΤΕΣ
(ΠΕΡ. 1500 - 1170 Π.Χ.)

ΠΕΡΣΕΣ
(ΠΕΡ. 549 - 33 Π.Χ.)

ΕΛΑΜΙΤΕΣ
(ΠΕΡ. 3000 - 500 Π.Χ.)

Μεσόγειος Θάλασσα

ΘΑΛΑΣΣΙΟΙ ΛΑΟΙ
(ΠΕΡ. 1200 - 1020 Π.Χ.)

ΧΑΝΑΝΙΤΕΣ
(ΠΕΡ. 2500 - 1200 Π.Χ.)

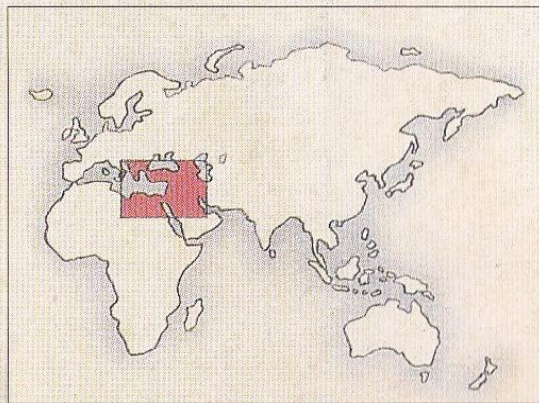
ΦΟΙΝΙΚΕΣ
(ΠΕΡ. 2500 - 1200 Π.Χ.)

ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ
(ΠΕΡ. 1200 Π.Χ. - 70 Μ.Χ.)

ΑΜΟΡΙΤΕΣ
(ΠΕΡ. 2500 - 100 Π.Χ.)

ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ
(ΠΕΡ. 1990 - 539 Π.Χ.)

ΣΟΥΜΕΡΙΟΙ
(ΠΕΡ. 3500 - 2400 Π.Χ.)

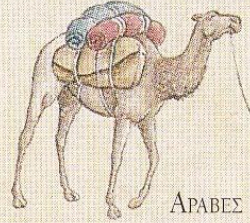
ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ
(ΠΕΡ. 3100 - 30 Π.Χ.)

Ποτ. Νείλος

Ερυθρά Θάλασσα

ΝΟΥΒΙΑΝΟΙ
(ΠΕΡ. 250 - 663 Π.Χ.)

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
Γ. ΜΗΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΑΡΑΒΕΣ
(ΠΕΡ. 500 Π.Χ. - 750 Μ.Χ.)

Περσικός Κόλπος

**ΧΑΡΤΗΣ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ
ΛΑΩΝ**

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Α. ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑΣ

Ασύριοι

Βαβυλώνιοι

Σουμέριοι

Βαβυλων.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

1. ΣΟΥΜΕΡΙΟΙ

[Σουμέρ (βαβυλ.)= νότιος Μεσοποταμία]

- Ο πρώτος λαός που ανέπτυξε υψηλό πολιτισμό.
- Μ' αυτούς αρχίζει η ιστορία (;).
- **Καταγωγή:** Ινδοευρωπαϊκή (πιθανώς)
- **Τόπος:** Μεσοποταμία (ν. τμήμα κυρίως)
- **Περίοδος ανεξαρτησίας:** μέσα 4^{ης} χιλ. π.Χ. – 3^η χιλ. π.Χ.
(~3500-2500 π.Χ)
- **Κυριότερη πόλη:** Ουρ (νότια Μεσοποταμία)
- **Επιτεύγματα:**
  - τροχός (κάρα, άμαξες, αγγειοπλαστική)
  - άροτρο
  - επεξεργασία μετάλλων
  - σφηνοειδής γραφή (λεξισυλλαβική γραφή = κάθε σύμβολο δήλωνε μία λέξη ή συλλαβή)
  - οι πρώτες συγκροτημένες πόλεις

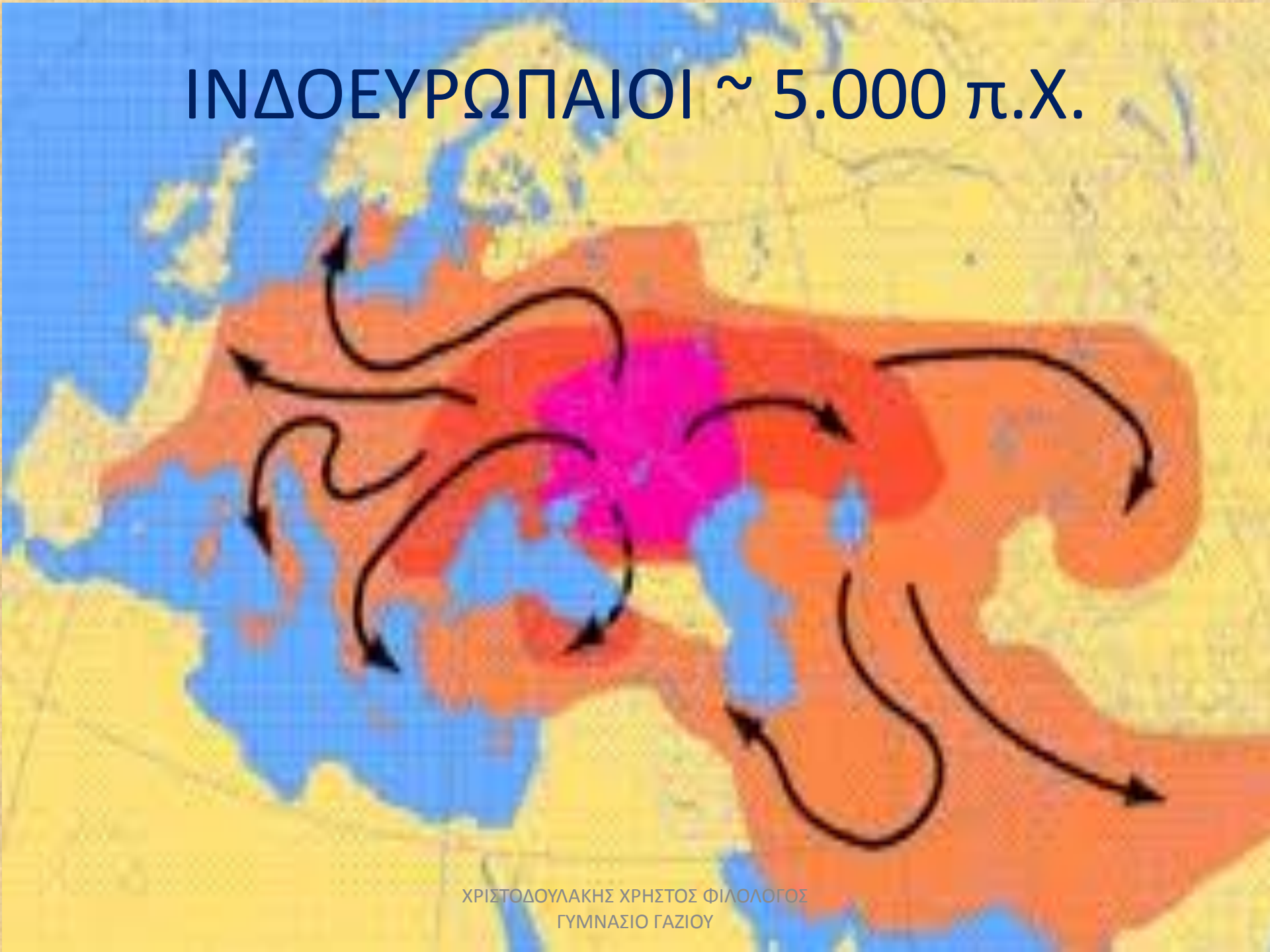

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
 ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ~ 5.000 π.Χ.

Η ΟΥΡ

ΤΡΟΧΟΣ

Ο τροχός έκανε δυνατή την κατασκευή κάρων για τη μεταφορά αγαθών, και ορμάτων για τη διεξαγωγή του πολέμου. Εδώ εικονίζεται το μοντέλο ενός παλαιμικού ορματος του 3000 π.Χ.

© 1999 American Museum of Natural History

ΑΡΟΤΡΟ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΣΦΗΝΟΕΙΔΗΣ ΓΡΑΦΗ

λεξιουλλαβική γραφή

ΖΙΓΚΟΥΡΑΤ (τα πρώτα αστεροσκοπεία)

Ναός και αστεροσκοπείο μαζί. Αναπαράσταση ενός ναού-αστεροσκοπείου, ενός Ζιγκουράτ, από την πόλη Ουρ. Οι επάλληλες τραπεζοειδείς κατασκευές καταλήγουν σε ένα μικρό πυργοειδές οικοδόμημα, το οποίο χρησίμευε ως ναός και παρατηρητήριο συγχρόνως.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΣΟΥΜΕΡΙΩΝ (11 θεοί)

Άνου (προστάτης Ουρούκ)

- Στη [σουμεριακή μυθολογία](#), κι αργότερα στους [Ασύριους](#) και τους [Βαβυλώνιους](#), ο Άνου ή Αν ήταν θεός του **ουρανού και των αστερισμών, άρχοντας των θεών, των πνευμάτων και των δαιμόνων**. Στην τέχνη απεικονίζεται συνήθως σαν τσακάλι.

Ενλίλ

- Στους αρχαίους [σουμεριακούς και βαβυλωνιακούς μύθους](#), ο Ενλίλ είναι ο **θεός των ανέμων και των καταιγίδων**. Κάποιες φορές είναι στοργικός προς την ανθρωπότητα, αλλά μπορεί να γίνει μοχθηρός και να τιμωρήσει τους ανθρώπους, όπως τότε που **έστειλε το μεγάλο κατακλυσμό** που αφάνισε όλους τους ανθρώπους από προσώπου γης, εκτός από τον [Ουτναπιστίμ](#). Ο Ενλίλ απεικονίζεται να φοράει ένα στέμμα με κέρατα, σύμβολο της εξουσίας του.

Ένκι (προστάτης Εριντού / ο Μαρδούκ των Βαβυλωνίων)

- Στη [σουμεριακή μυθολογία](#), ο Ένκι είναι ο **θεός των υδάτων, αλλά και ο σοφός θεός της δημιουργίας, του πνεύματος και της ιατρικής που μπορούσε να αναστήσει τους νεκρούς**. Ο Ένκι εφηύρε για χάρη των ανθρώπων τον **πολιτισμό** κι έπειτα τους άφησε να ακολουθήσουν τη μοίρα τους. Επέβαλε **την τάξη στον κόσμο**: γέμισε τους ποταμούς με ψάρια, κι έμαθε τη **γεωργία** στους ανθρώπους.

Ερεσκιγκάλ

- Στη [Σουμεριακή μυθολογία](#), η **Ερεσκιγκάλ** ήταν η θεά της [Ιρκάλλα](#), της χώρας των νεκρών. Το όνομά της σημαίνει η "Κυρά της Μεγάλης Γης". Η Ερεσκιγκάλ αναφέρεται σε μύθους ως η μεγαλύτερη αδερφή της θεάς [Ινάννα](#). Η κάθοδος της [Ινάννα](#) στον Κάτω Κόσμο είναι ο γνωστότερος μύθος σχετικά με την Ερεσκιγκάλ.

Ινάννα

- Η **Ινάννα** αποτελούσε την κύρια θηλυκή θεότητα των [Σουμέριων](#), την οποία αποκαλούσαν «Αγία Παρθένα». Η θεά της γονιμότητας και της ομορφιάς είχε και τη δύναμη να καταστρέφει τα χωράφια και να στερεί τη γονιμότητα από όλα τα γήινα πλάσματα. Λατρευόταν σαν θεά του πολέμου και του κυνηγιού ιδιαίτερα ανάμεσα στους πολεμοχαρείς [Ασσύριους](#). Απεικονίζεται σαν πλούσια ντυμένη θεά ή σαν γυμνή γυναίκα. Οι Βαβυλώνιοι την ονόμαζαν [Ιστάρ](#). Αποτελούσε, επίσης, το αντίστοιχο της δυτικοσημιτικής θεάς [Αστάρτης](#). Στην μετέπειτα Ελληνική και Ρωμαϊκή μυθολογία οι θεές [Αφροδίτη](#) και [Βένους](#) αντίστοιχα απορρόφησαν κάποιες από τις σχετικές με αυτή την ανατολική θεότητα παραδόσεις.

Νάμου

- Στη [Σουμεριακή μυθολογία](#), η **Νάμου** είναι η θεότητα της δημιουργίας. Στην αρχή του κόσμου, υπήρχε μόνο αυτή, η απέραντη θάλασσα, που γέννησε τον ουρανό, τη γη και τους πρωταρχικούς θεούς.

Νάνα (προστάτης Ουρ και Χαράν)

- Στη [Μεσοποταμιακή μυθολογία](#), ο **Νάνα** είναι θεός της σελήνης και γιος του [Ενλίλ](#) και της [Νινλίλ](#). Στη [σουμεριακή γλώσσα](#), το όνομά του σημαίνει "αυτός που φωτίζει". Είχε γενειάδα και εμφανιζόταν να ιππεύει ένα φτερωτό ταύρο.

Νινλίλ

- Στη [σουμεριακή μυθολογία](#), η **Νινλίλ** είναι η κόρη της [Νάμου](#) και του [Άνου](#). Μετά το θάνατό της, η Νινλίλ έγινε **θεότητα των ανέμων**, όπως κι ο [Ενλίλ](#).

Νινούρτα (προστάτης Νιπούρ και γενικά Μεσοποταμίας)

- Στην ακκαδική και [σουμεριακή μυθολογία](#), ο Νινούρτα είναι **θεός της βροχής και της αστραπής, της γονιμότητας και της γεωργίας**. Το όνομά του σημαίνει "Κύριος της Γης".

Νινχουρσάγκ

- Στη [Σουμεριακή μυθολογία](#), η **Νινχουρσάγκ** ήταν η **θεότητα της γης, η Θεά Μητέρα** που συνήθως εμφανίζεται ως αδερφή του [Ενλίλ](#). Το όνομά της σημαίνει *Κυρά των Λόφων*.

Ούτου

- Στη [σουμεριακή μυθολογία](#), ο **Ούτου** είναι ο **θεός του ήλιου και της δικαιοσύνης**. Στο τέλος κάθε μέρας κατεβαίνει στον Κάτω Κόσμο, όπου αποφασίζει για τη μοίρα των νεκρών. Ο Ούτου των [Σουμέριων](#) αντιστοιχεί με τον **Σαμάς** των [Ακκάδων](#).

- Σχεδόν κάθε πόλη-κράτος είχε τον δικό της προστάτη-θεό.
- Οι πολιτικοί άρχοντες ήταν εκπρόσωποί του και έπαιρναν αποφάσεις για την επίλυση διαφορών.
- Ο Ανού (άρχοντας ουρανού-θεών) προστάτευε την πόλη Ουρούκ
- Ο Νινούρτα (θεός βροντής, αστραπής, γονιμότητας, γεωργίας) τη Νιπούρ
- Ο Ένκι (θεός υδάτων, δημιουργίας, του πνεύματος και της ιατρικής) την Εριντού
- Ο Νάννα (θεός της σελήνης) λατρευόταν στην Ουρ και Χαράν
- Θεός όλων των Σουμέριων ήταν ο Νινούρτα.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ

- **Καταγωγή:** Σημιτικοί λαοί (μη ινδοευρωπαϊκής καταγωγής φυλές της Μεσοποταμίας επηρεασμένες πολιτισμικά από τους Σουμέριους) και Σουμέριοι
- **Επικράτεια:** ολόκληρη η Μεσοποταμία
- **Περίοδος κυριαρχίας:** 3^η χιλ. - 2^η χιλ. π.Χ. (~2.500-1.000 π.Χ.)
- **Πρωτεύουσα:** Βαβυλώνα (κεντρική Μεσοποταμία)
- **Ακμή:** εποχή βασιλιά Χαμουραμπί (1730 – 1695 π.Χ.)
- **Επιτεύγματα:**
  - δημιουργία μεγάλου ενιαίου κράτους
  - η αρχαιότερη σωζόμενη γραπτή νομοθεσία του κόσμου ο **Κώδικας Χαμουραμπί (1730 – 1695 π.Χ.)** → αυστηρή νομοθεσία – ιστορική πηγή για την κοινωνία της εποχής
  - ανάπτυξη επιστημών (**αστρονομία**) και γραμμάτων (**έπος Γιλγαμές, ~2.500 π.Χ.**)

Η ΒΑΒΥΛΩΝΑ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η ΒΑΒΥΛΩΝΑ

Ευφράτης

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΟΙ ΚΡΕΜΑΣΤΟΙ ΚΗΠΟΙ ΤΗΣ ΒΑΒΥΛΩΝΑΣ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΟΥ ΧΑΜΟΥΡΑΜΠΙ 1730-1695 π.Χ.

Ο θεός Ήλιος – θεός της δικαιοσύνης και κυρίαρχος του Σύμπαντος

«Η στήλη του Χαμουραμπί». (Παρίσι, Μουσείο Λούβρου). Στη στήλη εικονίζεται ο Χαμουραμπί, όρθιος αριστερά, να δέχεται τη νομοθεσία από τον θεό Σαμάς. Στο κάτω μέρος της στήλης είναι γραμμένη, σε σφηνοειδή γραφή, η νομοθεσία του Βαβυλώνιου βασιλιά.

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

ΣΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΧΑΜΟΥΡΑΜΠΙ

Για έναν άνδρα ο γάμος σήμαινε ουσιαστικά αγορά της γυναίκας, ακριβώς το ίδιο όπως η αγορά ενός οικοπέδου ή ενός εμπορεύματος. Η οικογένεια του μέλλοντος γαμπρού λαμβάνει την πρωτοβουλία και, αφού επιλέξει τη μέλλουσα σύζυγο, προσφέρει στον πατέρα της ένα σημαντικό ποσό, το οποίο επισφραγίζει τη μεταβίβαση. Στη συνέχεια η κόρη, με την τελετή του γάμου, μετέβαινε στο σπίτι του συζύγου της όπου, εκτός απροόπτου, παρέμενε μέχρι το τέλος της ζωής της. Ουσιαστικά ο σύζυγος είναι ιδιοκτήτης της συζύγου, όπως και της περιουσίας της, κινητής και ακίνητης.

J. Bottero, Initiation a l' Orient ancien, σ. 57 (μετ. Β.Σ.)

• Η στήλη με τον Κώδικα

- Οι νόμοι είναι γραμμένοι στην [ακκαδική γλώσσα](#) σε μια στήλη από μαύρο [βασάλτη](#). Ανακαλύφθηκε το [1901](#) στα [Σούσα](#) του [Ελάμ](#), στο σημερινό [Ιράν](#). Σήμερα βρίσκεται στο Μουσείο του [Λούβρου](#) στο [Παρίσι](#).
- Ο Κώδικας του Χαμουραμί θεωρείται η πρώτη οργανική συλλογή νόμων, αλλά και μια εκ των παλαιότερων, ανάμεσα στις οποίες ξεχωρίζουν κι ο Κώδικας του [Ουρ-Ναμμού](#), βασιλιά της [Ουρ](#) κι ο Κώδικας Εσνούνα. Ο μεταγενέστερος [Μωσαϊκός Νόμος](#) περιέχει αρκετές ομοιότητες με τους νόμους του Κώδικα του Χαμουραμί.
- Ο [Χαμουραμί](#) θέλησε να γράψει τους νόμους αυτούς για να ευχαριστήσει τους θεούς του. Σε αντίθεση με προγενέστερους βασιλείς, αλλά και άρχοντες της εποχής του, δε θεωρούσε ότι καταγόταν από κάποιο θεό, αν και αποκαλείτο "ο εκλεκτός των θεών". Στο πάνω μέρος της στήλης με τους νόμους, ο [Χαμουραμί](#) απεικονίζεται ενώπιον του θρόνου του [Σαμάς](#), θεού του ήλιου

• Το περιεχόμενο του Κώδικα

- Συνολικά υπήρχαν 282 νόμοι, οι οποίοι έγιναν ιδιαίτερα γνωστοί για την ακρίβεια, αλλά και τη σκληρότητά τους. Μεταξύ άλλων, περιείχε διατάξεις που ρύθμιζαν το κανονισμό λειτουργίας των "οίκων οινοποσίας", την ευθύνη των караβανιών για οποιαδήποτε ζημιά, ακόμα και σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών, ενώ προστάτευε το οικιακό άσυλο και τιμωρούσε με θάνατο την παραβίασή του.
- Οι νόμοι δε συγχωρούσαν δικαιολογίες για λάθη ή παρερμηνείες, καθώς ο Κώδικας ήταν εκτεθειμένος δημοσίως, ώστε να μπορούν να τον βλέπουν όλοι και να μην υπάρχει άγνοια. Ωστόσο, το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού εκείνη την εποχή δεν μπορούσε να διαβάσει. Βασική αρχή του ποινικού δικαίου στον Κώδικα του Χαμουραμί ήταν η αρχή της ανταπόδοσης των ίσων.
- Ο κώδικας περιγράφει νόμους και τιμωρίες, στην περίπτωση παράβασης των κανόνων. Κάποια από τα κυρίως θέματά του είναι: η κλοπή, η [γεωργία](#), η καταστροφή περιουσίας, ο [γάμος](#) και τα δικαιώματα μέσα σε αυτόν, τα δικαιώματα των γυναικών, τα δικαιώματα των παιδιών, τα δικαιώματα των δούλων, η δολοφονία, ο τραυματισμός κι ο [θάνατος](#). Οι τιμωρίες ποικίλουν ανάλογα με την τάξη των θυτών και των θυμάτων.

• Παραδείγματα νόμων

- Κάποιοι από τους νόμους είναι οι εξής:
- Αν κάποιος κατηγορήσει κάποιον άλλο, αλλά δεν μπορεί να αποδείξει τις κατηγορίες, τότε θα θανατώνεται.
- Αν ένας ληστής συλληφθεί την ώρα της ληστείας, θα θανατώνεται.
- Αν κάποιος χτυπήσει κάποιον ανώτερης τάξης, τότε θα μαστιγώνεται δημοσίως εξήντα φορές με μαστίγιο από τρίχες βοδιού.
- Αν ένας σκλάβος χτυπήσει κάποιον ελεύθερο άνθρωπο, θα του κόβεται το αυτί.
- Αν κάποιος επιχειρήσει να ληστέψει ένα σπίτι σπάζοντας τον τοίχο του κατελκτικά συλληφθεί, σαν τιμωρία θα χτιστεί μες στον τοίχο για να καλύψει την τρύπα που έκανε.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ

ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΕΛΛΙΝΟΥ

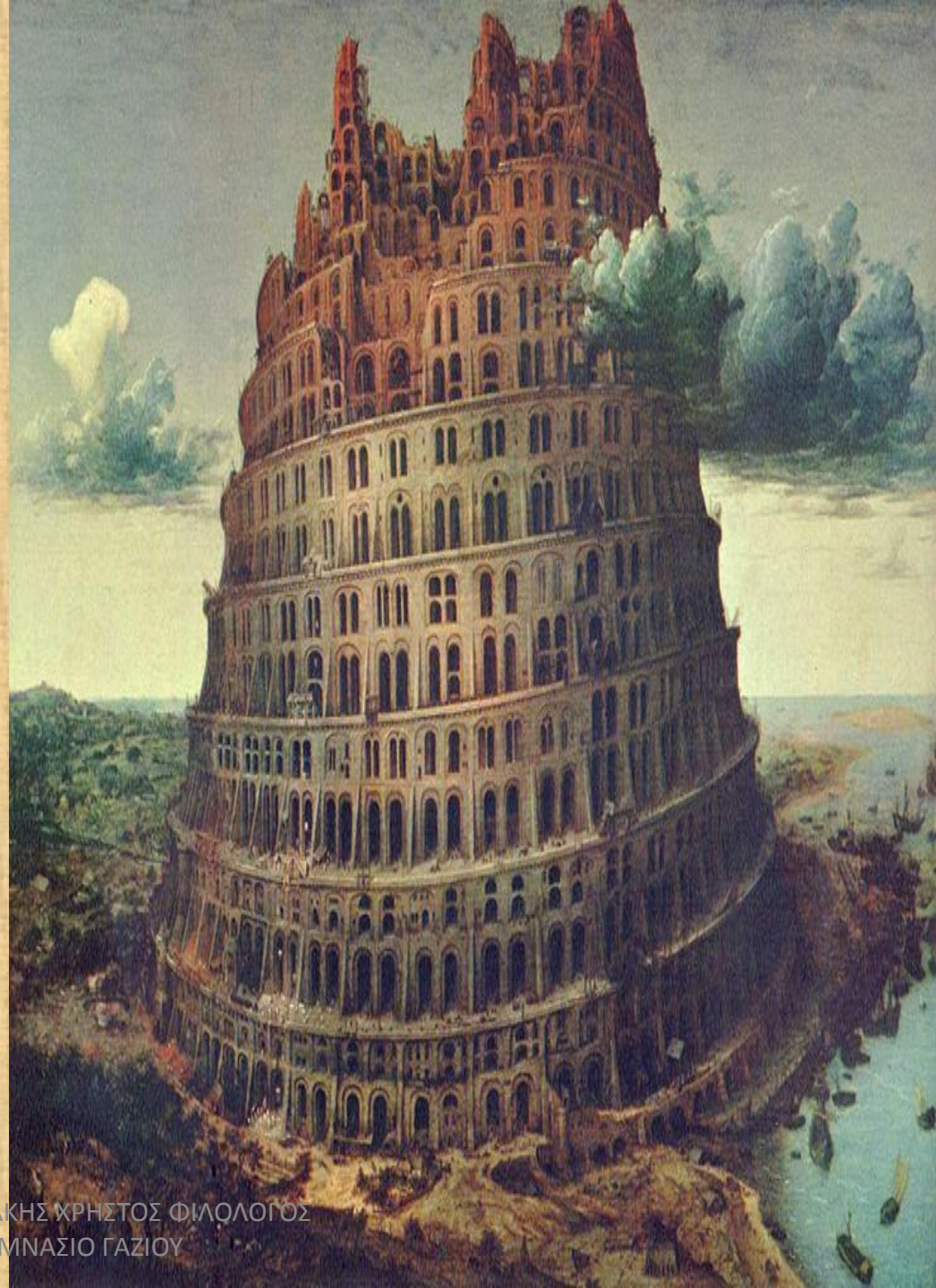

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΩΝ

- Το όνομα Βαβυλώνα προέρχεται από το Ακκαδικό **Μπαμπ-Ιλάνι** που σημαίνει «πόρτα των θεών».
- Όλες οι θεότητες τους ήταν αντιγραφές των θεών των Σουμερίων, επειδή οι [Σημίτες](#) δεν είχαν δικούς τους θεούς.
- Μέγιστη θεότητα της Βαβυλώνας ήταν ο [Μαρδούκ](#), γιος του [Ένκι](#) **θεού των υδάτων** των Σουμερίων, ο οποίος καθιερώθηκε τον 18ο αιώνα π.Χ. την εποχή του [Χαμουραμπί](#).
- Ο [Σάμας](#) προερχόμενος από τον [Ούτου](#) θεό του ηλίου των Σουμερίων πιθανότατα ήταν η κορυφαία θεότητα για τους Βαβυλωνίους μέχρι και την εποχή του Χαμουραμπί, γι' αυτό και ο βασιλιάς παραδίδει τους νόμους τους νόμους του σ' εκείνον.
- Άλλες δευτερεύουσες θεότητες ήταν ο [Ναμπού](#) γιός του Μαρδούκ **θεός της σοφίας και της γραφής**, και η [Ιστάρ](#) **θεά του έρωτα** προερχόμενη από την [Ινάννα](#) των Σουμερίων κοινοί σε Ασσύριους και Βαβυλώνιους.

- Ο μεγάλος ναός του [Βήλου](#) (Μπελ Μαρντούκ) υψωνόταν στο δυτικό μέρος της πόλης πάνω σε τεράστιες ταρατσες που ήταν εφτά στον αριθμό, ο περίφημος πύργος της [Βαβέλ](#).
- Μπορούμε με τη φαντασία μας να δούμε το ασύγκριτο αυτό κατασκεύασμα που για να χτιστεί χρειάστηκαν **ογδόντα πέντε εκατομμύρια τούβλα**, που είχε ύψος **ενενήντα μέτρων** και τα θεμέλιά του είχαν πλάτος **πενήντα μέτρα**.
- Τριάντα έξι μέτρα ήταν το ύψος του πρώτου πατώματος, δεκαοχτώ του δεύτερου, έξι μέτρα του τρίτου, του τέταρτου, του πέμπτου και του έκτου και δεκαπέντε μέτρα ο ναός του Μαρντούκ, του θεού της Βαβυλώνας, στην κορφή, σκεπασμένος με χρυσάφι και στολισμένος από γαλανά τούβλα, λάμποντας πέρα, μακριά και χαιρετώντας τους ταξιδιώτες.

ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ ΓΙΛΓΑΜΕΣ

ΤΟ ΕΠΟΣ ΓΙΛΓΑΜΕΣ 2.500 π.Χ. ;

Λογοτεχνικό δημιούργημα της σουμεριακής ακμής το έπος Γιλγαμές, το οποίο προηγείται κατά μιάμιση χιλιετία των ομηρικών επών, διηγείται την ιστορία ενός νεαρού βασιλιά, γεμάτου δύναμη και αλαζονεία. Ο βασιλιάς αυτός, ο Γιλγαμές, μέσα από τις περιπέτειες και τα παθήματά του μεταμορφώνεται, γίνεται ταπεινός και, τελικά, με δάκρυα και πόνο, δέχεται την κοινή μοίρα όλων των ανθρώπων, τον θάνατό του.

Το σουμεριακό αυτό έπος, το αρχαιότερο στο είδος του, αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα λογοτεχνικά δημιουργήματα της ανθρωπότητας. Ας γευτούμε κάτι από την ομορφιά του:

Άκου την ιστορία του ανθρώπου αυτού, του Γιλγαμές,
που τόσο δεινοπάθησε σκληρά.

Ανώτερος απ' άλλους βασιλιάδες και πολεμιστής, άρχοντας
και γίγαντας.

Ήρωας που στην Ουρούκ είδε το φως, σαν Ταύρος άγριος, ορμητικός.

Μπροστά τραβάει, αρχηγός

Ακολουθεί, στήριγμα των συντρόφων του,

Πλέγμα γερό, προστάτης των αντρών του,

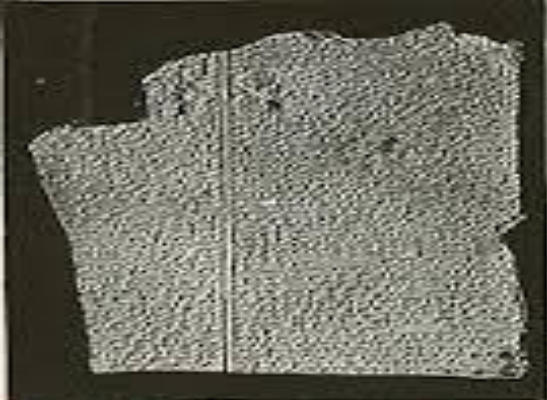
Αυτός, το μανιασμένο κύμα της πλημμύρας

Που κι έναν τοίχο πέτρινο γκρεμίζει.

Ο Γιλγαμές σε δύναμη άφταστος.

Το έπος του Γιλγαμές: Πινακίδα I, στήλη ε΄. Απόδοση Αύρα Word (Εκδόσεις Ιστός)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
Τι σου θυμίζουν οι στίχοι του σουμεριακού έπους;
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

- Το Έπος του Γιλγαμές είναι ένα επικό ποίημα από την περιοχή της Βαβυλωνίας κι αποτελεί το αρχαιότερο γνωστό λογοτεχνικό έργο, και που ανάγεται σήμερα στην Ασσυρο-Βαβυλωνιακή φιλολογία. Πρόκειται για τη συλλογή θρύλων και ποιημάτων των Σουμερίων για τον Γκιλγκαμές, μυθικό ή ιστορικό πρόσωπο, βασιλέα – ήρωα της Ουρούκ που θεωρείται ότι έζησε την 3η χιλιετία π.Χ.
- Η βασική ιστορία περιστρέφεται γύρω από τη σχέση φιλίας που αναπτύσσεται ανάμεσα στο βασιλιά Γκιλγκαμές και τον Ενκίντου, έναν ημιάγριο άνθρωπο που γίνεται φίλος του βασιλιά και μαζί αναλαμβάνουν ριψοκίνδυνες αποστολές, ενώ δίνει μεγάλη σημασία και στο συναίσθημα απώλειας που διακατέχει τον Γκιλγκαμές μετά το θάνατο του Ενκίντου.
- Το έπος αυτό περιλαμβάνει και τον περίφημο μύθο του Κατακλυσμού των Σουμερίων, με ήρωα τον Ουтнаπιστίμ.

3. ΑΣΣΥΡΙΟΙ

- **Καταγωγή:** Σημίτες της Β. Μεσοποταμίας
- **Επικράτεια:** ολόκληρη η Μεσοποταμία
- **Περίοδος κυριαρχίας:** τέλη 2^{ης} χιλ. π.Χ. – 1^η χιλ. π.Χ.
(~1000 – 610 π.Χ.)
- **Πρωτεύουσα:** Νινευί (βόρεια Μεσοποταμία)
- **Σχέση με τους προηγούμενους λαούς:**
οι Ασσύριοι τούς είχαν κατακτήσει
- **Επιτεύγματα:** πολεμική άμαξα (πολεμικός λαός)

Εύξεινος Πόντος

Κασπία Θάλασσα

•ΝΙΒΕΥΙ

π. Τίγρης

π. Ευφράτης

Μεσόγειος Θάλασσα

Περσικός Κόλπος

Ερυθρά Θάλασσα

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΤΥΡΡΩΝΙΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΓΑΖΙΟΥ

NINEYH

Τίγρης

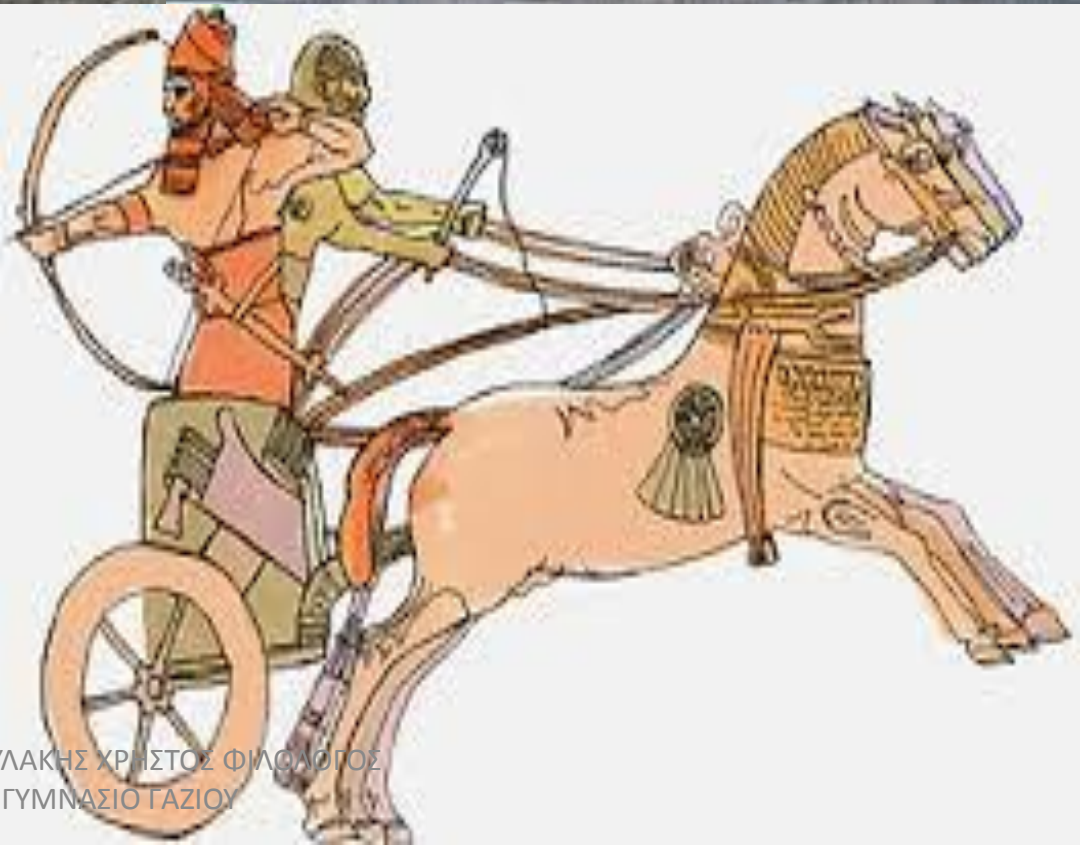

ΧΡΗΤΟΣ ΔΩΔΕΚΑΚΛΗΣ ΧΡΗΤΟΣ ΦΑΘΛΙΟΣ
ΚΥΜΝΑΣΙΟ ΦΑΖΙΟΥ

© Patrick Meyers

ΑΣΣΥΡΙΟΙ - ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΑΡΜΑ

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΑΣΣΥΡΙΩΝ

- Μέγιστος θεός των Ασσυρίων ήταν ο [Ασσούρ](#), ο οποίος έδωσε το όνομα του στον λαό των Ασσυρίων. Ήταν θεός του ηλίου, δημιουργός του σύμπαντος και της ανθρωπότητας. Προέρχεται από τον ηλιακό θεό [Ούτου](#) των Σουμερίων, ο οποίος αργότερα μεταφέρθηκε στους Ακκάδες ως [Σαμάς](#) θεός του ήλιου και της δικαιοσύνης. Το όνομα Ασσούρ μεταφράζεται στην πανάρχαια Σημιτική γλώσσα «**άξονας του ουρανού**», γι' αυτό ο [Ασσούρ](#) παριστάνεται πάντοτε πάνω στον ηλιακό δίσκο.
- Οι Ασσύριοι είχαν επίσης πολλές ακόμα δευτερεύουσες θεότητες, οι περισσότερες κοινές με τους Βαβυλώνιους. Μερικές από αυτές είναι ο [Ναμπού](#), θεός της γραφής και της σοφίας, και η [Ινάννα](#), θεά του έρωτα και της γονιμότητας.

ΚΑΤΩ ΚΑΙ ΑΝΩ ΑΙΓΥΠΤΟΣ

ΚΑΤΩ ΑΙΓΥΠΤΟΣ

ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ ▲

● Ηλιούπολη

● Μέμφιδα

π. Νεῖλος

● Ερμούπολη

ΑΝΩ ΑΙΓΥΠΤΟΣ

● Ἄβυδος

Εισβολή των Υγκῶς

ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ
ΤΟΥ ΣΙΝΑ

ΕΡΥΘΡΑ
ΘΑΛΑΣΣΑ

● Θήβα

Καλλιεργήσιμη γη
της Αιγύπτου

α. Ο ΝΕΙΛΟΣ:

- Οι αρχαίοι Έλληνες ονόμαζαν την Αίγυπτο «**δῶρον του Νείλου**».
- Πηγάζει από τον **Ισημερινό (~6.500 χλμ.)** και διαρρέει την Αίγυπτο **από Νότο προς Βορρά (~1.000 χλμ.)**.
- Κάνει **εύφορη την άγονη Αίγυπτο** (προέκταση της Σαχάρας).
- Οι τακτικές **πλημμύρες** του τους **καλοκαιρινούς μήνες** χαρίζουν ευφορία στις γύρω περιοχές.
- Η **πλούσια χλωρίδα και πανίδα** του τρέφουν τους Αιγυπτίους (χουρμαδιές, δημητριακά, κηπευτικά, κυνήγι, ψάρεμα...).
- Εκεί φυτρώνει ο **πάπυρος** (από το φυτό αυτό έφτιαχναν: πλοία, καλάθια, σχοινιά και **χαρτί**).
- Αποτελεί τη **μόνη οδό επικοινωνίας για τη χώρα** (είναι πλωτός).
- Χάρη στη **ναυτική εμπειρία από το Νείλο** οι Αιγύπτιοι ανοίχτηκαν στη Μεσόγειο (βλ. *εμπορικές σχέσεις με Παλαιστίνη [εισαγωγή ξυλείας → οικίες, ναοί, πλοία]*).

ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΝΕΙΛΟΥ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΩΚΕΑΝΟΓΡΑΦΟ

ΑΚΑ 1:35.000.000

ΤΟ ΔΕΛΤΑ ΤΟΥ ΝΕΙΛΟΥ

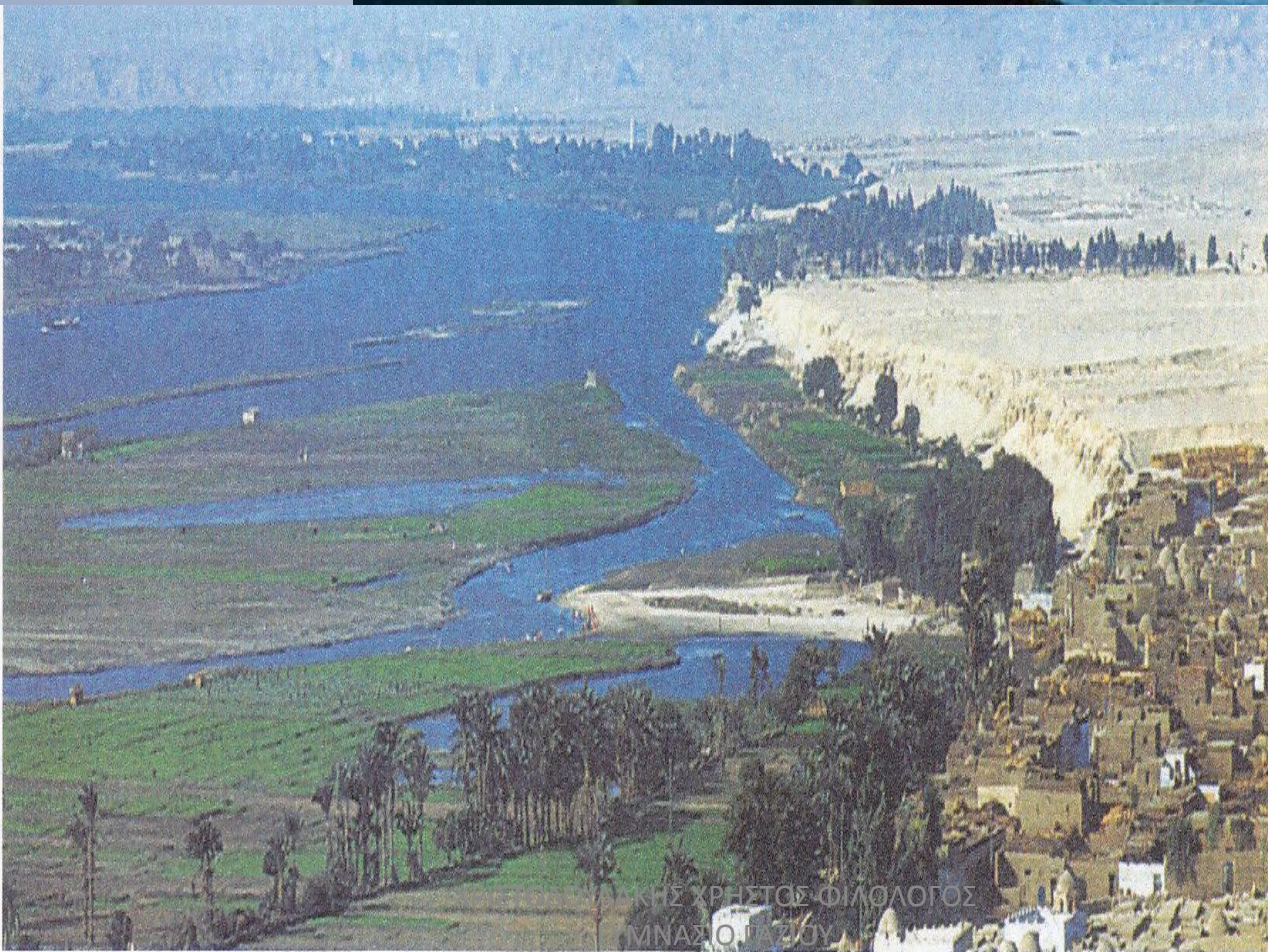
ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΡΟΣΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΒΡΟΙ

Η ΕΥΦΟΡΗ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΟΥ ΝΕΙΛΟΥ

Η ανατολική όχθη
του Νείλου.
Γιατί οι κατοικίες είναι
κτισμένες στα υψώματα;

ΚΑΘΗΣ ΧΡΗΣΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΠΕΖΟΥ

ΤΟ ΦΥΤΟ ΠΑΠΥΡΟΣ

© 2023 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

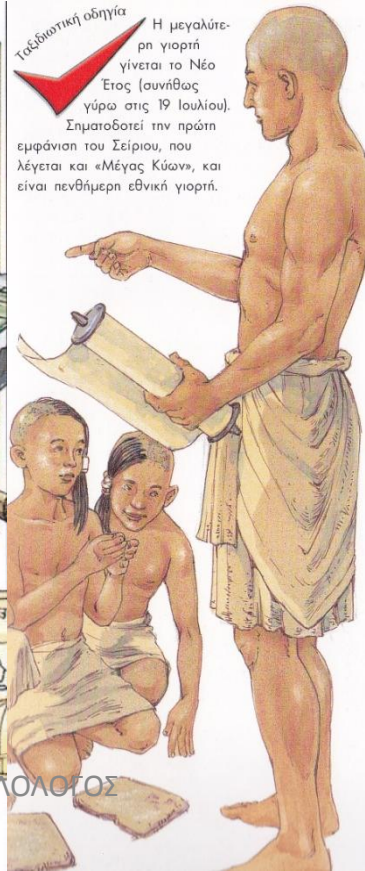

ΤΟ ΧΑΡΤΙ ΠΑΠΥΡΟΣ

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι ανακάλυψαν το χαρτί. Το έφτιαχναν από την ψίχα των καλαμιών του πάπυρου που φυτρώνει στα έλη. Αυτές τις ίνες τις έβρεγαν στο νερό του Νείλου κι έπειτα τις άπλωναν σ' ένα καλούπι. Μετά, τις χτυπούσαν μ' ένα σφυρί, τις αποξήραιναν και έφτιαχναν φύλλα χαρτιού που έπειτα τα τύλιγαν σε ρολό.

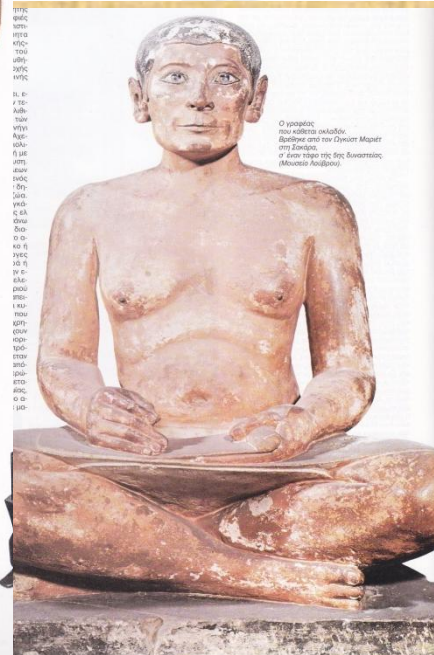
Δεξιά. Εργαλεία για την κατασκευή χαρτιού από πάπυρο.

ταξιδιωτική οδηγία
 Η μεγαλύτερη γιορτή γίνεται το Νέο Έτος (συνήθως γύρω στις 19 Ιουλίου). Σηματοδοτεί την πρώτη εμφάνιση του Σείριου, που λέγεται και «Μέγας Κύων», και είναι πενθήμερη εθνική γιορτή.

Το μάζεμα των πάπυρων. Ο καθιστός άνδρας ξεφλουδίζει το καλάμι.

Ο γραφέας που κάθεται ολόκληρο βράδυ από τον Ουίνκετ Μάρκετ στη Σελέρ, σ' ένα πάρο της βας Βουασαί, (Μουσείο Δοξολύ).

ΠΛΟΙΑ ΑΠΟ ΠΑΠΥΡΟ ΚΑΙ ΞΥΛΟ

Οι Αιγύπτιοι ευγενείς παίρνουν συχνά μαζί τους τις γυναίκες και τα παιδιά τους στο κυνήγι.

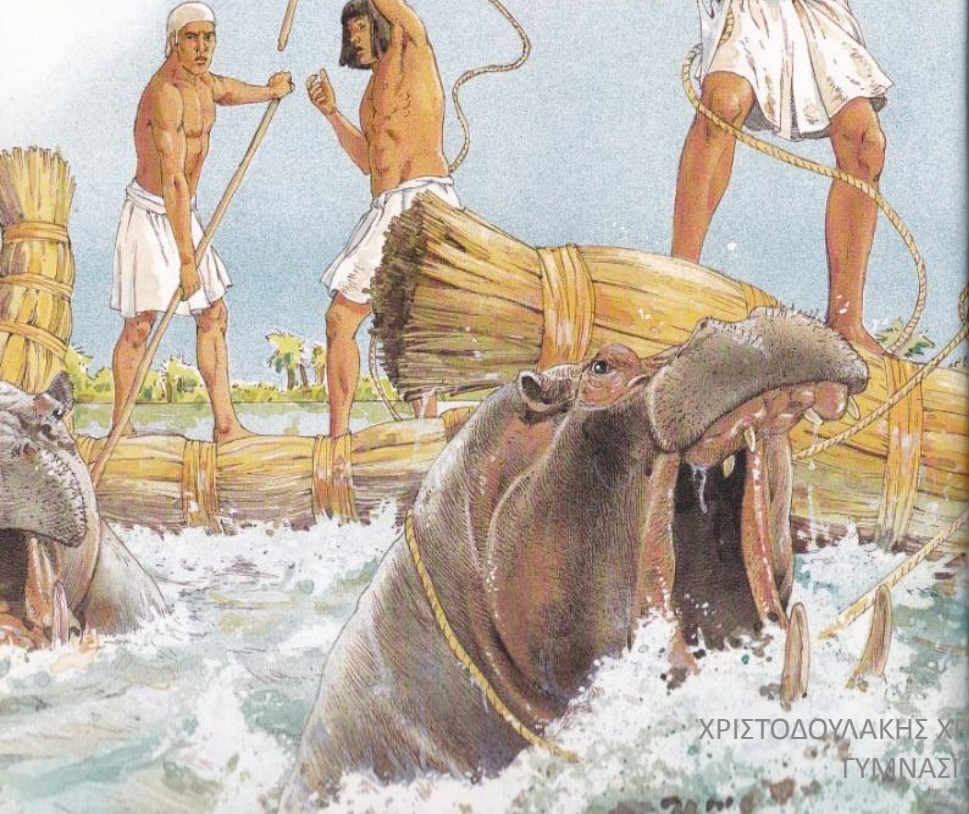
Το κυνήγι του λιονταριού απαγορεύεται κατά τη διάρκεια της γιορτής της γαίας, όταν λαμβάνουν τη θεά Βασίτι.

Συγυρέψου ότι τα σου είναι καφιτερά μπι τους μπορεί να από φίλνιτσι, λο, πυρίτη ή μέταλο

Το παραδοσιακό κυνήγι του ιπποπόταμου στον ποταμό Νείλο, που δεν έχει αλλάξει από τις αρχές του αιγυπτιακού πολιτισμού, είναι μια συναρπαστική εμπειρία. Από την άλλη, οι κυνηγετικές εξορμήσεις στην έρημο, που κάποτε ήταν προνόμιο μόνο των βασιλέων και των αυλικών, τώρα είναι προσιτές και στους ταξιδιώτες.

Ομάδες κυνηγών με πλοία-ρια από πάπυρο κυνηγούν πελώριους ιπποπόταμους στον ποταμό. Χρησιμοποιούν λάσσο για να τους πιάνουν και καμάκια για να τους κτυπούν.

Ταξιδιωτική οδηγία

Το κυνήγι των πουλιών στις λόχμες του ποταμού Νείλου είναι μια συνηθισμένη δραστηριότητα. Δεν είναι απαραίτητο να νοικήσεις πλοίαριο, το βασικό είναι να έχεις μαζί σου ένα ξύλινο κοντάρι.

Οι γάτες θεωρούνται ιερά ζώα και συχνά φορούν χρυσό δαχτυλίδι. Εξήμεθηκαν κατά το Μέσο Αίγαιο και τώρα χρησιμοποιούνται από τους κυνηγούς για να πιάνουν πουλιά και άγρια ζώα. Η αιγυπτιακή λέξη για τη γάτα είναι «Μίφι».

Αν πας να κυνηγήσεις λαγούς, άγριους ταύρους, γαζέλες, μεγάλες και μικρές αντιλόπες ή λιονταράκια στην έρημο, πρέπει να είσαι καλά εξοπλισμένος. Πάρε μαζί σου πολλά κοντάρια και καμάκια – τοποθέτητά τα στο κάρο σου που θα το σέρνει ένα άλογο–

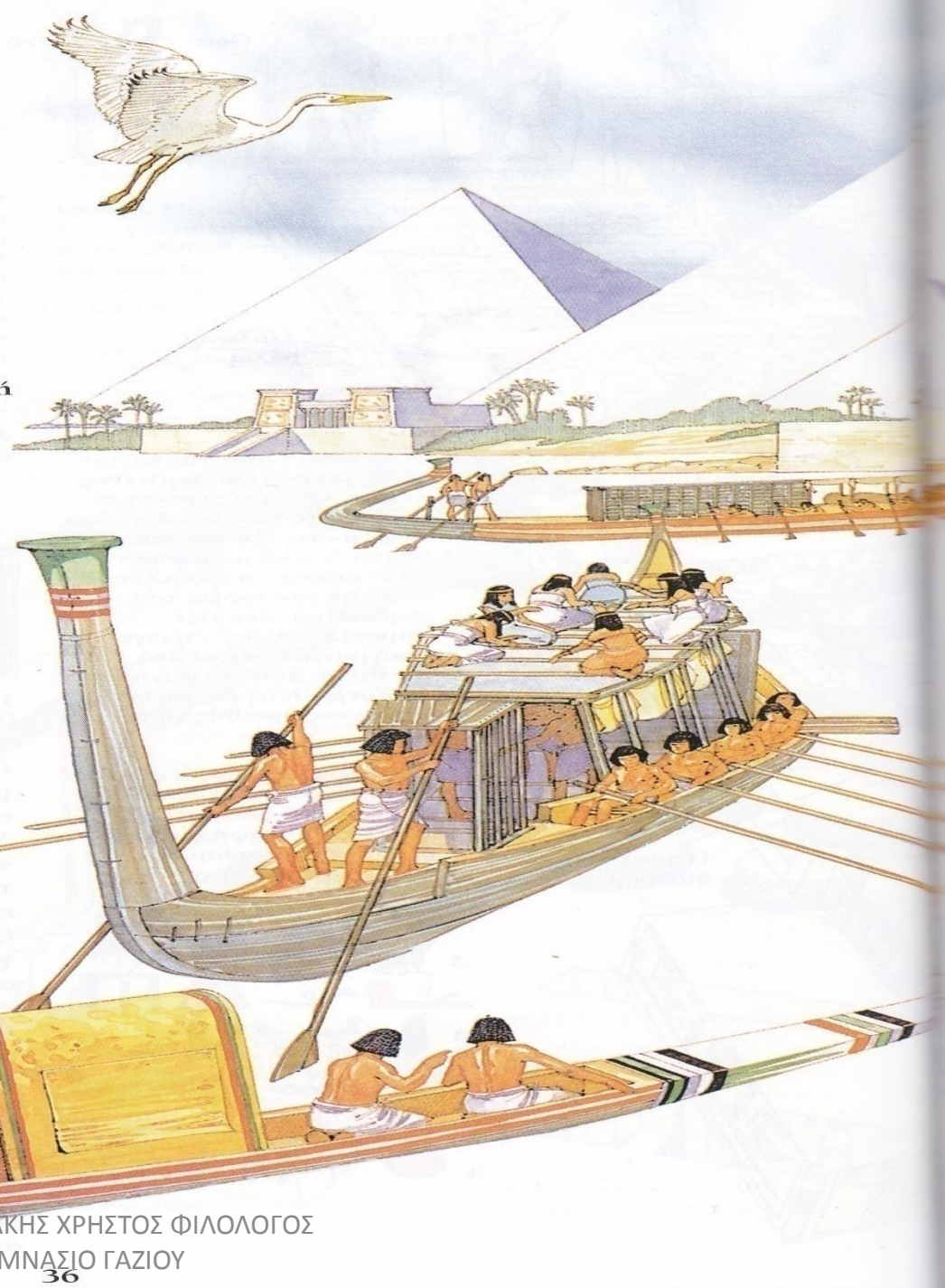
ΔΙΑΣΧΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΝΕΙΛΟ

Όταν πέθαινε κάποιος Φαραώ, διέσχιζε για τελευταία φορά το Νείλο· τον πήγαιναν στη δυτική όχθη, στη χώρα των νεκρών. Όλοι οι Αιγύπτιοι θάβονταν στα δυτικά και έπρεπε να κάνουν αυτή τη διαδρομή. Τούτο το ταξίδι ήταν ιερό και υποδήλωνε το ταξίδι που έκανε καθημερινά ο θεός Ήλιος ο οποίος διέσχιζε τον ουρανό επάνω σε μια βάρκα.

Το σώμα του βασιλιά το μετέφεραν μ' ένα ειδικό βασιλικό πλοίο ως το σημείο που άρχιζε ο επικλινής δρόμος προς την πυραμίδα.

Ένας λαμπρός ναός ορθωνόταν εκεί, στην κορυφή ενός αναχώματος. Τα ονόματα των Φαραώ ήταν σκαλισμένα γύρω από την είσοδο του ναού και μέσα υπήρχαν πολλά αγάλματά του. Σ' αυτόν το ναό, οι ιερείς έκαναν κάποιες τελετές για να εξαγνίσουν συμβολικά το σώμα του Φαραώ, έτσι ώστε να μπορέσει ν' ανταμώσει τους θεούς.

Δεξιά. Ο νεκρός Φαραώ διασχίζει το Νείλο, πηγαίνοντας στο Ναό της Κοιλιάδας. Στο σκίτσο βλέπουμε το πλοίο που βρέθηκε κοντά στην πυραμίδα του Χέοπα· είχε περίπου σαράντα πέντε μέτρα μήκος κι ήταν φτιαγμένο από ξύλο κέδρου. Το μακρόστενο σχήμα του ήταν κατάλληλο για να μπορεί να πλέει στα ορμητικά νερά του Νείλου.

Αρχείο Larousse

χωρήσει, όταν ο Αποπί συνήλθε από την αρχική έκπληξη και αντεπιτέθηκε με επιτυχία. Το τέλος όμως της κυριαρχίας των Υξώς ήταν ήδη εν όψει και, μο-

χθηκε από τον Άμωσι, τον διάδοχο του Κάμωσι και πρώτο βασιλιά της 18ης δυναστείας, στον Κάμωσι ανήκε η τιμή ότι έδωσε το πρώτο πραγματικά νικη-

Μεταφορά του σιταριού με πλοίο. Απόσπασμα τοιχογραφίας από ανώνυμο λαϊκό θηβαϊκό τάφο. Νέο Βασίλειο, 18η δυναστεία. (Μουσείο του Λούβρου).

β. ΤΟ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΟ ΚΡΑΤΟΣ:

- Το αιγυπτιακό κράτος της εποχής του Χαλκού: 3.000 – 1.100 π.Χ.
- Σπουδαιότητα: Το πρώτο ισχυρό ενιαίο κράτος στην ιστορία
- Ηγεμόνες: Φαραώ (απόλυτη μοναρχία) – θεωρούνταν γιος του Όσιρι (του θεού ήλιου)
- Περίοδοι ακμής της Αιγύπτου της εποχής του Χαλκού:
  - **Αρχαίο βασίλειο (3.000-2.200 π.Χ.): Πρωτεύουσα:** Μέμφις Κάτω (Β.) Αίγυπτος – οργάνωση κράτους και χτίσιμο πυραμίδων.
  - **Μέσο Βασίλειο (2.050-1.800 π.Χ.): Πρωτεύουσα:** Θήβα Άνω (Ν.) Αίγυπτος – σ' ακμή το κράτος – επιδρομές εχθρών και συνοριακές οχυρώσεις (Υκσώς από Ασία).
  - **Νέο Βασίλειο (1.600-1.100 π.Χ.):** επέκταση σε Νότο – Ανατολή (Παλαιστίνη – Φοινίκη – Συρία – Κύπρος) – οι τάφοι των Φαραώ στην κοιλάδα των βασιλέων (τάφοι στη Θήβα) και λαμπροί ναοί (Καρνάκ – Λούξορ – Αμπού Σιμπέλ).

ΜΕΣΟΙ ΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ

ΚΑΤΩ ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Εισβολή των Ὑκαῶς

ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ ▲

Ἡλιούπολη

Μέμφιδα

ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ
ΤΟΥ ΣΙΝΑ

Π. Νεῖλος

Ερμούπολη

ΑΝΩ ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Ἄβυδος

Θήβα

ΕΡΥΘΡΑ
ΘΑΛΑΣΣΑ

Καλλιεργήσιμη γη
της Αιγύπτου

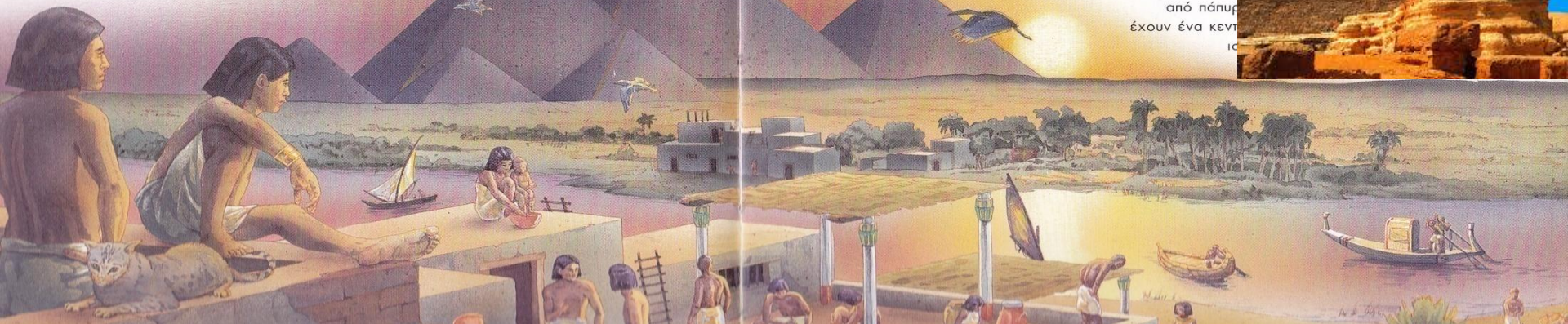
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

νες από γρανίτη
 βελίσκους. Ίσως μάλλον
 κάποια από τις περιρριμ
 ικές βάρκες που μεταφέρουν
 ούμιες των πλούσιων πολιτών
 ιερούς τόπους ταφής.

ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ ΤΗΣ ΓΚΙΖΑΣ

ταξιδεύεις διαθέτει ένα
 πλοίο είναι ο
 ριότερος τρά
 μεταφοράς στην
 γιπτο και οι πε
 σότεροι άνθρ
 ζουν κοντά
 ποταμό (πολλά
 κατασκευασ
 από πάμπ
 έχουν ένα κεντ
 ια

Οι πυραμίδες

Οι τρεις μεγάλες πυραμίδες στην Γκίζα δεν είναι μόνο τα πιο αξιόλογα μνημεία της Αιγύπτου. Θεωρούνται επίσης από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα αρχιτεκτονικής στον κόσμο. Χτίστηκαν 1.200 χρόνια περίπου πριν από τη βασιλεία του Ραμσή Β'. Ήταν οι τάφοι των φαραώ Χέοπος, Χεφρήνος και Μυκερρίνου.

Ταξιδιωτική οδηγία
 Μόνο με πανοριθιά θα μπορούσε να δεις το εσωτερικό των πυραμίδων. Θα περάσεις πελώριες θύρες από γρανίτη και θα διασχίσεις ένα δίκτυο από μυστικούς διαδρόμους και φωτιστικά περάσματα.

Ο γρανίτης μεταφερόταν μέσω του ποταμού από το Ασφίν, ενώ ο λευκός ασβεστόλιθος με πορτομέια διασχίζει το Νείλο.

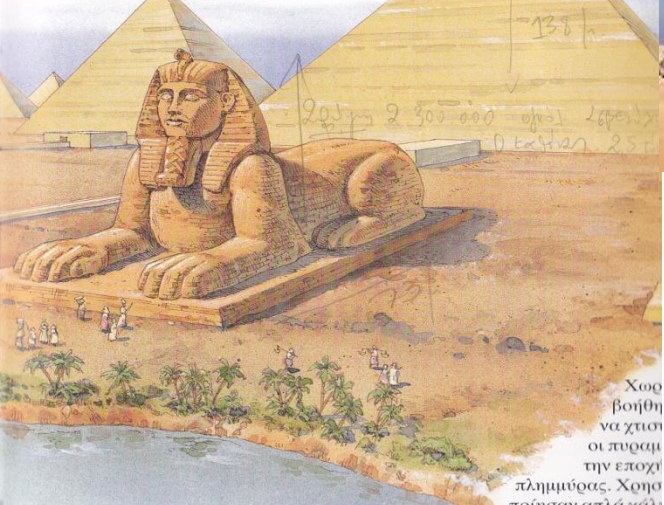

Πολλές πυραμίδες έχουν επιγραφές με ζώρια για να διακρίνονται το ταξίδι στην άλλη ζωή.

Η μεγάλη πυραμίδα του φαραώ Χέοπος στήκε πάνω στη χροσία για να

Με ύψος 138 μέτρα, η πυραμίδα του Χέοπος είναι το ογκωδέστερο πέτρινο οικοδόμημα στη γη κι ένα από τα Επτά Θαύματα του Κόσμου. Είναι φτιαγμένο με πάνω από 2,3 εκατομμύρια ογκόλιθους από ασβεστόλιθο, που ο καθένας ζυγίζει τουλάχιστον 2,5 τόνους!

Η επικάλυψη με τριμασβεστόλιθο, που για να είναι λείπλευρές των δων, έκει να διαβ

Μην παραλείψεις να επισκεφτείς την «κλιμακωτή» πυραμίδα στη Σακάρα – την πρώτη πυραμίδα που χτίστηκε στην Αίγυπτο. Είναι ο τάφος του φαραώ Ζοζέρ, που σκεδιάστηκε από το μεγάλο αρχιτέκτονα Μυκερρίνου.

Οι γωνίες των τοίχων της «επικλινούς» πυραμίδας του φαραώ Σνεφρού στη Ντακασούρ μεταβάλλονται προς την κορυφή, δίνοντας έτσι στην πυραμίδα το

ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
 ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Η Αίγυπτος

Οι Φαραώ με τις πυραμίδες πίστευαν ότι θα συνέχιζαν και μετά τον θάνατο την εξουσία τους στους ανθρώπους. Στην εικόνα, πρώτη στο βάθος, η πυραμίδα του Χέοπα, η μεγαλύτερη της Αιγύπτου.

Η ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Η πυραμίδα δε βρισκόταν μόνη της στο λόφο. Την περιέβαλλαν και πολλά άλλα χτίσματα. Μαζί με το νεκρικό ναό και τους άλλους πιο μικρούς ναούς, υπήρχαν συχνά μία ή και περισσότερες μικρότερες πυραμίδες. Παλιά, οι αρχαιολόγοι νόμιζαν ότι αυτές οι πυραμίδες ήταν οι τάφοι των βασιλισσών, αλλά τώρα πιστεύουν ότι περιέχουν τα κανωπικά αγγεία του βασιλιά, δηλαδή τα αγγεία που περιέχουν μέρη του σώματός του.

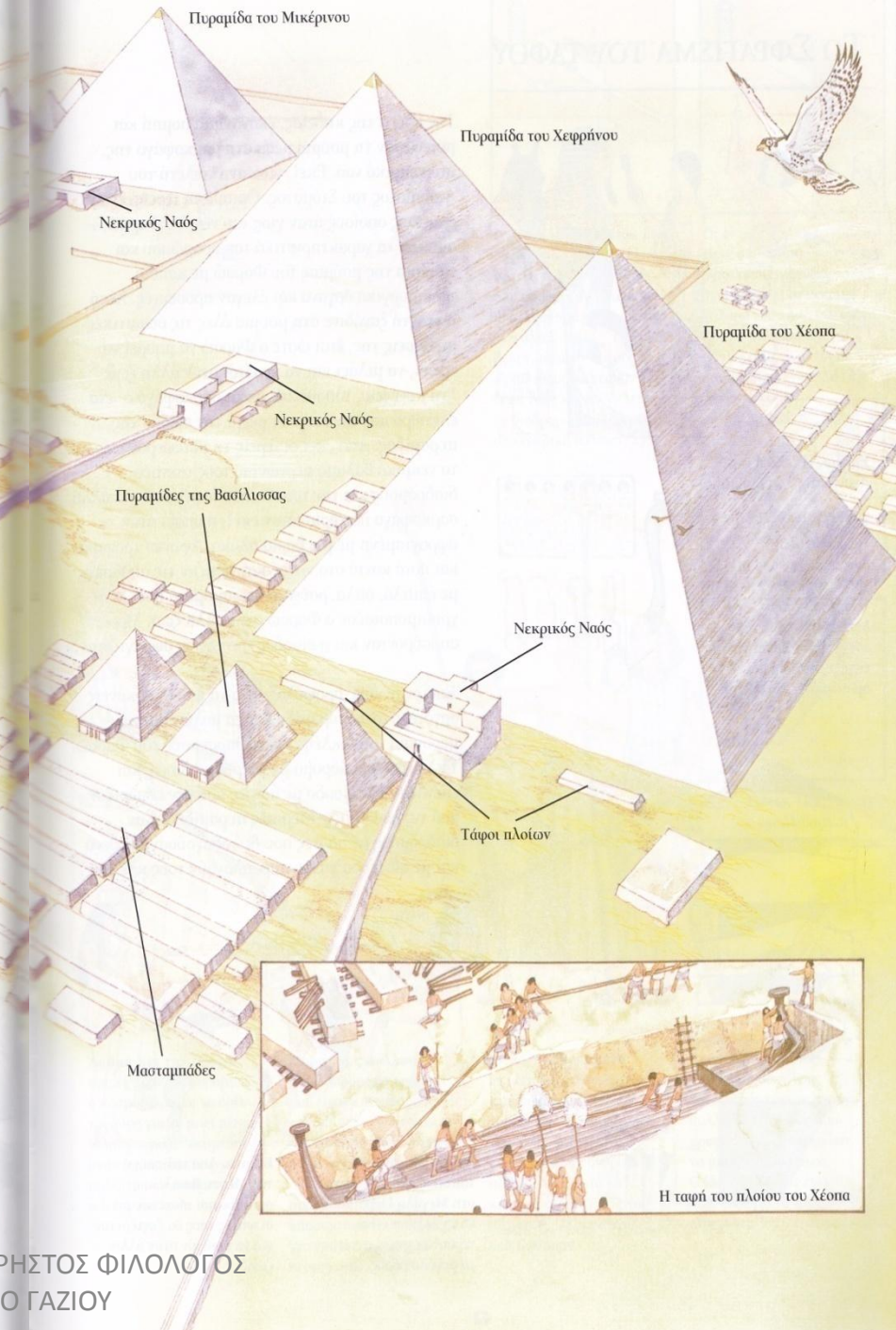
Η Σφίγγα, ένα λιοντάρι τεράστιων διαστάσεων με κεφάλι ανθρώπου, κάθεται κοντά στο Ναό της Κουλάδας του Χεφρήνου. Στην αιγυπτιακή μυθολογία, το λιοντάρι ήταν φρουρός τερών χώρων. Το κεφάλι του αναπαριστά κάποιον Φαραώ, ίσως τον Χεφρήνο ή κάποιον από τους αδελφούς του. Το άγαλμα είναι σμιλεμένο σε πέτρα που είχε μείνει εκεί από χτίστες των προγενέστερων χρόνων. Ίχνη από κόκκινο και κίτρινο χρώμα μας δείχνουν ότι αρχικά η Σφίγγα ήταν ζωγραφισμένη.

Γύρω από την πυραμίδα ήταν παρατεταγμένοι οι χαμηλοί, επίπεδοι μασταμπάδες των συγγενών του Φαραώ και των αυλικών του. Το χτίσιμο των πέτρινων πυραμίδων κατά την εποχή του Παλαιού Βασιλείου απαιτούσε έναν τεράστιο αριθμό εξειδικευμένων εργατών. Οι ναοί και η κεκλιμένη οδός από το ποτάμι ως το λόφο ήταν συχνά διακοσμημένοι με ανάγλυφες, χρωματισμένες απεικονίσεις του Φαραώ και των θεών και μερικοί ναοί είχαν γρανιτένια επικάλυψη. Οι Φαραώ δημιούργησαν αυτά τα εκπληκτικά μνημεία, εξαναγκάζοντας τους χωρικούς να κάνουν αυτή την τόσο επικίνδυνη και εξαντλητική δουλειά. Ωστόσο, θα ήταν λάθος να υποθέσουμε ότι ο λαός θεωρούσε το βασιλιά του ως έναν τρομερό και μισπητό τύραννο. Πίστευαν ότι βοηθώντας τον Φαραώ τους να ζήσει αιώνια, συνέβαλλαν στη μεγαλοσύνη της Αιγύπτου.

Οι πυραμίδες της Γκίζας. Μπροστά υψώνεται η μεγάλη πυραμίδα που κατασκευάστηκε το 2566 π.Χ. από τον Χέοπα, έναν Φαραώ της Τέταρτης Δυναστείας, στο κέντρο ή πυραμίδα του γιου του Χεφρήνου και πίσω από αυτή η πυραμίδα του Μικέρινου που εικάζεται ότι ήταν αδελφός του Χεφρήνου ή γιος του.

Το 1954, οι αρχαιολόγοι βρήκαν ένα σφραγισμένο τάφο πλοίου κοντά στη Μεγάλη Πυραμίδα. Μέσα δεν υπήρχε ένα ολοκληρω πλοίο, αλλά 1.224 κομμάτια ξύλου τοποθετημένα προσεκτικά σε δεκατρία στρώματα μαζί με σκιοιτιά για τα ξάρτια, καλάθια και ψάθες. Χρειάστηκαν δέκα χρόνια για να καταλάβουν πώς ταίριαζαν τα κομμάτια αυτού του πρώτου στον κόσμο συναρμολογούμενου πλοίου. Με τα πολλά, έλυσαν το αίνιγμα και το πλοίο του Χέοπα βρίσκεται τώρα σ' ένα μουσείο που χτίστηκε ειδικά γι' αυτό, δίπλα στην πυραμίδα του.

Ένθετη εικόνα δεξιά. Τοποθετώντας το πλοίο στον τάφο του. Τάφοι όπου έθαβαν πλοία έχουν βρεθεί κοντά σε πολλές πυραμίδες. Ο Φαραώ θα χρειαζόταν το πλοίο του στην άλλη ζωή, για να ταξιδεύει στον ουρανό μαζί με τον Ήλιο. Το πλοίο του Χέοπα ίσως είναι το επίσημο πλοίο που είχαν χρησιμοποιήσει στην κηδεία του.

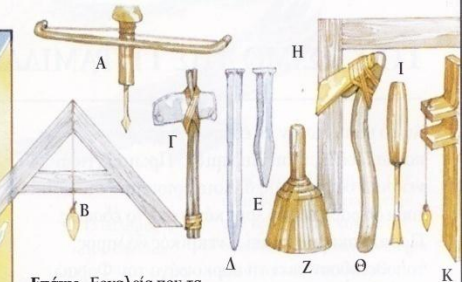
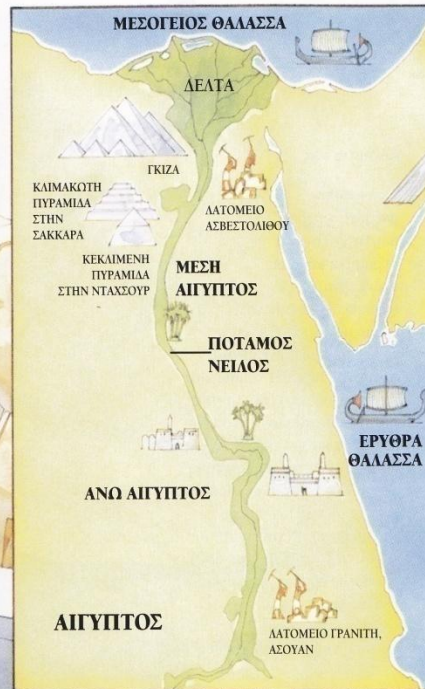
ΠΟΥ ΕΒΡΙΣΚΑΝ ΤΙΣ ΠΕΤΡΕΣ;

Για το χτίσιμο της πυραμίδας χρησιμοποιούσαν διάφορα είδη πέτρας. Το εσωτερικό της πυραμίδας το έχτιζαν με ασβεστόλιθο από τα λατομεία. Για το περίβλημα όμως χρησιμοποιούσαν έναν άλλο, καλύτερης ποιότητας ασβεστόλιθο, που έφερναν με βάρκες μέσω του Νείλου από τα **λατομεία Τούρα και Μουγκατάμ**. Το γρανίτη τον χρησιμοποιούσαν μόνο για να φτιάξουν τις σημαντικές λεπτομέρειες. Οι γραφείς του Φαραώ κατέγραφαν τον αριθμό των ογκόλιθων που χρειαζόνταν, καθώς και το μέγεθός τους. Αυτούς τους καταλόγους τους παρέδιδαν στους επιστάτες των λατομείων που έκοβαν τις πέτρες και τις έστειλαν στο χώρο της οικοδομής.

Ο καλύτερος ασβεστόλιθος βρίσκεται βαθιά στο έδαφος και για να τον εξορύξουν άνοιγαν σπράγγες μέσα στο βράχο. Οι εργάτες των λατομείων χρησιμοποιούσαν εργαλεία φτιαγμένα από μια πολύ σκληρή πέτρα που λέγεται **δολερίτης** ή από χαλκό, καθώς δεν είχαν ανακαλύψει ακόμα το σίδηρο.

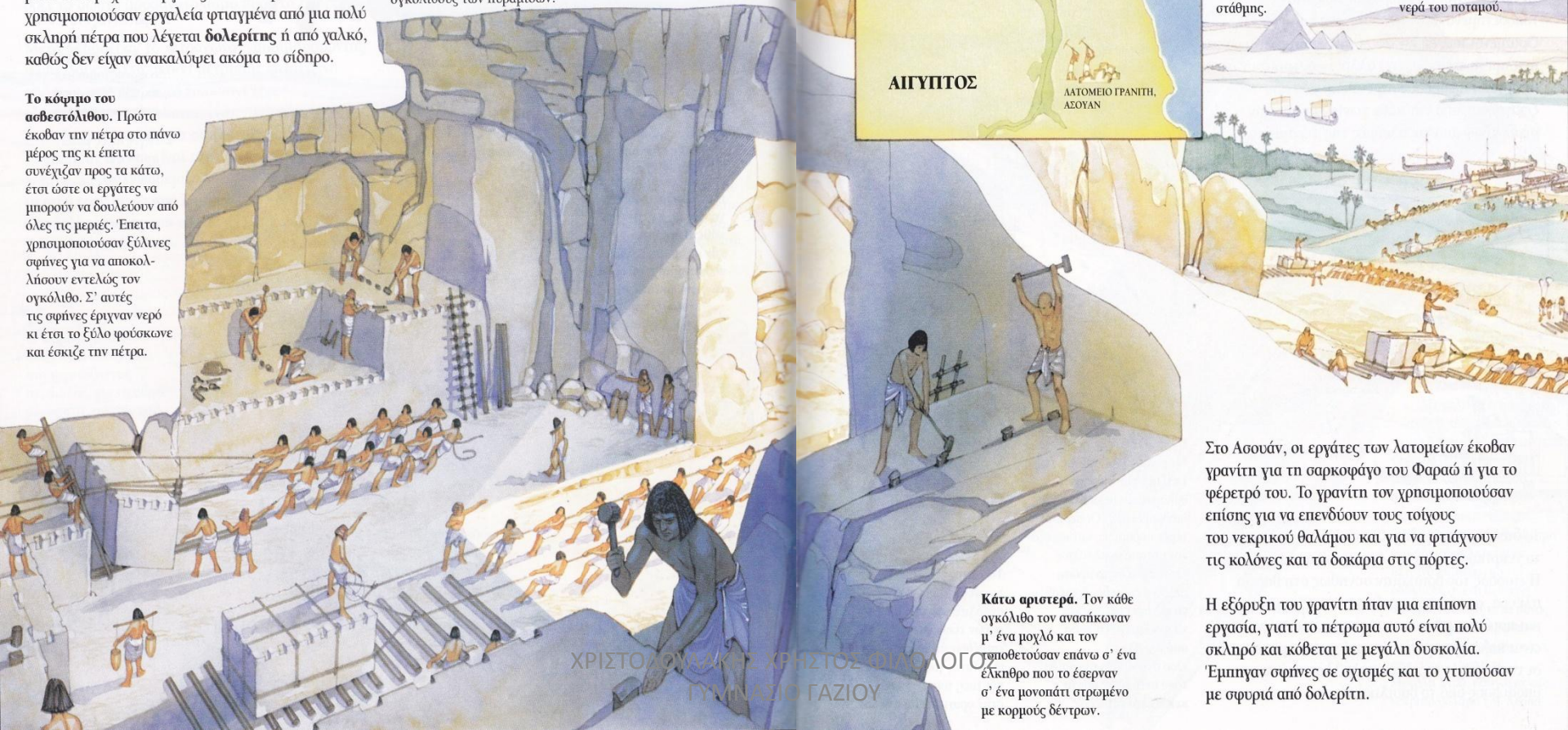
Το κόψιμο του ασβεστόλιθου. Πρώτα έκοβαν την πέτρα στο πάνω μέρος της κι έπειτα συνέχιζαν προς τα κάτω, έτσι ώστε οι εργάτες να μπορούν να δουλεύουν από όλες τις μεριές. Έπειτα, χρησιμοποιούσαν ξύλινες σφήνες για να αποκόψουν εντελώς τον ογκόλιθο. Σ' αυτές τις σφήνες έριχναν νερό κι έτσι το ξύλο φούσκωνε και έκοιζε την πέτρα.

Οι εργάτες στα λατομεία δούλευαν σε συνεργεία. Επάνω σε κάθε ογκόλιθο που έκοβαν, χάραζαν αμέσως το όνομα του συνεργείου τους, έτσι ώστε να μπορούν να ξέρουν πόσο δούλευε το κάθε συνεργείο. Ονόματα όπως *Συνεργείο της Βάρκας, Συνεργείο του Σκίπτρου, Συνεργείο των Ροπαλέων και Συνεργείο των Ανθεκτικών* έχουν βρεθεί χαραγμένα πάνω στους ογκόλιθους των πυραμίδων.

Επάνω. Εργαλεία που τα χρησιμοποιούσαν οι χτίστες και οι εργάτες των λατομείων.
 Α. Τρυπάνι.
 Β και Η. Νήμα της στάθμης και ορθογώνια γωνιά.
 Γ. Σφυρί.
 Δ, Ε, και Ι. Σμίλες.
 Ζ. Ξύλινο σφυρί.
 Θ. Σκεπάρνι.
 Κ. Κάθετο νήμα της στάθμης.

Κάτω. Τους ογκόλιθους τους έφερναν από το λατομείο ως τις όχθες του Νείλου κι εκεί τους φόρτωναν σε ειδικές σχεδίες για να μεταφερθούν στο εργοτάξιο. Ήταν πολύ δύσκολο να πλεύσει μ' αυτές τις σχεδίες στα ορμητικά νερά του ποταμού.

Στο Ασουάν, οι εργάτες των λατομείων έκοβαν γρανίτη για τη σαρκοφόγο του Φαραώ ή για το φέρετρό του. Το γρανίτη τον χρησιμοποιούσαν επίσης για να επενδύσουν τους τοίχους του νεκρικού θαλάμου και για να φτιάχνουν τις κολόνες και τα δοκάρια στις πόρτες.

Η εξορύξη του γρανίτη ήταν μια επίπονη εργασία, γιατί το πέτρωμα αυτό είναι πολύ σκληρό και κόβεται με μεγάλη δυσκολία. Έμπηγαν σφήνες σε σχισμές και το χτυπούσαν με σφυριά από δολερίτη.

Κάτω αριστερά. Τον κάθε ογκόλιθο τον ανασήκωναν μ' ένα μοχλό και τον αποθετούσαν επάνω σ' ένα έλικτρο που το έφερναν σ' ένα μονοπάτι στρωμένο με κορμούς δέντρων.

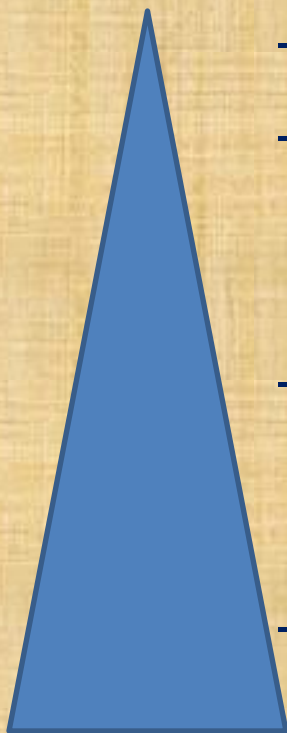

Η ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

- **Διοίκηση:**
  - ο Φαραώ απόλυτος κυρίαρχος (μονάρχης – αρχιστράτηγος – αρχιερέας – αρχιδικαστής)
  - θεοποίηση Φαραώ (γιος Όσιρι)
  - ο Φαραώ κυβερνά με πλήθος κρατικών υπαλλήλων.
- **Κοινωνία – διακρίνεται σε 4 τάξεις:**

- **Φαραώ – Κρατικοί υπάλληλοι – Ιερατείο**
- **Τεχνίτες (πόλεις):** ξυλουργοί, οικοδόμοι, σιδηρουργοί, επεξεργαστές μετάλλων, χρυσοχόοι, ξυλογλύπτες, λιθοξόοι, αγγειοπλάστες ... .
- **Χωρικοί:** 9/10 πληθυσμού, χωρίς ιδιοκτησία – φόρου υποτελείς σε ιδιοκτήτες γης (δηλ. Φαραώ – Υπάλληλοι – Ιερείς).
- **Δούλοι:** αιχμάλωτοι πολέμου που εργάζονται κυρίως στα ορυχεία – λατομεία της ερήμου.

Ο ΦΑΡΑΩ ΚΑΙ Η ΑΥΛΗ ΤΟΥ

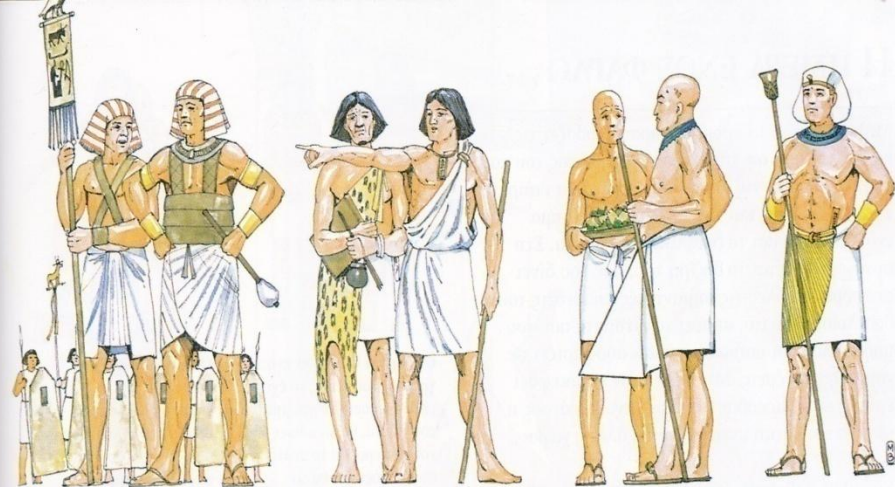
Ο Φαραώ και η οικογένειά του ντυμένοι με επίσημες ενδυμασίες.

Αν πέθαινε ο Φαραώ προτού ενηλικιωθεί ο μεγαλύτερος γιος του, τότε ανέβαινε στο θρόνο η βασίλισσα και διοικούσε εκείνη για λογαριασμό του γιου της.

Στην αυλή γίνονταν πολλές τελετές. Αυτός ο πλούσιος άνδρας έχει τον τίτλο αυτού που κάνει αέρα στο βασιλιά.

Οι ανώτεροι αξιωματούχοι του Φαραώ: ο Επιτηρητής του Θησαυροφυλακίου, ο Αρχιεπιστάτης των Οικοδομών κι ο Επικεφαλής των Δικαστηρίων.

Ο Διοικητής του Στρατού. Οργάνωνε το στρατό αποκλειστικά σε περίπτωση ανάγκης. Μόνο στο Νέο Βασίλειο υπήρχε μόνιμο σώμα στρατού.

Ο Επικεφαλής της Άρδευσης φρόντιζε ώστε τα κανάλια που διοχέτευαν το νερό όταν υπερχείλιζε ο Νείλος να είναι μονίμως καθαρά. Δίπλα του ο επόπτης των σιταποθηκών όπου αποθήκευαν τη σοδειά.

Οι Αρχιερείς των θεών είχαν πολύ μεγάλη επιρροή. Ο Φαραώ χρειαζόταν κάποιες φορές να παρέμβει για να μην τον αφήσει ν' αποκτήσει μεγάλη δύναμη.

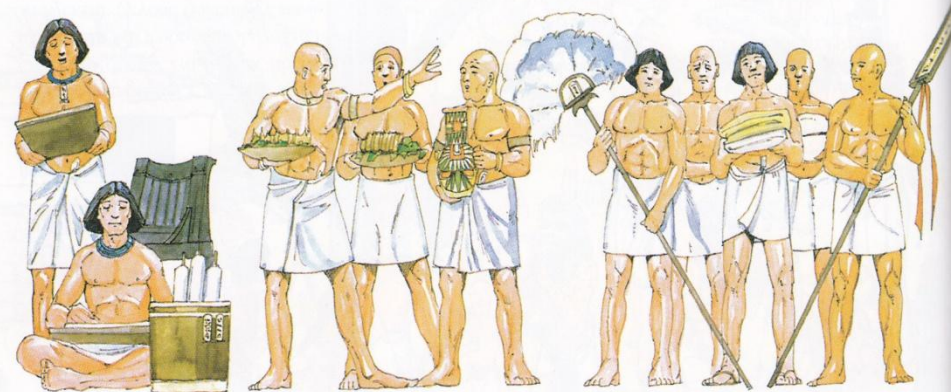
Τοπικοί Διοικητές. Αρχικά, οι διοικητές ήταν πρίγκιπες και κληρονομούσαν από τη θέση, αλλά σιγά-σιγά απέκτησαν πολύ μεγάλη δύναμη και αυτές τις θέσεις τις πήραν αξιωματούχοι.

Η λέξη **Φαραώ** σημαίνει **μεγάλος οίκος**. Οι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι η μεγαλοσύνη του Φαραώ ήταν απεριόριστη. Ο ρόλος του, ήταν παντοδύναμος. Ανήκε σ' αυτόν ό, τι υπήρχε επάνω στη γη. Ο λαός του έπρεπε να τον υπακούει σε όλα. Σε αντάλλαγμα, εκείνος έπαιρνε την ευλογία των θεών

για την Αίγυπτο κι έτσι η χώρα ευημερούσε. Ο Φαραώ αποφάσιζε για όλα τα σημαντικά θέματα. Ήταν επικεφαλής της κυβέρνησης και των δικαστηρίων, αρχιερέας όλων των ναών και επικεφαλής του στρατού. Έλεγγε τα ορυχεία, τα λατομεία κι όλα τα οικοδομικά έργα. Ρύθμιζε το εμπόριο. Αποθήκευε στις σιταποθήκες όλη τη

σοδειά που περισσεύε και έλεγγε το αρδευτικό σύστημα των χωραφιών. Βέβαια, κανένας από τους Φαραώ δεν μπορούσε να εκτελεί μόνος όλα τα καθήκοντά του. Είχε χιλιάδες αξιωματούχους που τον εκπροσωπούσαν. Ο σημαντικότερος απ' όλους τους αξιωματούχους ήταν ο **βεζίρης**, που ασκούσε

όλες τις διοικητικές εξουσίες μετά τον Φαραώ. Στο παρελθόν, οι Φαραώ είχαν δώσει στους αξιωματούχους τους εκτάσεις γης και χωρικούς για να τις καλλιεργούν. Θεωρητικά, αυτή η γη εξακολουθούσε ν' ανήκει στον Φαραώ, αλλά ουσιαστικά έκανε ορισμένους από τους υπηκόους του πάρα πολύ πλούσιους.

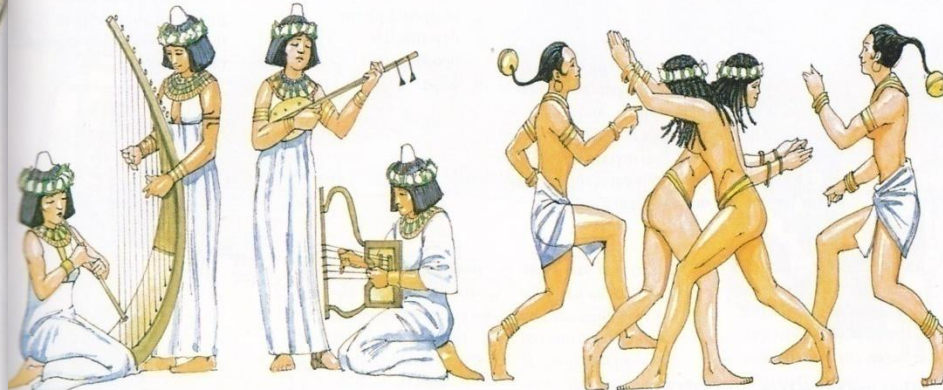

Ο Επικεφαλής Γραφέας γράφει τις επιστολές που του υπαγορεύει ο Φαραώ. Είχε στο γραφείο του όλη τη βασιλική αλληλογραφία.

Υπνρέτες του βασιλικού οίκου: ο Αρτοποιός, ο Αρχιμάγειρας και ο Θαλαμηπόλος που μεταφέρει το κρασί.

Οι πολυάριθμοι υπνρέτες του έντυναν τον Φαραώ, τον περιποιούνταν και φρόντιζαν τα υπάρχοντά του.

Κουβαλιτές μετέφεραν τα προσωπικά του αντικείμενα. Υπήρχαν μόνιμοι κουβαλιτές που φώναζαν και έκαναν αέρα και που τον ακολουθούσαν όπου κι αν πήγαινε.

Μουσικοί του παλατιού παίζουν για να διασκεδάσουν τον Φαραώ. Μια κοπέλα παίζει αυλό και μια άλλη άρπα.

Μια νεαρή κοπέλα τραγουδά, παίζοντας λαούτο. Μια άλλη, γονατισμένη δίπλα της, παίζει κιθάρα.

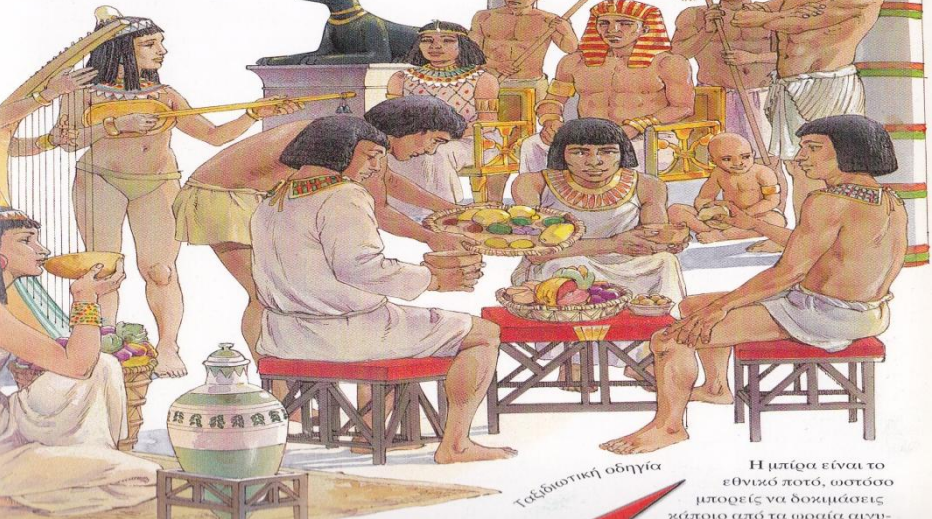
Χορευτές και ακροβάτες καλούνταν συχνά στα συμπόσια, για να διασκεδάσουν τους προσκεκλημένους.

Μερικοί από τους χορευτές ήταν πολύ ζωηροί. Εμπειροί ακροβάτες έκαναν θεαματικές κινήσεις.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Μην ανησυχής για μαχαίρια και πικρούνια. Όλοι στην Αίγυπτο τρώνε με τα δάχτυλα και ξεπλένουν τα χέρια τους από πιάτο σε πιάτο. Συχνά οι συνδαυτιμμένες φορούν κώνους από αρωματισμένο λίπος στο κεφάλι τους, που λιώνουν κατά τη διάρκεια της βραδιάς και τους δροσίζουν.

ΟΙ ΦΑΡΑΩ

στην κυριότερη
 ή Νείλο, είναι
 , όπως και

ίρι,
 τη
 τα

Οι περισσότεροι μετακινούνται στην πόλη με τα πόδια, αλλά, αν δε θέλεις να κουραστείς, μπορείς να κάνεις μια βόλτα με φορείο ή σε μια μεταφερόμενη καρέκλα, όπως ακριβώς ο φαραώ.

άλιστα
 ίφημες

αρχαίας Αιγύπτου θα
 α χώρα με εκπληκτικό
 λογεΐται
 νια.
 ται

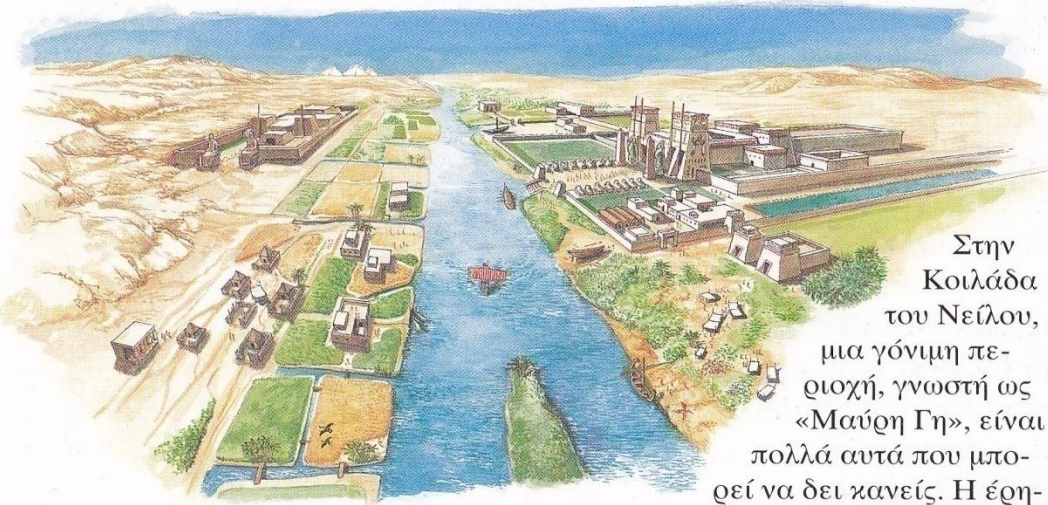
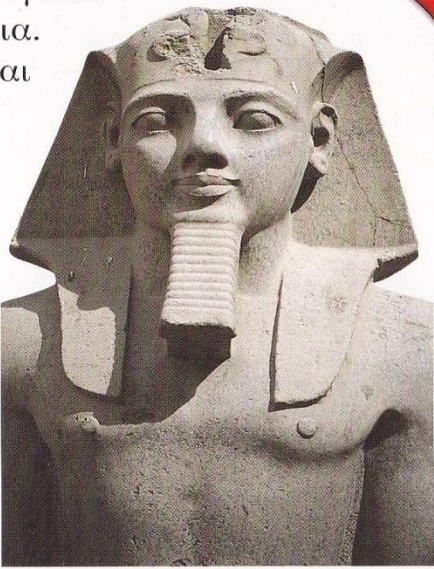

Ταξιδιωτική οδηγία

Η μπύρα είναι το εθνικό ποτό, ωστόσο μπορείς να δοκιμάσεις κάποιου από τα υφάρια αιγυ-

Κατά τη Βασιλεία του Ραμσή Β' έγιναν αρκετά και κολοσσιαία αρχιτεκτονικά έργα, εφάμιλλα της χρυσής εποχής των πυραμίδων. Μην παραλείψεις λοιπόν να επισκεφτείς τους υπέροχους ναούς στο Καρνάκ και στο Αμπύ Σιμπέλ.

Ο Ραμσής Β' (Σέσωστρις) παρέμεινε στο θρόνο 66 χρόνια. Ξακουστός βασιλιάς-πολεμιστής, είναι γνωστός όχι μόνο για τις πολλές στρατιωτικές εκστρατείες του, αλλά και γιατί ήταν πατέρας 170 παιδιών!

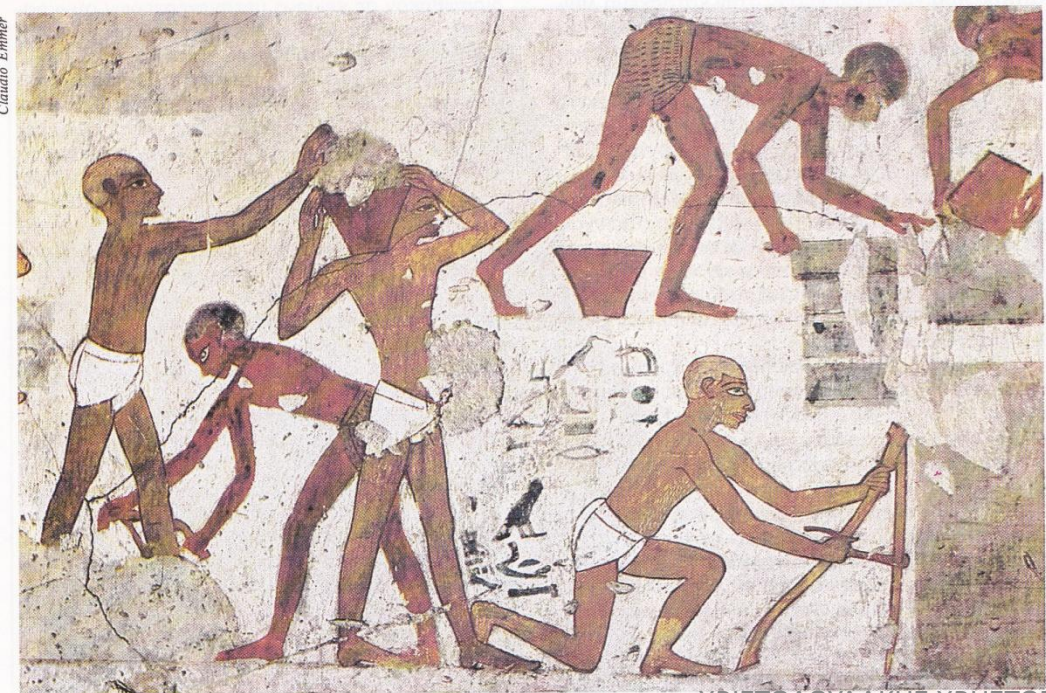
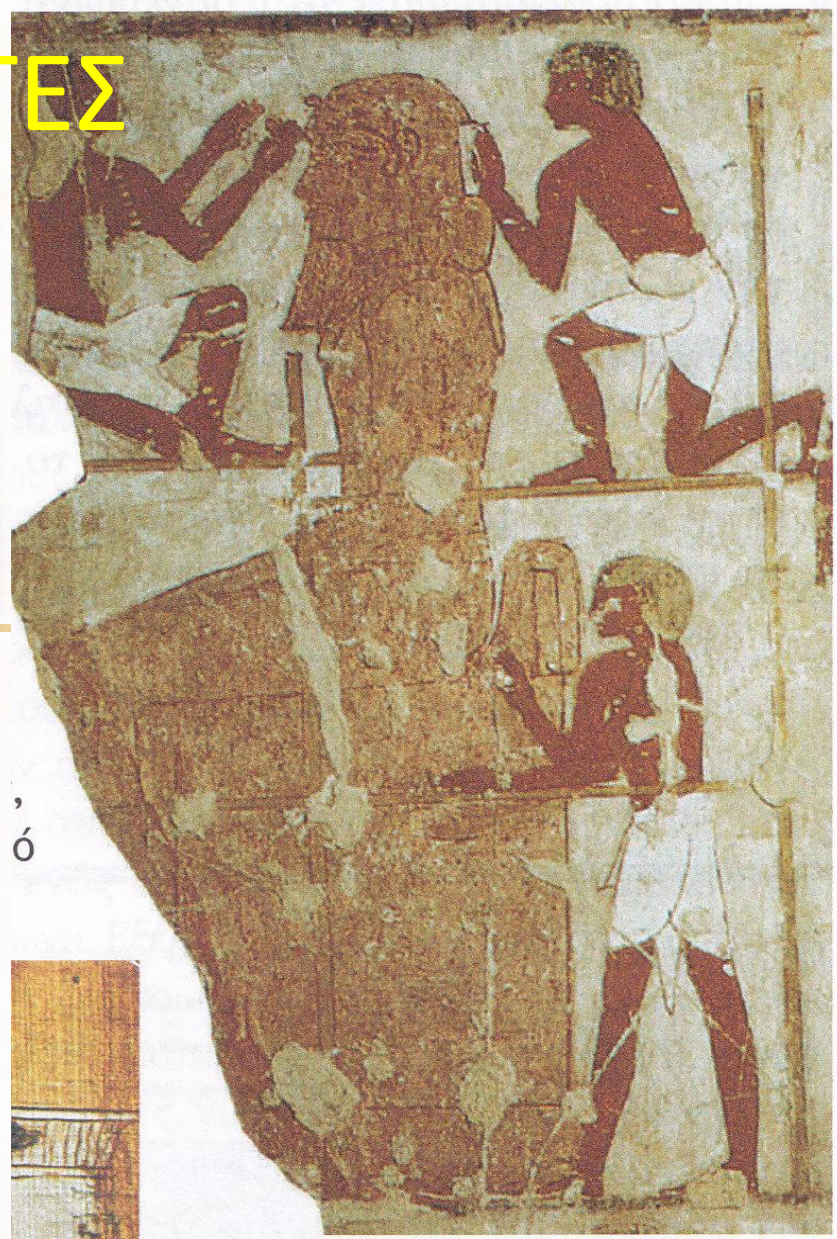
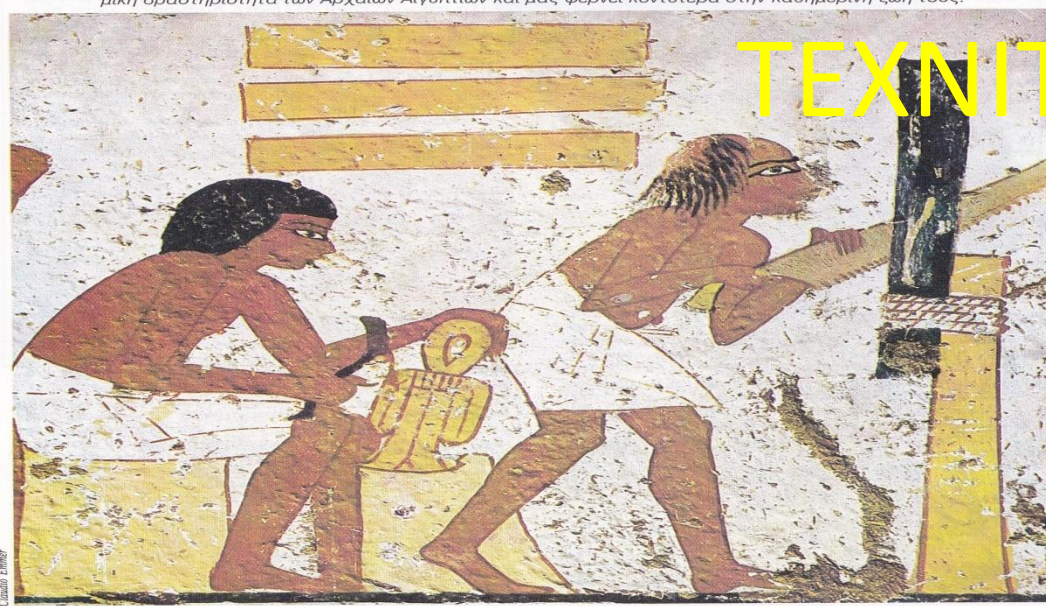
Στην Κοιλάδα του Νείλου, μια γόνιμη περιοχή, γνωστή ως «Μαύρη Γη», είναι πολλά αυτά που μπορεί να δει κανείς. Η έρημος που απλώνεται στα ανατολικά και στα δυτικά λέγεται «Κόκκινη Γη» και στο μεγαλύτερο μέρος της δεν κατοικείται.

Η πανέμορφη πόλη των Θηβών, η πρωτεύουσα της Αιγύπτου από τη Βασιλεία του Αμενχοτέπ Β', προσελκύει πολλούς επισκέπτες. Είτε κανείς εκεί. Είναι μια πόλη όπου ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει αρκετά αξιοθέατα, όπως υπέροχους ναούς, ανάκτορα και οβελίσκους.

Ευλουργοί επί τω έργω. Τάφος του Νεφταμιόν και Υποκύ. Θήβες. Η παράσταση μία άλλη οικονομική δραστηριότητα των Αρχαίων Αιγυπτίων και μάς φέρνει κοντύτερα στην καθημερινή ζωή τους.

ΤΕΧΝΙΤΕΣ

ό

Τοιχογραφία στον τάφο του Ρεκμίν, Θήβα, Νέο Βασίλειο.
Για ποιον εργάζονται αυτοί οι τεχνίτες;

Χρίστος Χριστολόουλακης, Χριστός Φιλόλογος
Χίτιστες, από τον τάφο του Ρεχμιρέ (Ρέχμαρα) στις Θήβες. Οι Αρχαίοι Αιγύπτιοι, που αναδείχθηκαν στους μεγαλύτερους ίσως οικοδόμους της ιστορίας, γνώριζαν άριστα τις τεχνικές της κατεργασίας των διαφόρων οικοδομικών υλικών και τους κανόνες που τούς επέτρεπαν να χτίζουν απλές πλίνθινες καλύβες αλλά και έργα μνημειακής αρχιτεκτονικής.

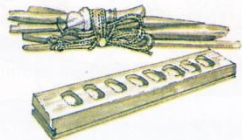

ΤΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ

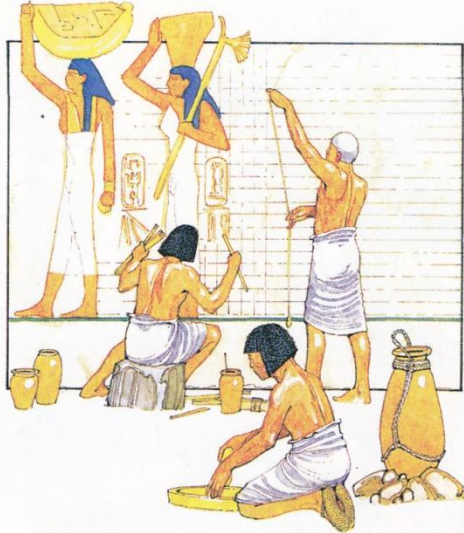
Η πόλη Καχούν ήταν γεμάτη με εργαστήρια. Οι τεχνίτες που δούλευαν σ' αυτά κατασκεύαζαν τα πάντα. Οι **λιθοξοδοί** δεν έδιναν μόνο το κατάλληλο σχήμα στους ογκολίθους, αλλά ήξεραν να λαξεύουν την πέτρα με εξαιρετική επιδεξιότητα και να φτιάχνουν αγγεία και φιαλίδια για καλλυντικά.

Οι **πλινθοποιοί** είχαν πάρα πολλά δουλειά, καθώς οι πυραμίδες δε φτιάχνονταν πια μόνο από πέτρα όπως γινόταν την εποχή του Παλαιού Βασιλείου. Η πυραμίδα του Σέσωστρις ήταν επιστρωμένη με πέτρα και το εσωτερικό της αποτελείτο από χιλιάδες πλίνθους που τους έφτιαχναν με λάσπη του Νείλου, τους έβαζαν σε καλούπια και μετά τους ξέραναν στον ήλιο.

Οι **μεταλλουργοί** κατασκεύαζαν εργαλεία, όπλα και αγγεία από χαλκό σφυρήλατο ή λιώνοντάς τον και ριζώντάς τον σε πλίνα καλούπια. Πολλοί από τους τεχνίτες κατασκεύαζαν και διακοσμητικά αντικείμενα για τους τάφους.

Ένας σωρός από πινέλα βρέθηκαν δεμένα με το σκοινί που χρησιμοποιούσαν για να χαράζουν ευθείες γραμμές. Στην ξύλινη παλέτα υπήρχαν ακόμα ίχνη από χρώμα και η παλέτα είχε μία εγκοπή όπου έμπαιναν τα πινέλα που χρησιμοποιούσαν.

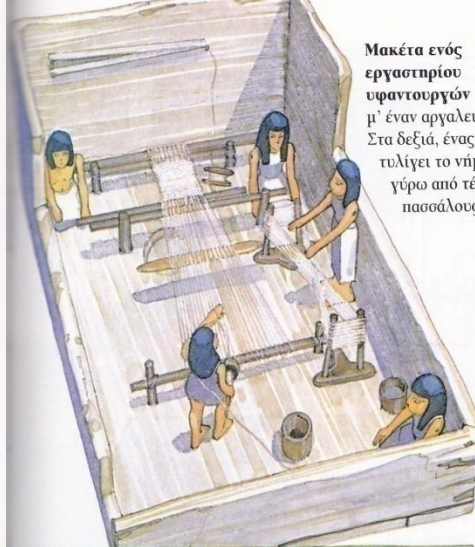
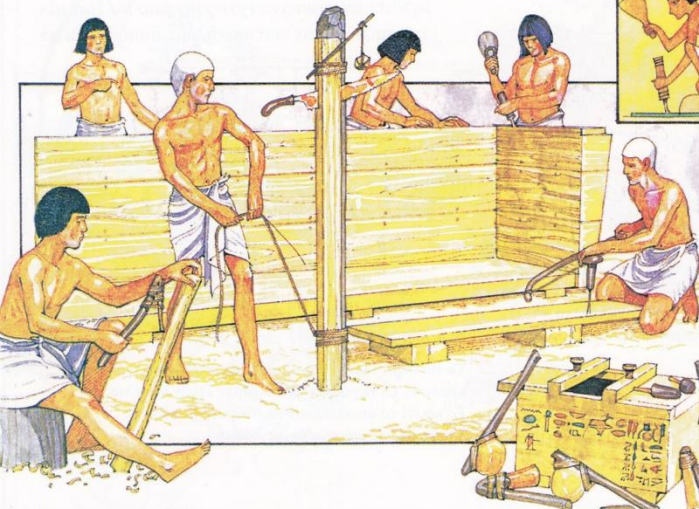
Ζωγράφοι διακοσμούν έναν τάφο. Την εποχή του Μεσαίου Βασιλείου (1991-1786 π.Χ.) πολλοί τάφοι ήταν διακοσμημένοι με τοιχογραφίες σε έντονα χρώματα, που έδειχναν σκηνές από την καθημερινή ζωή, καθώς και αντικείμενα που ενδεχομένως τα χρειαζόταν ο νεκρός.

Έδιναν στον καλλιτέχνη ένα σκίτσο του σχεδίου που ήθελαν να ζωγραφίσει, το οποίο ήταν χωρισμένο σε τετράγωνα. Ο ζωγράφος σχημάτιζε στον τοίχο έναν κάναβο με οριζόντιες και κάθετες γραμμές, χρησιμοποιώντας κομμάτια νήματος μουσκεμένα σε χρώμα και μ' αυτό τον τρόπο ανέτρεπε το σχέδιο.

Επάνω. Ξυλουργοί. Αναπαράσταση από τοιχογραφία.

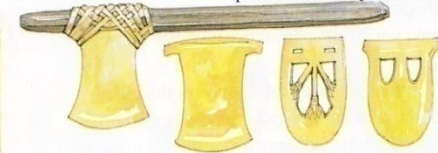
Αριστερά. Εργαστήριο ξυλουργών. Ο ένας χρησιμοποιεί σκεπάρνι κι ο άλλος ένα τρυπάνι. Ένας άλλος τεχνίτης προιόνιζει ένα ξύλο που το έχει δέσει σ' έναν πάσσαλο για να παραμείνει σταθερό.

Μακέτα ενός εργαστηρίου υφαντουργών μ' έναν αργαλειό. Στα δεξιά, ένας τεχνίτης τυλίγει το νήμα γύρω από τέσσερις πάσσαλους.

Δουλεύοντας το μέταλλο. Το χαλκό τον έλιωναν σ' ένα καμίνι που ενίσχονταν τη φλόγα του με ψυφικό και μετά έφτιαχναν το λιωμένο χαλκό μέσα από σωλήνες σε καλούπια.

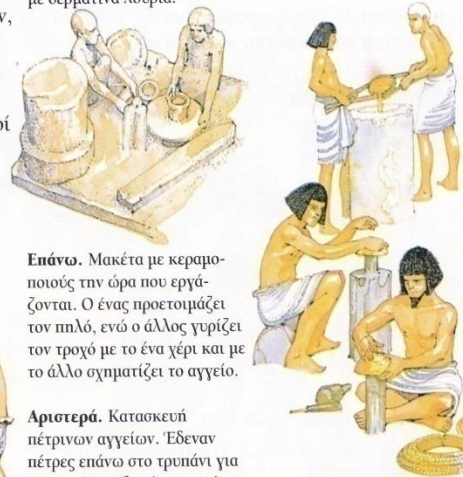

Κατασκευάζοντας σκοινί από δέρμα. Στ' αριστερά ένας βυροσόφης και δεξιά δύο άντρες φτιάχνουν το σκοινί.

Ξυλουργοί και χρυσοχόοι έφτιαχναν φέρετρα, φυλαχτά και διάφορα κτερίσματα, καθώς και έπιπλα και κοσμήματα για τους πλούσιους. Πολλοί βοηθούσαν για την κατασκευή υφασμάτων, ιδιαίτερα λινών, για τα οποία φημιζόταν η Αίγυπτος. Οι γυναίκες έγνεθαν στα σπίτια τους όποτε είχαν ελεύθερο χρόνο. Η υφαντική ήταν εξειδικευμένη εργασία κι αυτό επειδή οι αργαλειοί απαιτούσαν μεγάλους χώρους και συνίθως εργάζονταν σ' αυτούς εξειδικευμένοι εργάτες και κυρίως γυναίκες. Το καλό λινό είχε μεγάλη αξία και συχνά πλήρωναν μ' αυτό τους εργάτες.

Επάνω. Τις λεπίδες των τσεκουριών αφού τις έβγαζαν απ' τα καλούπια τις ακόνιζαν για να τις κάνουν κοφτερές. Μετά τις έδεσαν σε ξύλινες λαβές με δερμάτινα λουριά.

Κάτω. Χρυσοχόοι γύνουν το λιωμένο χρυσάφι σ' ένα καλούπι. Στην πρώτη εικόνα ένας τεχνίτης δίνει το σχήμα πιάτου σ' ένα φύλλο μετάλλου.

Επάνω. Μακέτα με κεραμοποιούς την ώρα που εργάζονται. Ο ένας προετοιμάζει τον πηλό, ενώ ο άλλος γυρίζει τον τροχό με το ένα χέρι και με το άλλο σχημάτιζει το αγγείο.

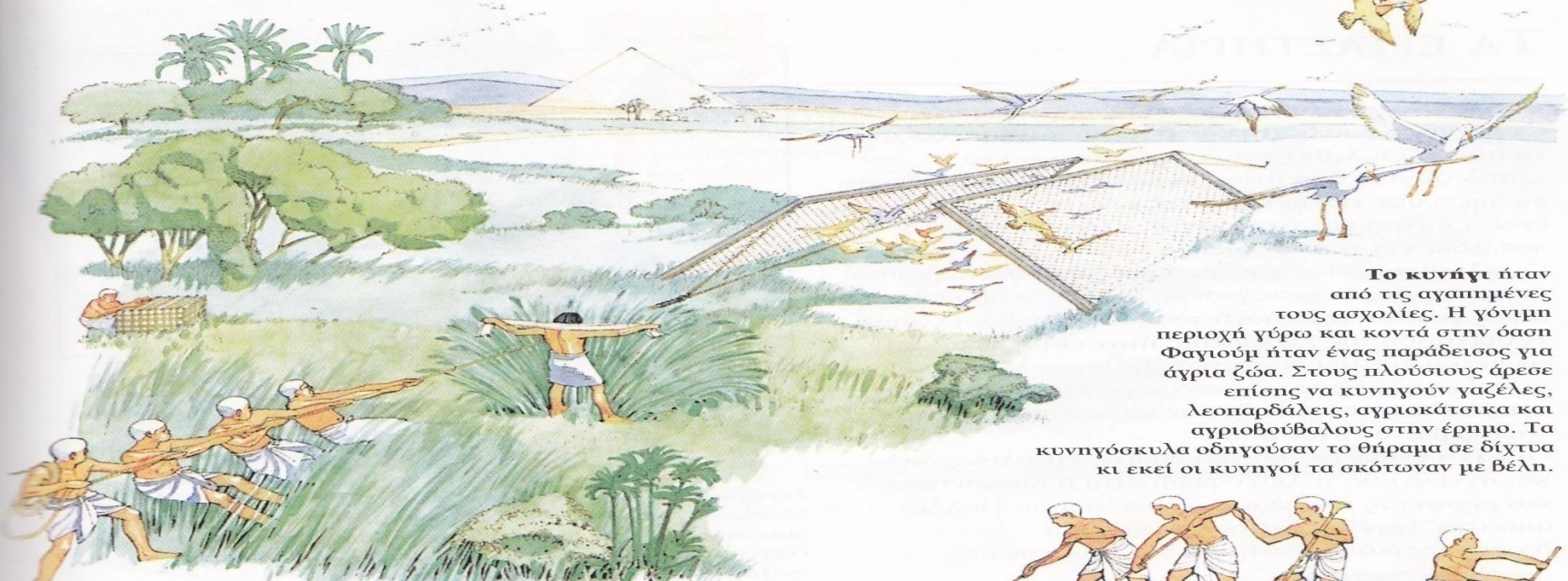
Αριστερά. Κατασκευή πέτρινων αγγείων. Έδεναν πέτρες επάνω στο τρυπάνι για να το κάνουν βαρύτερο κι έτσι η περιστροφή του να είναι κανονική.

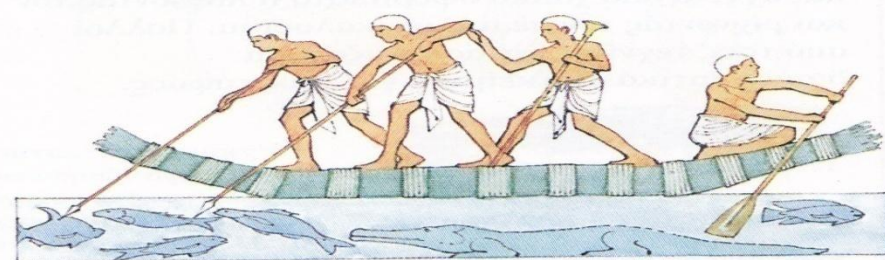

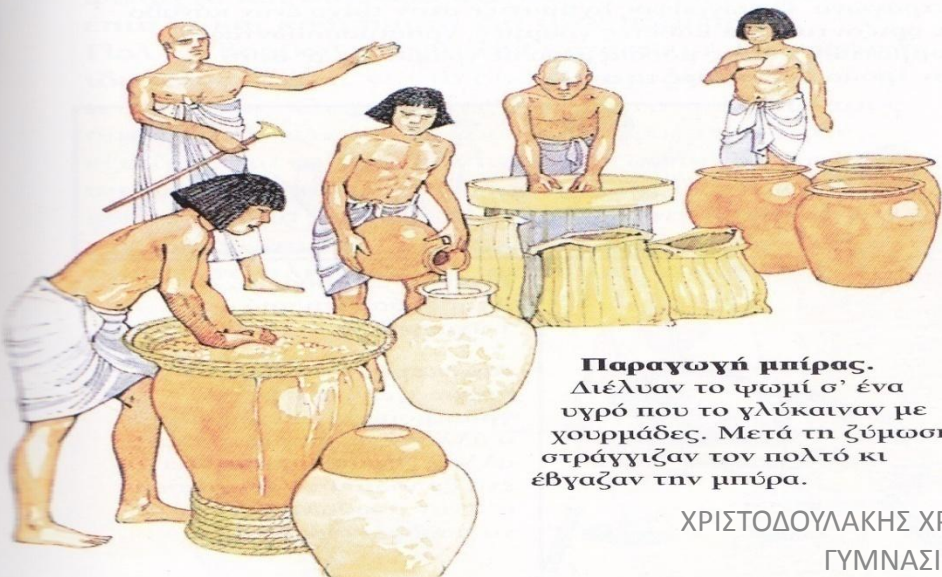

Το κυνήγι ήταν από τις αγαπημένες τους ασχολίες. Η γόνιμη περιοχή γύρω και κοντά στην όαση Φαγιούμ ήταν ένας παράδεισος για άγρια ζώα. Στους πλούσιους άρεσε επίσης να κυνηγούν γαζέλες, λεοπαρδάλεις, αγριοκάτσικα και αγριοβούβαλους στην έρημο. Τα κυνηγόσκυλα οδηγούσαν το θήραμα σε δίκτυα κι εκεί οι κυνηγοί τα σκότωναν με βέλη.

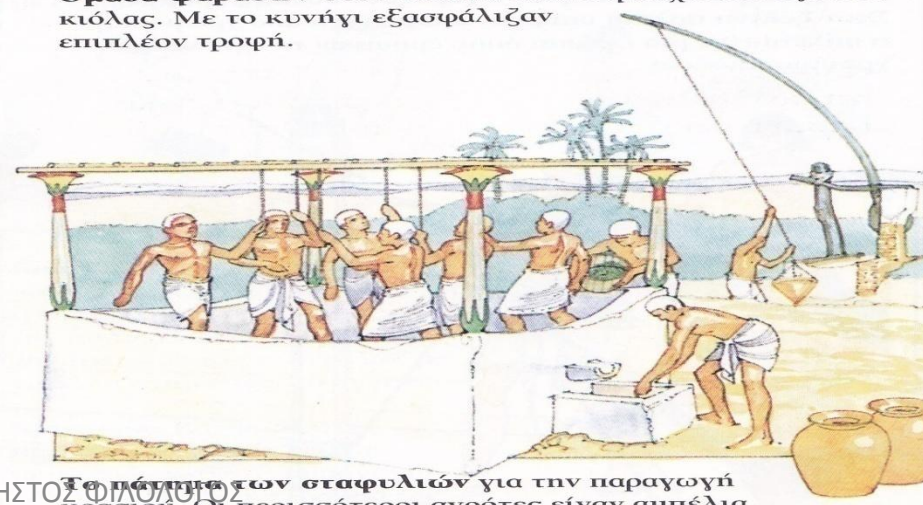
Παγιδεύοντας πουλιά στους βάλτους, με δίκτυα. Την εποχή των πλημμυρών οι λίμνες που δημιουργούνταν από τα νερά του Νείλου γέμιζαν με αγριοπούλια.

Ομάδα ψαράδων στον Νείλο. Οι πιο φτωχοί κυνηγούσαν κιάλας. Με το κυνήγι εξασφάλιζαν επιπλέον τροφή.

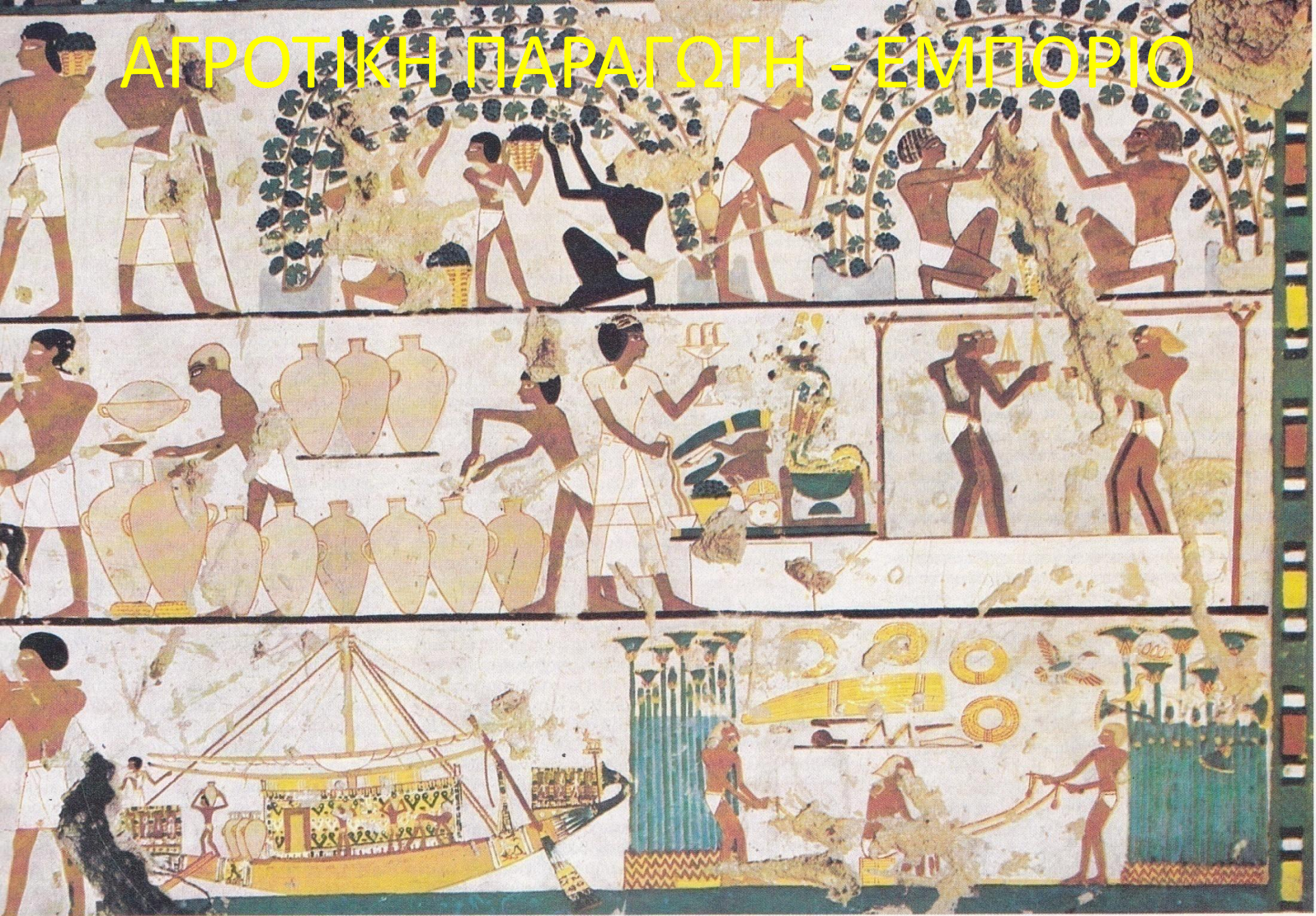
Παραγωγή μπύρας. Διέλυαν το ψωμί σ' ένα υγρό που το γλύκαιναν με χουρμάδες. Μετά τη ζύμωση στράγγιζαν τον πολτό κι έβγαζαν την μπύρα.

Το πάτημα των σταφυλιών για την παραγωγή κρασιού. Οι περισσότεροι αγρότες είχαν αμπελία. Το κρασί το αποθήκευαν σε στάμνες με μακρύ λαιμό και τις σφραγίζαν με λάσπη.

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ - ΕΜΠΟΡΙΟ

...ούσαν να καταλάβουν σπουδαία αξιώματα και
...ταδιοδρομία πολλών αξιωματούχων δείχνει ότι
...ρχε δυνατότητα μεταπήδησης από τη μία τάξη

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
Τοιχογραφία από ανώνυμο τάφο στις Θήβες. Μετά τη συγκομιδή των σταφυλιών, το κρασί αποθηκεύεται σε πήθους
που φορτώνονται σε πλοίο για να μεταφερθούν και να πουληθούν αλλού.

Θρησκεία

- **πολυθεϊστική** (42 θεότητες: Άμον Ρα, Όσιρις, Ίσις...)
- **ναός**: οίκος θεού
- **ιερείς**: τελούν τη λατρεία στο όνομα του Φαραώ
- **ταρίχευση νεκρών** (βαλσάμωμα – μούμιες): πίστη στη μετά θάνατον ζωή.

ΟΣΙΡΙΣ

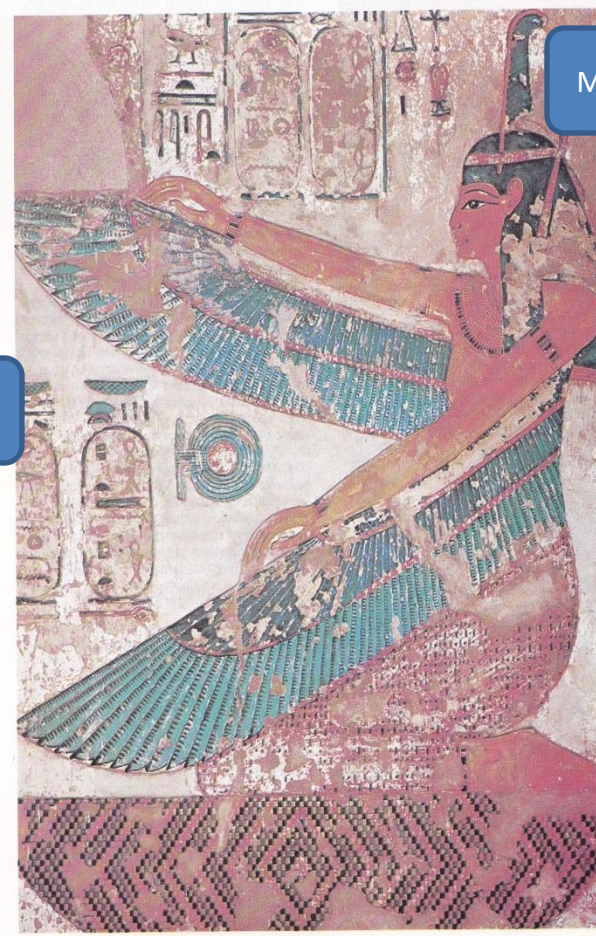
ΑΝΟΥΒΙΣ

ΧΑΠΙ

ΦΘΑ

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ο Ρε-Όρος ήταν σύνθετος δύο σημαντικών θεών, του Όρου και του Ρε (ή Ρα). Σε μια ασυνήθιστη παράσταση, ο μνημιακός θεός Φθα (δεξιά), απεικονίζεται με φεανή και τα βασιλικά δίσημα. Ο Φθα, ήταν ο προστάτης των αρχιτεκτόνων, των γλυπτών και κάθε χειροτέχνη. Σε αντίθεση με τον φλερινγκό σύζυγό της Φθα, η Σεχμέτ (κάτω αριστερά) ήταν η λεοντοκεφαλή θεά του πολέμου. Η θεότητα Μα'ατ (κάτω δεξιά), ήταν η προσωποποίηση της αλήθειας και της θεικής τάξης. Το σύμβολό της ήταν το φτερό στρουθοκαμήλου.

ΜΑΑΤ

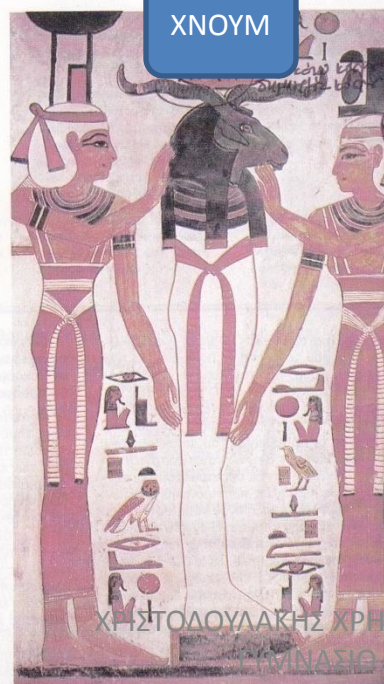

Επάνω. Ο Χαπί, ο εύσαρκος γαλάζιος θεός της πλημμύρας του Νείλου, όπως απεικονίζεται σε τοιχογραφία από τον τάφο της βασίλισσας Νεφερατί. Η δευτερεύουσα αυτή θεότητα παρουσιάζεται ως ανδρόγυνη, με πρόσωπο γυναικείου άνδρα, πλούσια γυναικεία στήθη και αυστάδα υδροχαρών φυτών στο κεφάλι. Τα γυναικεία στήθη μαρτυρούν την ιδιότητά του ως θεού της αφθονίας και της γονιμότητας, ενώ τα υδροχαρή φυτά που φέρει στο κεφάλι, συνδέονται με την ιδιότητά του ως θεού της πλημμύρας του Νείλου. Οι παραστάσεις του είναι χρωματισμένες με πράσινο ή μπλε.

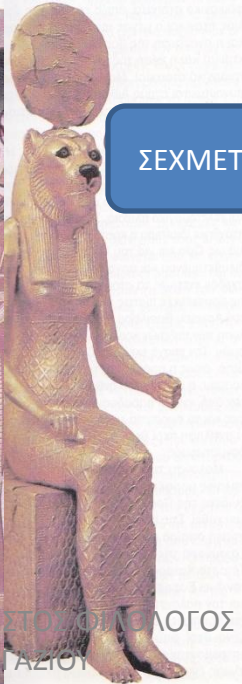
Ο Όρος (επάνω αριστερά), από τις αρχαιότερες αιγυπτιακές θεότητες, ήταν ο μυθολογικός πρώτος βασιλιάς των δύο Κιρών (Άνα και Κάτω Αιγύπτου) και άρχοντας των νεκρών. Ο θωακέφαλος Άνουβις (επάνω δεξιά), θεός κι αυτός των νεκρών, είχε αναλάβει το «ζύγισμα της Καρδιάς» στην κρίση των νεκρών.

Ένας θεός για κάθε περίπτωση της ανθρώπινης ζωής: την ανάγκη, τον φόβο, τη χάρη, τον έρωτα, τον θάνατο.

Ο ιερακίκεφαλος θεός του ουρανού Όρος (αριστερά) ταυτιζόταν συνήθως με τον άλλο Όρο, τον γιο του Οσίριδος, προσωποποίηση του οποίου ήταν ο επίγειος βασιλιάς, που κατείχε τον θρόνο του Όρου. Δεξιά, απεικονίζονται τρεις άλλες θεότητες, συνδεδεμένες με τον Οσιριακό κύκλο. Από δεξιά προς τα αριστερά: η Ίσις, ο κριοκέφαλος θεός Χνουμ και η αδελφή της Ίσιδος Νεϋθ.

ΧΝΟΥΜ

ΣΕΧΜΕΤ

ΩΡΟΣ

ΝΑΟΙ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

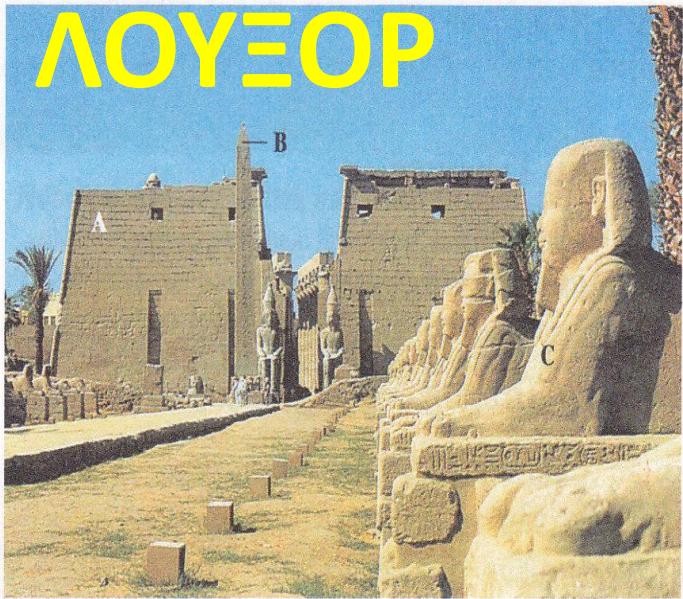

από το δούλεμα
από τον άναφο

ΛΟΥΞΟΡ

**Μέγας ναός
του Λούξορ.**
Ο σκαμμένος βράχος
χρησίμευε ως ναός
στον ηλιακό
θεό Χαρμάκις.
Οι πρώτες ακτίνες
του ήλιου
εισχωρούν
το πρωί μέχρι
το βάθος του ιερού.

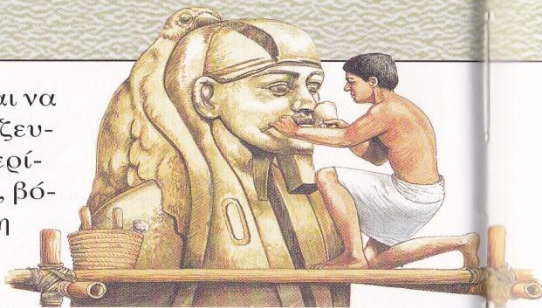

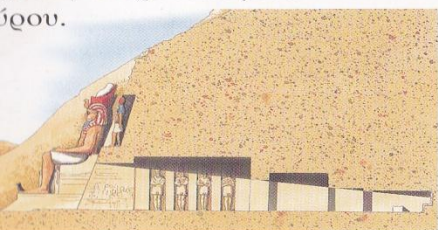
ΚΑΡΝΑΚ

Καρνάκ

αλύτερα να ξεκινήσεις νωρίς και να πάρεις μαζί σου ένα ανθεκτικό ζευγάρι πέδιλα όταν επισκεφτείς τον περίβολο του Αμμωνος στο Καρνάκ, βόρειων Θηβών. Το Καρνάκ κατά τη διάρκεια των αιώνων από ταπεινές προσκυνήματες εξελίχθηκε σε μνημειώδες συγκρότημα ναών. Η πρόσφατη προσθήκη μόλις ολοκληρώθηκε. Είναι η εντυπωσιακή Αίθουσα με τους 134 γιγαντιαίους κίονες – όλοι σκαλιστοί από πέτρα διακοσμημένοι για να μοιάζουν με τεράστια φυτά πάπυρου.

Ίσως παρατηρήσεις ότι τα κολοσσιαία αγάλματα του Ραμσή Β' που ανεγέρθηκαν πρόσφατα δε συγκρίνονται σε μεγαλοπρέπεια με αυτά των προηγούμενων δυναστειών. Επιδέξει τεχνίτες κάνουν το τελευταίο ρετουσάρισμα.

Όταν πας προς το Νείλο, στο Αμπού Σιμπέλ, ένας ναός έχει λαξευτεί βαθιά στους βράχους προς τον Αμμωνό. Είναι με τέτοιο τρόπο, σχεδιασμένος, ώστε πολλές φορές το χρόνο οι ακτίνες του ήλιου φωτίζουν το πρόσωπο του Αμμωνό στο εσωτερικό του.

Όταν επισκεφτείς το Καρνάκ την εποχή της εορτής της θρησκευτικής γιορτής, ίσως να δεις ένα άγαλμα του Αμμωνό, βασιλιά των θεών. Είναι η μοναδική φορά που εμφανίζεται το άδυτό του μέσα στο ιερό.

Για να φτάσεις στο ναό θα διασχίσεις ένα δρόμο πλασιωμένο από αγάλματα σφίγγων με κεφάλι κριού.

Ο Αμμών παριστάνεται ως κριός, χίνα ή φίδι αλλά πιο συχνά ως βασιλιάς με τριπλό στέμμα.

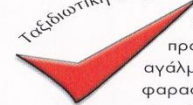
Οι οβελίσκοι καλύπτονται στην κορυφή με χρυσό και είναι γεμάτοι προσευχές προς τους θεούς.

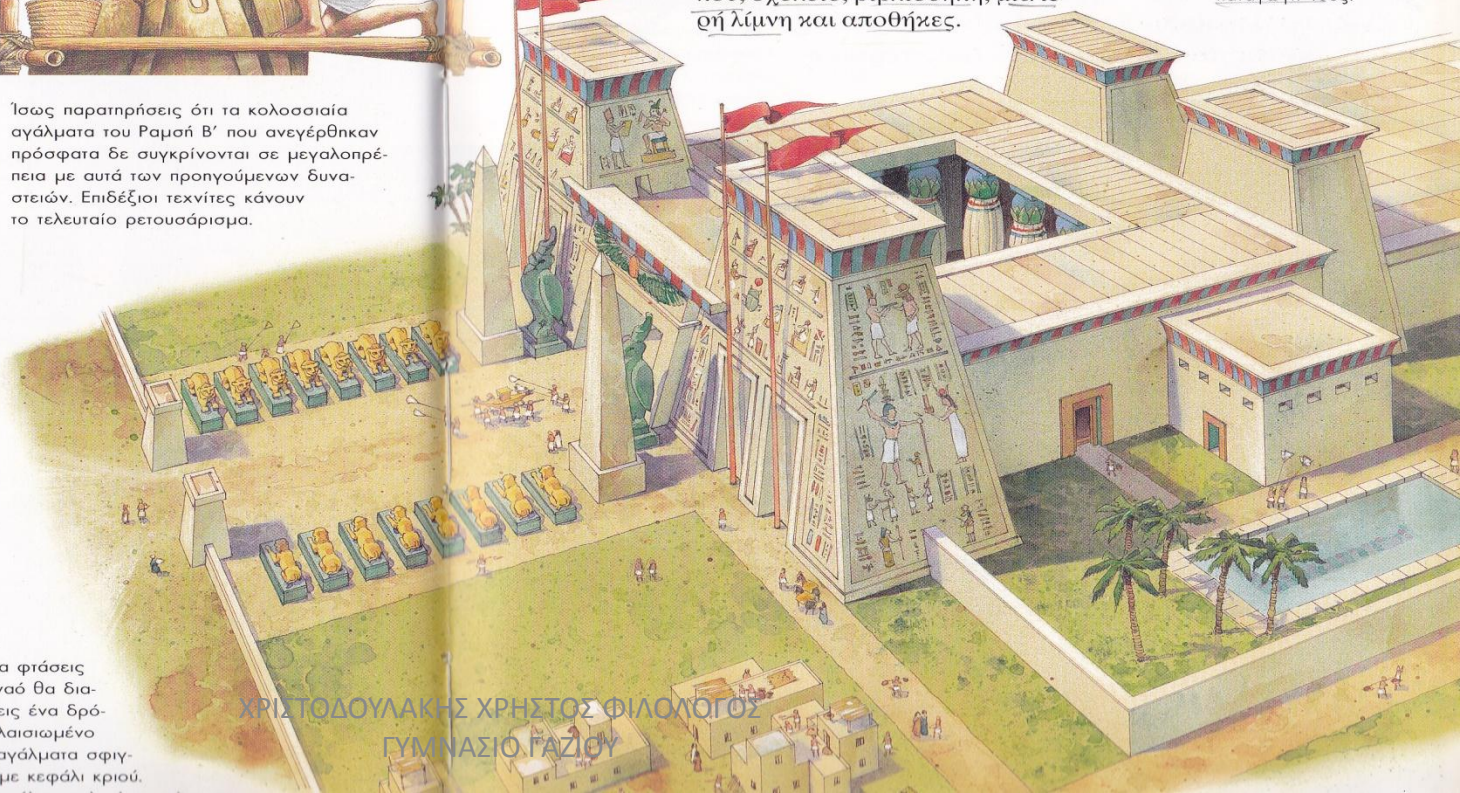
Ίσως δε σου επιτρέψουν να μπεις στον κυρίως ναό – είναι μόνο για τους ιερείς.

Το Καρνάκ είναι το σημαντικότερο θρησκευτικό κέντρο όλης της Αιγύπτου. Είναι γνωστό ως Ιπέτ-Ισούτ, «ο τελειότερος των τόπων». Το μεγάλο συγκρότημα περιλαμβάνει εργαστήρια, κατοικίες του προσωπικού, σχολείο, βιβλιοθήκη, μια ιερή λίμνη και αποθήκες.

Τελεονομική οδηγία

Οι Αιγύπτιοι πολλές φορές προσεύχονται σε αγάλματα των φαραώ, επειδή πιστεύουν στη θεϊκή καταγωγή τους.

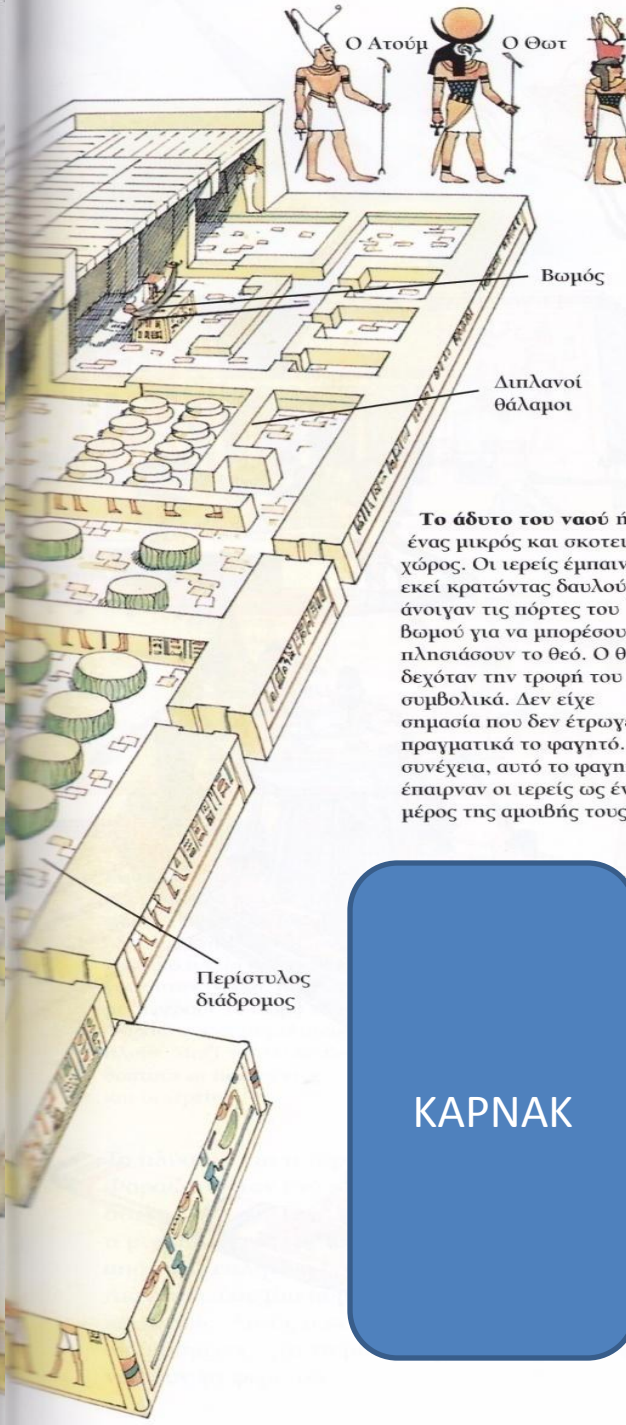
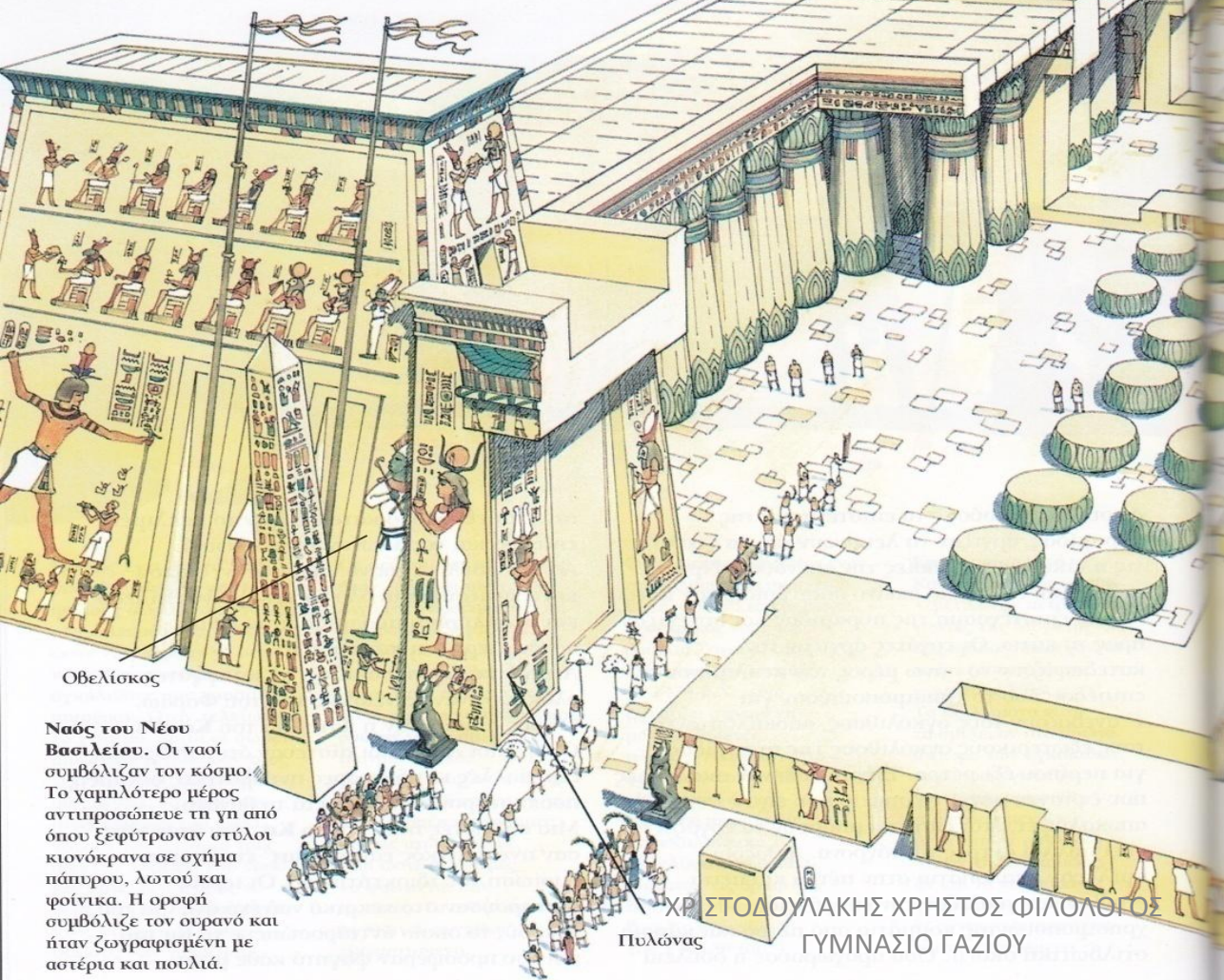
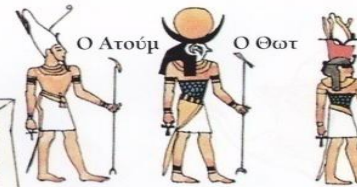

ΙΕΡΕΙΣ ΚΑΙ ΓΡΑΦΕΙΣ

Κάθε πόλη και κοινότητα στην Αίγυπτο είχε ένα ναό αφιερωμένο στο ντόπιο θεό ή σε μια οικογένεια θεών. Σύμφωνα με την παράδοση, οι θεοί ζούσαν παλιά στη γη και τώρα βρίσκονταν στη χώρα των νεκρών. Ο ναός, ο οποίος ήταν αφιερωμένος σε κάποιο συγκεκριμένο θεό, ήταν ο οίκος του Κα. Κάθε μέρα, οι ιερείς κατέβαζαν το ομοίωμα του θεού από το βωμό του, το έπλεναν, το έντυναν και του πρόσφεραν φαγητό.

Επάνω. Μερικοί από τους Αιγύπτιους θεούς. Όταν μια πόλη επιλεγόταν για να γίνει η πρωτεύουσα ενός Φαραώ, τότε ο τοπικός θεός γινόταν διάσημος και τον λάτρευαν σε όλο το βασίλειο.

Οβελίσκος

Ναός του Νέου Βασιλείου. Οι ναοί συμβόλιζαν τον κόσμο. Το χαμηλότερο μέρος αντιπροσώπευε τη γη από όπου ξεφύτρωναν στύλοι κιονόκρανα σε σχήμα πάπυρου, λωτού και φοίνικα. Η οροφή συμβόλιζε τον ουρανό και ήταν ζωγραφισμένη με αστέρια και πουλιά.

Πυλώνας

ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Βωμός

Διπλανοί θάλαμοι

Το άδυτο του ναού ήταν ένας μικρός και σκοτεινός χώρος. Οι ιερείς έμπαιναν εκεί κρατώντας δαυλούς άνοιγαν τις πόρτες του βωμού για να μπορέσουν πλησιάσουν το θεό. Ο θεός δέχονταν την τροφή του συμβολικά. Δεν είχε σημασία που δεν έτρωγε πραγματικά το φαγητό. Συνέχεια, αυτό το φαγητό έπαιρναν οι ιερείς ως ένα μέρος της αμοιβής τους.

Περίστυλος διάδρομος

ΚΑΡΝΑΚ

ΜΟΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΑΡΙΧΕΥΣΗ ΝΕΚΡΩΝ — ΜΟΥΜΙΕΣ

Τα φέρετρα είναι πλούσια διακοσμημένα με θεούσιμα και κόκκοι ζιζανίων, τα οποία με τη βοήθεια του

Η καρδιά παραμένει στο σώμα για να κλείσει στην άλλη ζωή.

Οι Αιγύπτιοι παίρνουν μαζί τους στον τάφο, ό,τι θα χρειαστούν στην άλλη ζωή.

Οι Αιγύπτιοι πιστεύουν στη ζωή μετά το θάνατο και διατηρούν το πτώμα με τη μομοποίηση. Αν ακολουθήσεις τη δυτική όχθη του Νείλου, μπορείς να επισκεφτείς ένα από τα εργαστήρια ταρίχευσης όπου τα πτώματα ετοιμάζονται για τους τάφους τους και το ταξίδι στον άλλο κόσμο.

Καθώς τυλίγουν τις λινές ταινίες γύρω από τη μούμια, τοποθετούν ανάμεσά τους το φυλαχτά για να είναι όσο το δυνατόν πιο ανώδυνο το ταξίδι στον άλλο κόσμο.

Το πτώμα καλύπτεται με νάτρο –ένα διάλυμα ανθρακικής σόδας– και το αφήνουν να αφυδατωθεί για 40 τουλάχιστον ημέρες πριν το τυλίξουν με ταινίες από το πιο λεπτό λινό.

Ο εγκέφαλος, το συκώτι και τα σπλάχνα αφαιρούνται από το πτώμα, αποξηραίνονται και τυλίγονται με λινό. Σφραγίζονται σε ειδικά αγγεία, τα οποία ύστερα

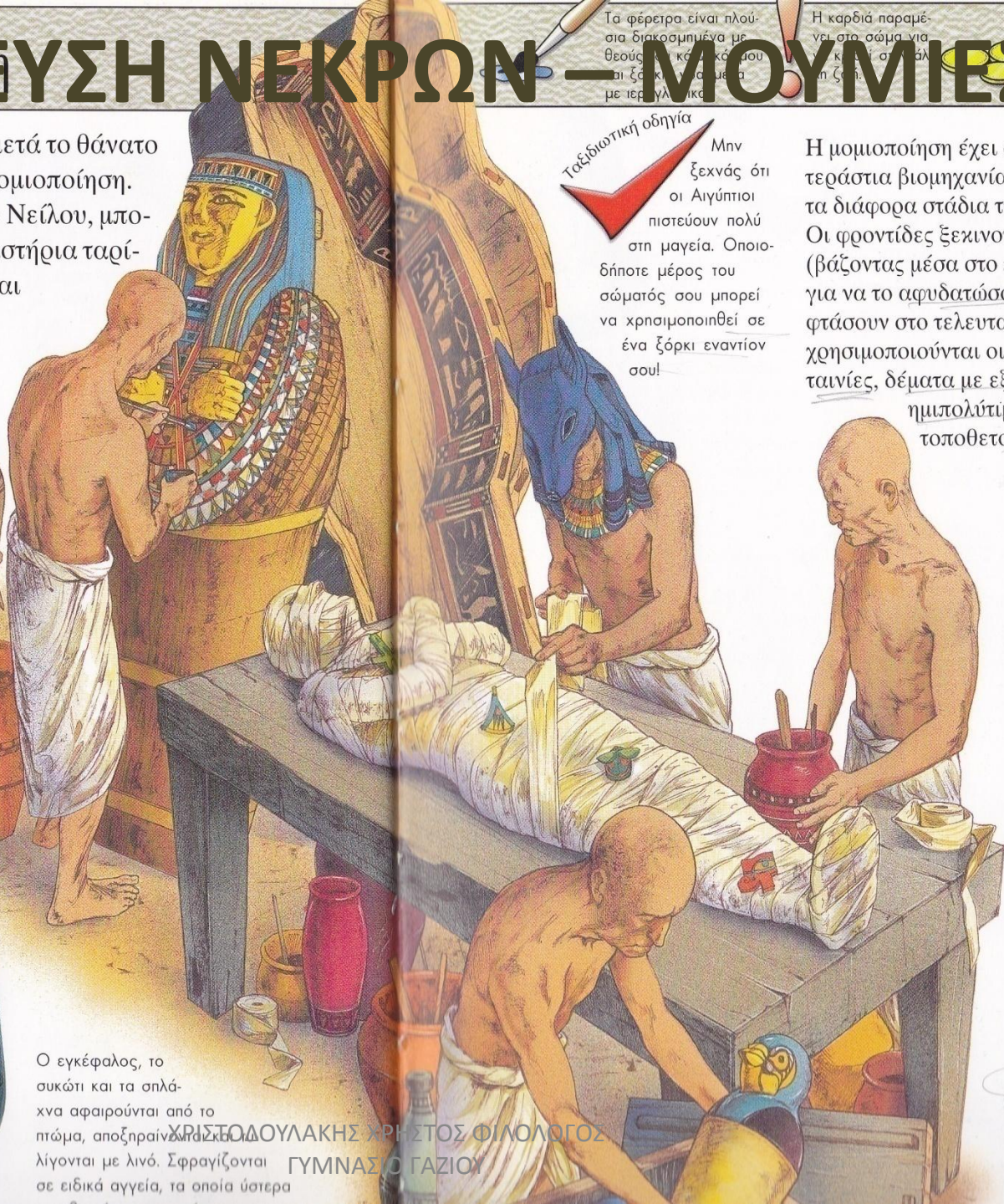
ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Ταξιδιωτική οδηγία
Μην ξεχνάς ότι οι Αιγύπτιοι πιστεύουν πολύ στη μαγεία. Οποιοδήποτε μέρος του σώματός σου μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ένα ξόρκι εναντίον σου!

Η μομοποίηση έχει αναπτύξει μια τεράστια βιομηχανία που περιλαμβάνει τα διάφορα στάδια της τεχνικής αυτής. Οι φροντίδες ξεκινούν από τη βάση (βάζοντας μέσα στο πτώμα κεδρέλαιο για να το αφυδατώσουν) μέχρι να φτάσουν στο τελευταίο στάδιο, όπου χρησιμοποιούνται οι πιο λεπτές λινές ταινίες, δέματα με εξωτικά μωροδικά και ημιπολύτιμες πέτρες, που τοποθετούνται ανάμεσά τους.

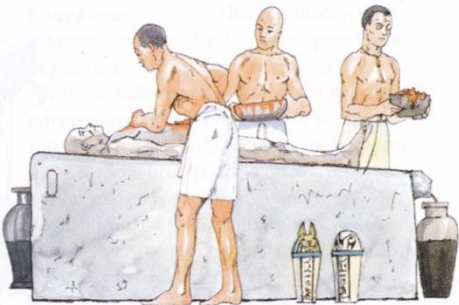

Εκτός από τους ανθρώπους ταριχεύονται γάτες, σκύλοι ακόμη και κροκόδειλοι. Το φέρετρό έχει σχήμα του ζώου, όπου είναι ζωγραφισμένο το πρόσωπό του.

ΠΩΣ ΕΦΤΙΑΧΝΑΝ ΤΗ ΜΟΥΜΙΑ

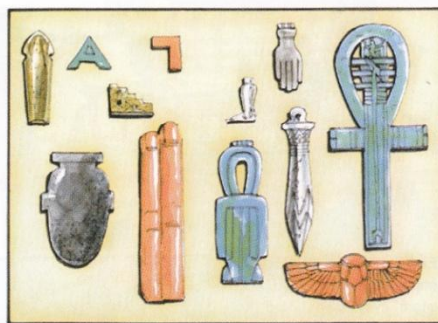

Ταριχευτές την ώρα της δουλειάς. Το νεκρό σώμα τοποθετείται επάνω σ' ένα πέτρινο τραπέζι ειδικά φτιαγμένο γι' αυτόν το σκοπό. Ανοίγουν το νεκρό σώμα και το καθαρίζουν. Ο εγκέφαλος αφαιρείται από τη μύτη.

Επάνω. Το νεκρό σώμα το σκεπάζουν με διττανθρακικό νάτριο (σόδα) για σαράντα μέρες, για να αφυδατωθεί.

Κάτω. Ανάμεσα στις γάζες τοποθετούν φυλαχτά που με τις μαγικές τους ιδιότητες θα προστατεύσουν το νεκρό.

Δεξιά. Το τύλιγμα της μούμιαις διαρκούσε περίπου δεκαπέντε μέρες. Έπρεπε να τυλίξουν το νεκρό σώμα πολύ σφιχτά, έτσι ώστε να διατηρηθεί το σχήμα του. Εκατοντάδες μέτρα λινού χρησιμοποιούνταν για να τυλίξουν το νεκρό σώμα τουλάχιστον σε είκοσι στρώματα. Αν τύγαινε να σπασίσει και να πέσει κάποιο σημείο του σώματος, οι ταριχευτές γέμιζαν εκείνο το σημείο με λινό ύφασμα ή με ξύλο.

Κανονικά αγγεία και κιβώτιο της εποχής του Νέου Βασιλείου. Μέσα σ' αυτά φυλάσσονταν τα σπλάχνα του νεκρού, τα οποία αν παρέμεναν στη θέση τους, θα σώζαν και θα κατέστρεφαν ολόκληρη τη μούμια. Στο αγγείο με το κεφάλι ανθρώπου φύλαγαν το σκετό, σ' εκείνο με το κεφάλι τσακαλιού το στομάχι, στο αγγείο με το κεφάλι γερακιού τα έντερα και στο τέταρτο με το κεφάλι μπαμπούινο τους πνεύμονες.

Επάνω. Μούμια του Σετί του Ιου, 1304 π.Χ.

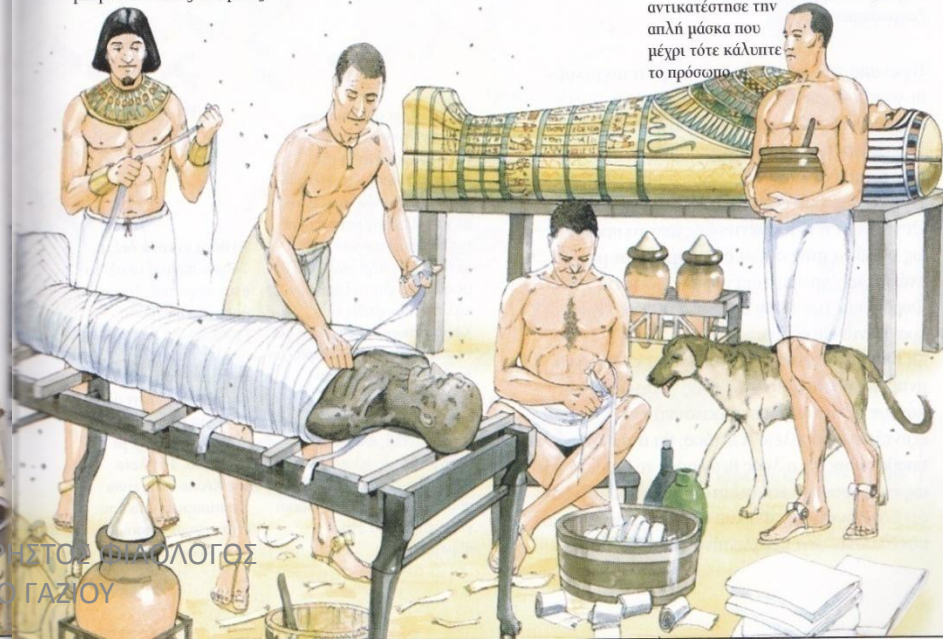
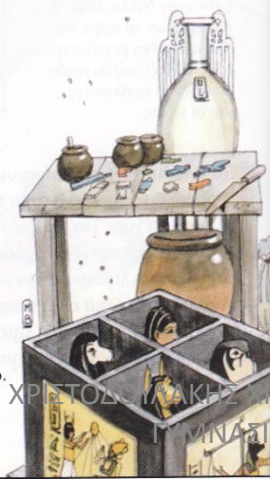
Δεξιά επάνω. Το σάβανο το έδεναν με γάζες.

Εσωτερικό φέρετρο σε σχήμα μούμιαις. Αυτό το φέρετρο εμφανίστηκε την εποχή του Μέσου Βασιλείου και αντικατέστησε την απλή μάρκα που μέχρι τότε κάλυπτε το πρόσωπο.

Εξωτερικό φέρετρο φτιαγμένο από ολόκληρο κορμό δέντρου. Το διακοσμούσαν ζωγραφίζοντας φτερά γύπα.

Στην αρχαία Αίγυπτο οι μούμιαις εξυπηρετούσαν έναν τελείως διαφορετικό σκοπό. Οι άνθρωποι πίστευαν ότι, μετά το θάνατο, το πνεύμα θα χανόταν αν δεν είχε το σώμα του για να αναπαύεται μέσα σ' αυτό. Ήταν, λοιπόν, πολύ σημαντικό γι' αυτούς να σταματούν τη φθορά του σώματος, μετατρέποντάς το σ' αυτό που εμείς σήμερα τα αποκαλούμε μούμια.

Το νεκρό σώμα το έπαιρναν οι ταριχευτές. Το αφυδάτωναν, το διατηρούσαν, το τύλιγαν με γάζες κι έπειτα το παρέδιδαν στους συγγενείς για να το θάψουν. Τα σπλάχνα—σκετό, στομάχι, έντερα—και τους πνεύμονες τα έβαζαν μέσα σε δοχεία που τα ονόμαζαν **κανονικά αγγεία**.

Γραφή

- *Ιερογλυφικά* (σε παπύρους – μνημεία)
~5.000 σύμβολα (λεξισυλλαβική γραφή)

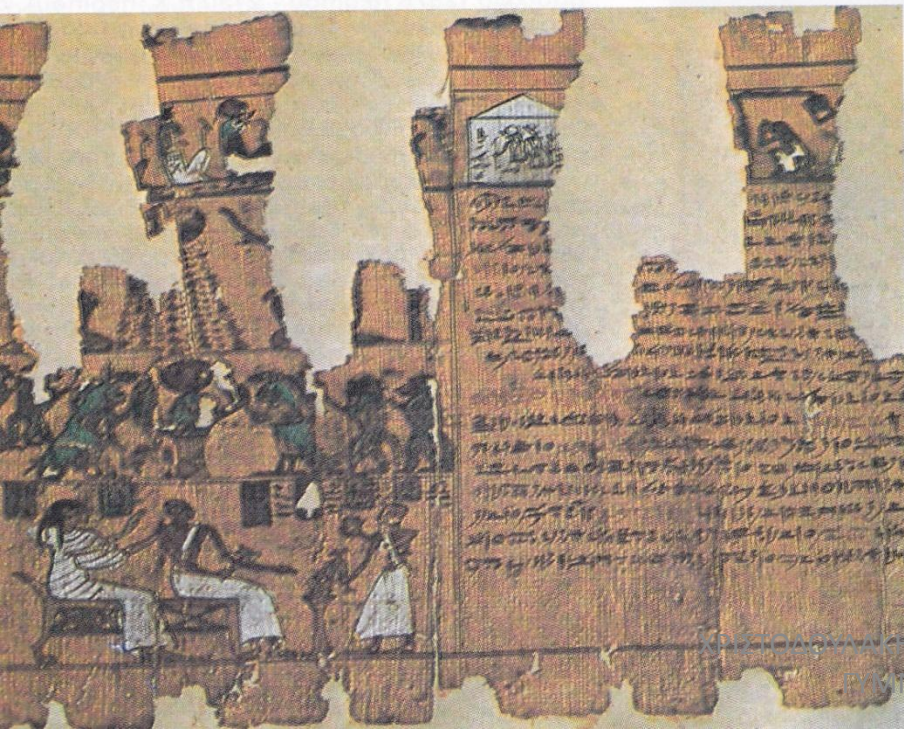

ΓΡΑΦΗ - ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΑ

Ιερογλυφική γραφή.
Αιγυπτιακός πάπυρος.
Η αιγυπτιακή γραφή
περιλαμβάνει
περίπου 5.000
ιερογλυφικά σημεία.

Αριστερά. Πολύ φθαρμένος πάπυρος από το Μουσείο ντελ Καστέλλο, Μιλάνο.
Δεξιά. Ιερογλυφική επιγραφή από τον τάφο του Ραμσή ΣΤ' (20ή δυναστεία).

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΡΟΖΕΤΑΣ

Πριν από δύο αιώνες γνωρίζαμε ελάχιστα πράγματα για την αρχαία Αίγυπτο. Όλες οι επιγραφές που βρίσκονται χαραγμένες επάνω στα μνημεία ήταν ακατανόητες, γιατί δεν μπορούσαμε να αποκρυπτογραφήσουμε τα σύμβολα της αιγυπτιακής γραφής, τα ιερογλυφικά. Άλλωστε δεν ενδιαφέρονταν παρά ελάχιστοι για τα ερείπια των ναών και των τάφων που έμεναν μισοδαμμένα κάτω από την άμμο της ερήμου. Μετά την εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο (1799-1801) αρχίζει να γεννιέται το ενδιαφέρον. Ένας Γάλλος, ο Ιωάννης Φραγκίσκος Σαμπολιόν, κατόρθωσε το 1822 να αποκρυπτογραφήσει τα ιερογλυφικά και έκτοτε ένα πλήθος αρχαιολόγων προχώρησε σε ανασκαφές στην Αίγυπτο. Η ανάγνωση της αιγυπτιακής ιερογλυφικής γραφής έδωσε ένα πλήθος πληροφοριών για ολόκληρο τον προϊστορικό κόσμο του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου.

Ο ΣΑΜΠΟΛΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΩΝ ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΩΝ

Ο Ιωάννης Φραγκίσκος Σαμπολιόν γεννιέται το 1790. Από τα παιδικά του χρόνια νιώθει ένα αληθινό πάθος για την αρχαία Αίγυπτο. Έχοντας αργότερα ένα πλήθος κειμένων σε ιερογλυφικά, που είχαν ανακαλυφθεί και αντιγραφεί από διάφορους σοφούς ερευνητές κατά την εκστρατεία του Ναπολέοντα και κυρίως μια αντιγραφή της «στήλης της Ροζέτας», κατορθώνει το 1822 να αποκρυπτογραφήσει τα ιερογλυφικά.

Η στήλη που βρέθηκε στη Ροζέττα, κοντά στην Αλεξάνδρεια, το 1799, φέρει ένα κείμενο χαραγμένο με τρεις διαφορετικές γραφές, ιερογλυφική, ελληνική και δημοτική αιγυπτιακή, γραφή σε ευρεία χρήση κατά την εποχή των Πτολεμαίων. Γνωρίζοντας την ελληνική, ο Σαμπολιόν διαβάζει το όνομα Πτολεμαίος στο ελληνικό τμήμα της στήλης. Όμως ο Σαμπολιόν κατάλαβε ότι τα ονόματα των Αιγυπτίων βασιλέων γράφονταν πάντοτε σε ένα πλαίσιο. Ανακαλύπτοντας το πλαίσιο του Πτολεμαίου στην ιερογλυφική γραφή της στήλης, αρχίζει να συγκρίνει τα ιερογλυφικά με την ελληνική γραφή. Έτσι αρχίζει να αποκρυπτογραφεί τα ιερογλυφικά.

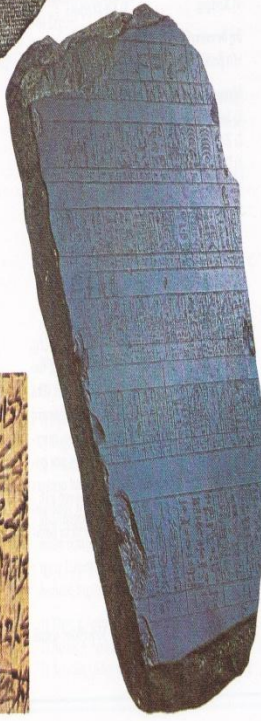
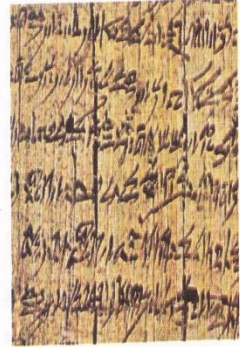
Λεπτομέρεια της στήλης της Ροζέτας (Βρετανική Μουσείο). Το συνολικό ύψος της είναι 6,71 μ. Η φωτογραφία είναι του Γ. Α. Ζ. Μ. Ουόλφ

(Αριστερά): Η Στήλη της Ροζέτας, από την ομώνυμη πόλη του Δέλτα, όπου την ανακάλυψε κάποιος μηχανικός της στρατιάς του Ναπολέοντα το 1799. Αναφέρει ένα φέρισμα του 196 π.Χ. επί βασιλείας του Πτολεμαίου Ε'. Οι παράλληλες επιγραφές σε ιερογλυφική γραφή (επάνω), δημηώδη αιγυπτιακή (στη μέση) και ελληνική (κάτω) αποτέλεσαν το κλειδί για την αποκρυπτογράφιση της αιγυπτιακής γραφής. Η αποκρυπτογράφιση έργο του Γάλλου σοφού Σαμπολιόν, έκανε τον σωτηρό ως τότε Αιγυπτιακό πολιτισμό να μιλήσει και έφερε σε φως τις διάφορες πτυχές της ζωής και της δραστηριότητας των Αρχαίων Αιγυπτίων.

Ο λίθος του Παλέμω (κάτω), σημαντική πηγή της αιγυπτιακής ιστορίας, περιέχει κατάλογο των βασιλέων από τα τέλη της προδυναστικής εποχής μέχρι και την 5η δυναστεία. Η σημασία του ωστόσο δεν περιορίζεται στην αναγραφή ονομάτων των βασιλέων. Καθ' ουσίαν αποτελεί ένα είδος βασιλικών χρονικών που αναφέρονται στα πιο αξιολογικά γεγονότα κάθε βασιλείας, από τα οποία μερικά είναι ιδιαίτερα σημαντικά για την αιγυπτιακή ιστορία και τη χρονολόγηση των γεγονότων.

(Κάτω): Δείγμα ιερατικής γραφής από την εποχή του Ραμσή Ε' (1152-1148 π.Χ.). Η ιερατική γραφή χρησιμοποιούνταν για τα κείμενα έγγραφα, ενώ η φραϊότερη ιερογλυφική γραφή διατηρήθηκε κυρίως στις ζωγραφικές παραστάσεις και τις λίθινες επιγραφές. Η γραφή αυτή, που τα σύμβολά της είναι πάνω από 700 με αναρίθμητες παραλλαγές, χρησιμοποιήθηκε στην Αίγυπτο από την 4η π.Χ. χιλιετία μέχρι και τα τέλη του 4ου μ.Χ. αιώνα.

Γ. ΟΙ ΧΕΤΤΑΙΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ

ΧΕΤΤΑΙΟΙ:

- **Καταγωγή:** Ινδοευρωπαϊκή
- **Τόπος:** Μ. Ασία
- **Εποχή:** 2^η χιλ. π.Χ. – τ. 13^{ου} αι. π.Χ.
- **Κράτος:**
  - αρχικά διαιρεμένοι σε φυλές – ανοργάνωτοι
  - αργότερα ισχυρό κράτος
- **Πρωτεύουσα:** Χαττούσα
- **Επιτεύγματα:** είχαν γραφή (πινακίδες με γραπτά σύμβολα = πηγή πλήθους ιστορικών πληροφοριών)
- **Ακμή κράτους:** μέσα 2^{ης} χιλ. (Μ. Ασία, Β. Μεσοποταμία, Β. Συρία)
- **Εξωτερική πολιτική:** σχέσεις με Μυκηναίους (Αχιγιάβα = Αχαιοί)
- **Παρακμή – αφανισμός:** τέλη 13^{ου} αι. π.Χ. δέχθηκαν επιδρομές από τους λαούς της θάλασσας; που είχαν αναστατώσει (οικονομικά – πολιτικά) την Ανατ. Μεσόγειο.

Οι Χετταίοι

Πιθανή έκταση του κράτους των Χετταίων

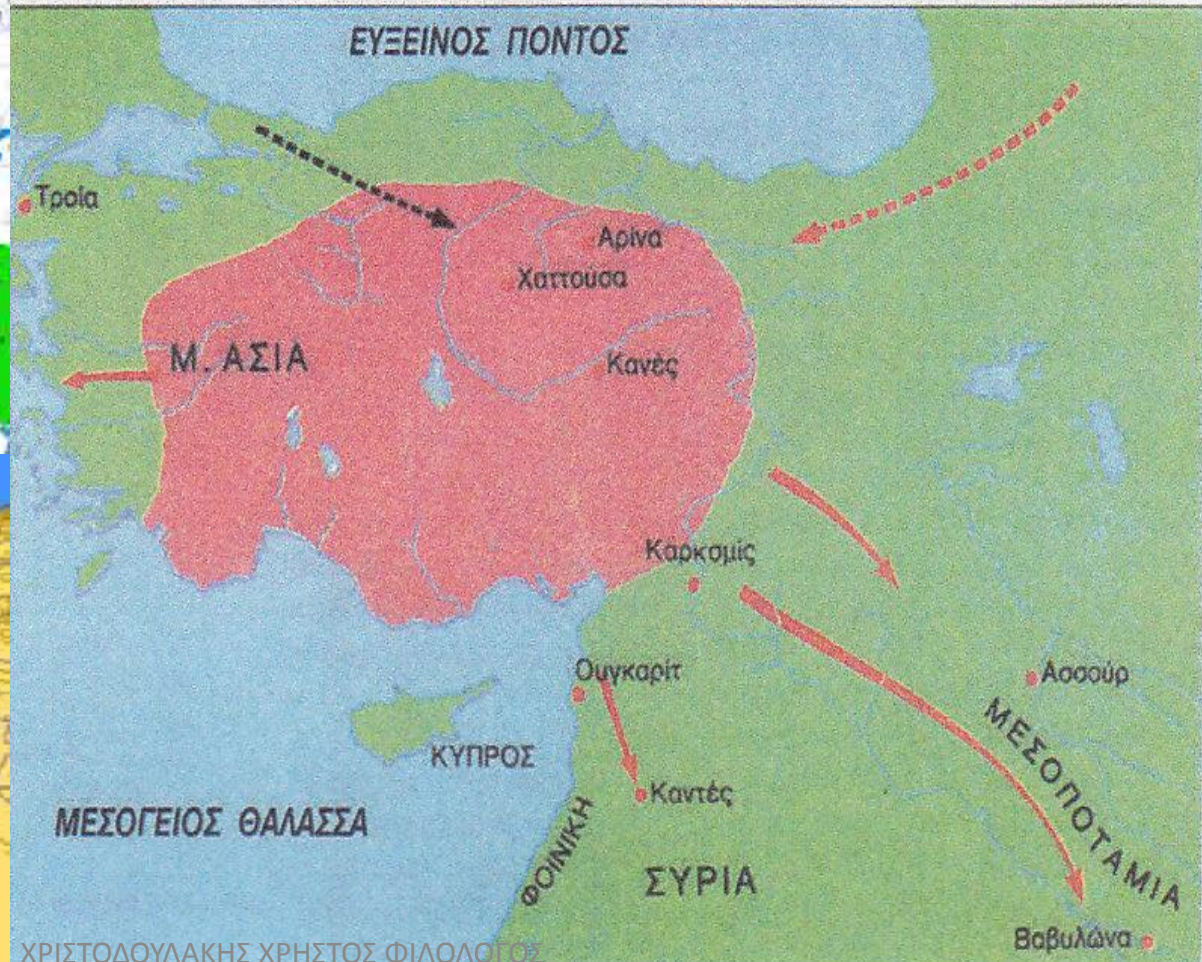
Προέλευση των Χετταίων

Μεγάλες εκστρατείες των Χετταίων

Η επιδρομή των «λαών της θάλασσας»

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Η ΧΑΤΤΟΥΣΑ

ΣΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

ΧΕΤΤΙΤΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΦΟΙΝΙΚΕΣ:

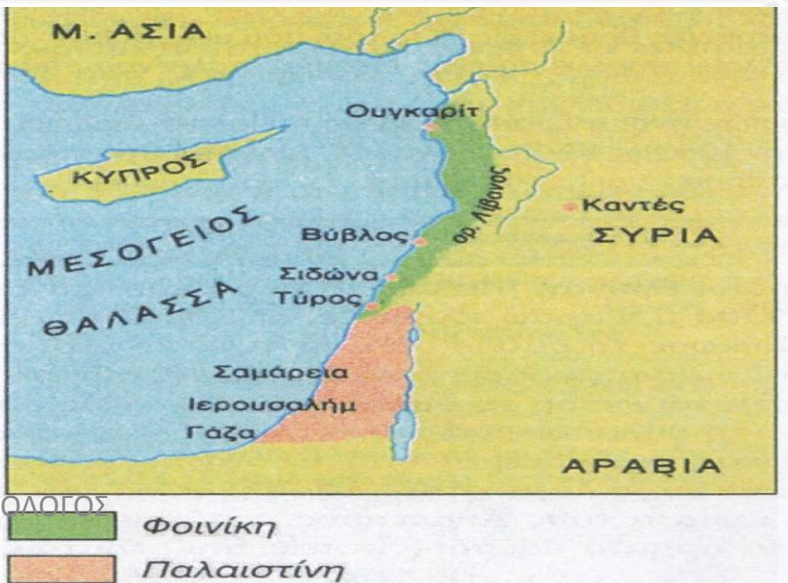
- **Καταγωγή:** Σημιτική
- **Τόπος:** παράλια Παλαιστίνης
- **Εποχή:** 3^η χιλ. π.Χ. – 146 π.Χ.
- **Οικονομία:** λόγω **φτώχειας** της γης ασχολήθηκαν με τη ναυτιλία και το εμπόριο → εξελίχθηκαν σε μεγάλη εμπορική δύναμη στη Μεσόγειο
- **Διοίκηση:** όχι ενιαίο κράτος – χωρισμένοι σε πόλεις - κράτη
- **Η σημαντικότερη πόλη – κράτος (αρχικά):** Βύβλος (βλ. πάπυρος-χαρτί)
- **Σχέση με Μεσογειακούς λαούς:** τη 2^η χιλ. η **Τύρος και η Σιδώνα** αναδείχτηκαν σε σημαντικά εμπορικά κέντρα της Μεσογείου – εμπορικές σχέσεις και με Μυκηναίους.
- **Πολιτισμός:**
  - δέχτηκαν επιρροές από τους γύρω λαούς
  - επινόηση αλφαβήτου (22 σύμφωνα)
  - το αλφάβητο αυτό αποτέλεσε τη βάση του ελληνικού και του λατινικού αλφαβήτου

Η γενετική διασπορά των Φοινίκων στη Μεσόγειο

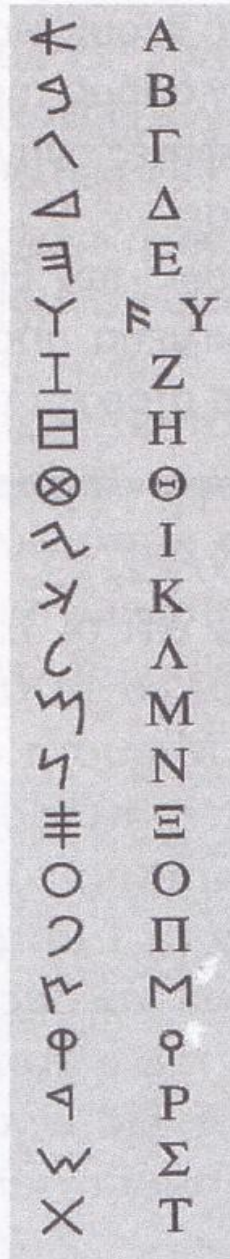

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
 ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ
 Χάρτης της Παλαιστίνης.

ΦΟΙΝΙΚΙΚΟ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

Α	Α	Β	Β	Γ	Γ	Δ	Δ	Ε	Ε	Ζ	Ζ	Η	Η	Θ	Θ
Β	Β	Γ	Γ	Δ	Δ	Ε	Ε	Ζ	Ζ	Η	Η	Θ	Θ	Ι	Ι
Γ	Γ	Δ	Δ	Ε	Ε	Ζ	Ζ	Η	Η	Θ	Θ	Ι	Ι	Κ	Κ
Δ	Δ	Ε	Ε	Ζ	Ζ	Η	Η	Θ	Θ	Ι	Ι	Κ	Κ	Λ	Λ
Ε	Ε	Ζ	Ζ	Η	Η	Θ	Θ	Ι	Ι	Κ	Κ	Λ	Λ	Μ	Μ
Ζ	Ζ	Η	Η	Θ	Θ	Ι	Ι	Κ	Κ	Λ	Λ	Μ	Μ	Ν	Ν
Η	Η	Θ	Θ	Ι	Ι	Κ	Κ	Λ	Λ	Μ	Μ	Ν	Ν	Ξ	Ξ
Θ	Θ	Ι	Ι	Κ	Κ	Λ	Λ	Μ	Μ	Ν	Ν	Ξ	Ξ	Ο	Ο
Ι	Ι	Κ	Κ	Λ	Λ	Μ	Μ	Ν	Ν	Ξ	Ξ	Ο	Ο	Π	Π
Κ	Κ	Λ	Λ	Μ	Μ	Ν	Ν	Ξ	Ξ	Ο	Ο	Π	Π	Ρ	Ρ
Λ	Λ	Μ	Μ	Ν	Ν	Ξ	Ξ	Ο	Ο	Π	Π	Ρ	Ρ	Σ	Σ
Μ	Μ	Ν	Ν	Ξ	Ξ	Ο	Ο	Π	Π	Ρ	Ρ	Σ	Σ	Τ	Τ
Ν	Ν	Ξ	Ξ	Ο	Ο	Π	Π	Ρ	Ρ	Σ	Σ	Τ	Τ	Φ	Φ
Ξ	Ξ	Ο	Ο	Π	Π	Ρ	Ρ	Σ	Σ	Τ	Τ	Φ	Φ	Χ	Χ
Ο	Ο	Π	Π	Ρ	Ρ	Σ	Σ	Τ	Τ	Φ	Φ	Χ	Χ	Ψ	Ψ
Π	Π	Ρ	Ρ	Σ	Σ	Τ	Τ	Φ	Φ	Χ	Χ	Ψ	Ψ	Ω	Ω
Ρ	Ρ	Σ	Σ	Τ	Τ	Φ	Φ	Χ	Χ	Ψ	Ψ	Ω	Ω		
Σ	Σ	Τ	Τ	Φ	Φ	Χ	Χ	Ψ	Ψ	Ω	Ω				
Τ	Τ	Φ	Φ	Χ	Χ	Ψ	Ψ	Ω	Ω						
Φ	Φ	Χ	Χ	Ψ	Ψ	Ω	Ω								
Χ	Χ	Ψ	Ψ	Ω	Ω										
Ψ	Ψ	Ω	Ω												
Ω	Ω														

Από το ένα αλφάβητο στο άλλο.
 Σύγκριση του φοινικικού και του ελληνικού αλφάβητου. Γιατί έδωσε ώθηση στον πολιτισμό η επινόηση μίας εύχρηστης μορφής γραφής;

Λατινική	Αγγλική	Γαλλική	Γερμανική	Ισπανική
Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω	Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω	Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω	Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω	Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω

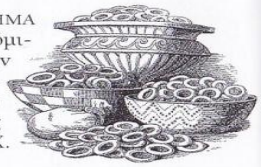

ΕΜΠΟΡΙΟ

Η οικονομία της Παλαιστίνης στηριζόταν στη γεωργία. Οι χωρικοί έφερναν στην αγορά δημητριακά, ελαιόλαδο, σιτάρι, σύκα και χουρμάδες και τα αντάλλαζαν με μεταλλικά αντικείμενα, κεραμικά και άλλα είδη. Επίσης, εμπορεύονταν με ξένες χώρες πανάκριβα μπαχαρικά, κρασί και έργα τέχνης. Το σιδηρομέταλλευμα, τα πολύτιμα μέταλλα και η ξυλεία ήταν τα κυριότερα εισαγόμενα είδη της περιοχής.

ΔΑΚΤΥΛΙΟΙ ΓΙΑ ΧΡΗΜΑ
Οι Χανανίτες είχαν το ασήμι ως νόμισμα, σε μορφή κυκλικών ράβδων ή δακτυλίων (Γέν. 20,16). Κέρματα χρησιμοποιήθηκαν και στην Ιουδαία μετά την κατάκτησή της από τους Έλληνες το 332 π.Χ.

ΚΕΡΑΜΙΚΑ ΒΑΖΑ
Οι αμφορείς (με- Εμπορεύματα

ΕΜΠΟΡΙΟ

ΣΙΤΗΡΑ
Τα δημητριακά είχαν σημαντική αξία γι' αυτό στην Π.Α. και στις παραβολές του Ιησού αναφέρονταν συχνά η σπορά και η συλλογή της σοδειάς των σιτηρών (Μκ. 4.3-20, Μτ. 6.26).

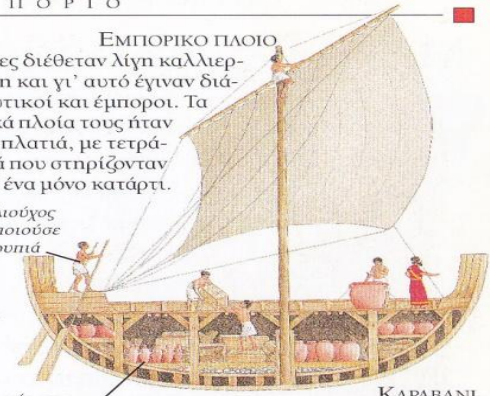
ΣΙΤΗΡΑ
Τα δημητριακά είχαν σημαντική αξία γι' αυτό στην Π.Α. και στις παραβολές του Ιησού αναφέρονταν συχνά η σπορά και η συλλογή της σοδειάς των σιτηρών (Μκ. 4.3-20, Μτ. 6.26).

Καραβάνι από καμήλες

Η βασίλισσα της Σίβα πηγαίνει να επισκεφθεί το βασιλιά Σολομώντα του Ισραήλ

ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΠΛΟΙΟ

Οι Φοίνικες διέθεταν λίγη καλλιέργησιμη γη και γι' αυτό έγιναν διάσημοι ναυτικοί και έμποροι. Τα εμπορικά πλοία τους ήταν μικρά και πλατιά, με τετράγωνα πανιά που στηρίζονταν σ' ένα μόνο κατάρτι.

Ο πηδαλιούχος χρησιμοποιούσε δύο κουτιά

Φορτίο στο αμπάρι του πλοίου

ΚΑΡΑΒΑΝΙ
Πολλά καραβάνια της Παλαιάς Διαθήκης ανήκαν στους Άραβες, που ασχολούνταν με το εμπόριο μπαχαρικών. Στη Γένεση 37.25, ένα μαδιανιτικό καραβάνι αγοράζει τον Ιωσήφ και τον πωλεί ως σκλάβο.

ΒΥΒΛΟΣ = Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΧΑΡΤΙΟΥ

ΤΥΡΟΣ

ΣΙΔΩΝΑ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΗΜΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΣΙΔΩΝ

ΕΒΡΑΙΟΙ

- Ο α΄ μονοθεϊστικός λαός της ιστορίας
- Καταγωγή: Σημιτική
- Τόπος: Παλαιστίνη (γη Χαναάν)
- Εποχή: 2^η χιλ. – σήμερα
- Περιπέτειες:
  - αρχικά νομάδες από Σουμέρ που εγκαταστάθηκαν σε γη Χαναάν
  - **1600-1300**: μετανάστευση και αιχμαλωσία σε Αίγυπτο
  - **1300**: έξοδος με Μωυσή
  - **1000**: βασίλειο Ισραήλ
  - **9^{ος} αι.** διαίρεση κράτους
  - **8^{ος} και 6^{ος} π.Χ.** αι. κατάλυση κράτους από Ασσυρίους-Βαβυλωνίους.
- Πρωτεύουσα: Ιερουσαλήμ (Σιών)
- Θρησκεία: μονοθεϊστές – ο Θεός επικοινωνεί με το λαό του μέσω προφητών.
- Μεσσίας: κατά τις εβραϊκές προφητείες θα τον έστειλε ο Θεός για να λυτρώσει το Ισραήλ από τη σκλαβιά και να το ξανακάνει κυρίαρχο έθνος
- Ιερό βιβλίο: Εβραϊκή βίβλος 49 βιβλία – Παλαιά Διαθήκη (10^{ος} - 2^{ος} αι. π.Χ.)

λαοί της
Παλαιστίνης

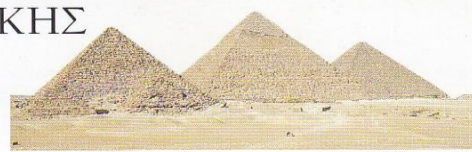

- Φοινίκη
- Παλαιστίνη

Χάρτης
της Παλαιστίνης.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ της Παλαιάς Διαθήκης συνέβησαν στην Παλαιστίνη και γύρω απ' αυτήν. Η Κιβωτός του Νόε προσάραξε στο Όρος Αραράτ (νοτιοανατολική Τουρκία). Ο Αβραάμ ταξίδεψε από την Ουρ (Ιράκ) μέχρι τη Χαναάν περνώντας από τη Χαράν (Τουρκία). Τέλος, ο Μωυσής οδήγησε τους Ισραηλίτες μακριά από την Αίγυπτο μέσω της Ερυθράς Θάλασσας.

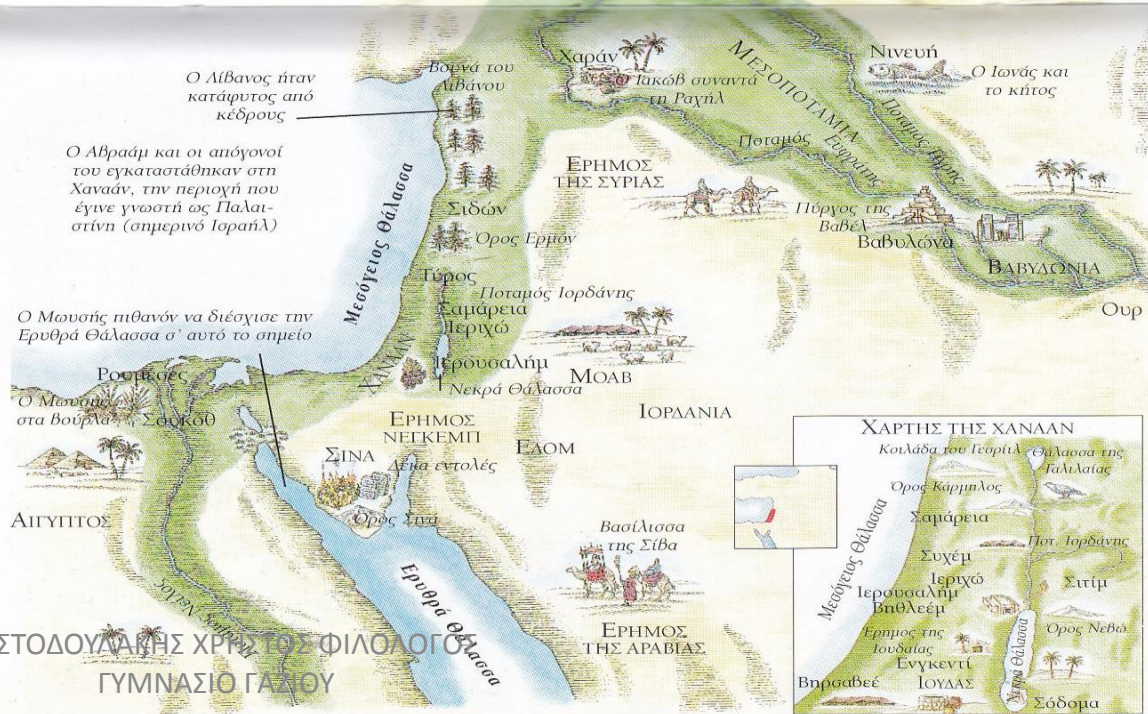

ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ ΤΗΣ ΓΚΙΖΑ
Οι Φαραώ (βασιλείς της Αιγύπτου), οι οποίοι τάφηκαν μέσα στις πυραμίδες, αναφέρονται συχνά στην Παλαιά Διαθήκη. Η Αίγυπτος είχε σπουδαίο πολιτισμό, όταν ο Αβραάμ και ο Ιακώβ έφυγαν από εκεί και πήγαν στη Χαναάν, για να γλιτώσουν από την πείνα.

Στις κατώτερες πλαγιές των βουνών αυτών ζούσαν κάποτε λιοντάρια και λεοπαρδάλεις (Υβνοι 4.8)

ΟΡΟΣ ΕΡΜΩΝ
Όταν λιώνουν τα χιόνια του ορους Ερμών στο βόρειο άκρο του Ισραήλ, τα νερά που προκύπτουν καταλήγουν στις πηγές του ποταμού Ιορδάνη.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΛΟΥ

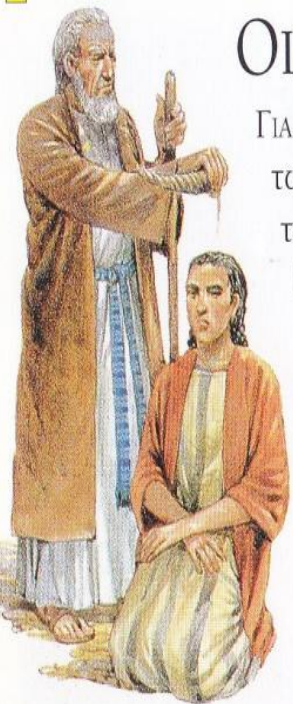
Η ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ ΚΑΙ ΟΙ ΔΕΚΑ ΕΝΤΟΛΕΣ

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΑΠΟ 400 ΧΡΟΝΙΑ, από την εποχή των Κριτών μέχρι την πτώση της Ιερουσαλήμ το 587-6 π.Χ., οι βασιλείς κυβερνούσαν το Ισραήλ. Ο λαός του Ισραήλ ζήτησε από τον προφήτη Σαμουήλ ένα βασιλιά για να είναι κι αυτοί σαν τα γειτονικά έθνη. Στην αρχή, υπήρχε ένα ενωμένο βασίλειο του Ισραήλ, αλλά αργότερα διαιρέθηκε στο βόρειο βασίλειο του Ισραήλ και στο νότιο του Ιούδα.

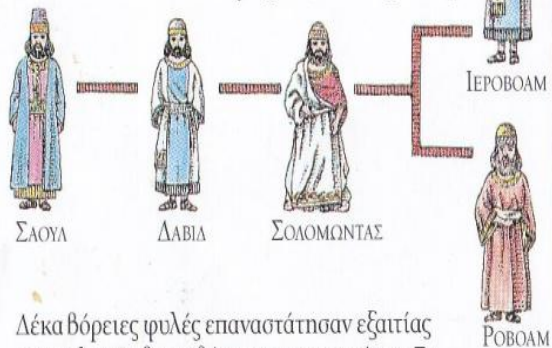

Ο ΣΑΜΟΥΗΛ ΧΡΕΙΕ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ
Ο Θεός λέει στο Σαμουήλ να ορίσει στο Ισραήλ βασιλιά και του στέλνει το Σαούλ, ένα νέο άντρα. Ο Σαμουήλ τον χρεϊ ρίχνοντας λάδι στο κεφάλι του Σαούλ (Α' Σαμ. 8-10).

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

- Ο Σαούλ δεν υπάκουσε στον Θεό, επειδή αρνήθηκε να καταστρέψει τους Αμυληκίτες.
- Ο Δαβίδ αρχικά ήταν ένας ταπεινός βοσκός.
- Ο Σαούλ προσπάθησε να σκοτώσει το Δαβίδ.

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ
Ο Θεός διάλεξε το Σαούλ για να γίνει ο πρώτος βασιλιάς του Ισραήλ, αλλά εκείνος απογοητεύσε το Θεό. Το Σαούλ διαδέχθηκε ο Δαβίδ και αυτόν ο γιός του, ο Σολομώντας.

Δέκα βόρειες φυλές επαναστάτησαν εξαιτίας της σκληρής διακυβέρνησης του γιού του Σολομώντα, του Ροβοάμ, και σχημάτισαν το βόρειο βασίλειο με βασιλιά τον Ιεροβοάμ, ενώ οι άλλες δύο φυλές σχημάτισαν το νότιο βασίλειο με βασιλιά το Ροβοάμ.

Ελαιόλαδο αφρατισμένο με μπαγαρικά και μύρο

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
Οι βασιλείς χρίονταν με λάδι που φυλασσόταν μέσα στο κέρατο κάποιου ζώου. Το χρίσμα έδειχνε ότι το άτομο αυτό είχε επιλεγεί και είχε την ξεχωριστή ευλογία του Θεού.

Η ΑΡΠΑ ΤΟΥ ΔΑΒΙΔ
Η μουσική ικανότητα του Δαβίδ τον οδήγησε στο παλάτι του Σαούλ. Εκεί έπαιζε άρπα, για να ηρεμεί το βασιλιά όταν πάθαινε κρίση. Όταν ο Δαβίδ έγινε βασιλιάς, έγραψε τους Ψαλμούς μνημόντας το Θεό (Βιβλίο των Ψαλμών).

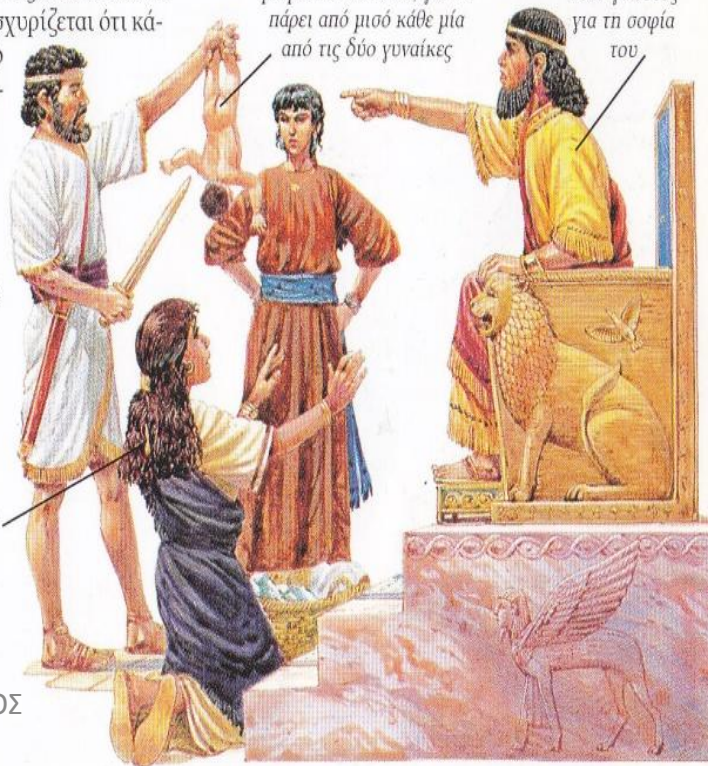

ΑΡΠΑ ΜΕ ΠΕΝΤΕ ΧΟΡΑΣΣ

Η ΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΟΜΩΝΤΑ
Δύο γυναίκες παρουσιάζονται στο Σολομώντα και καθεμία ισχυρίζεται ότι κάποιο παιδί είναι δικό της. Όταν ο Σολομώντας διατάζει να κοπεί το παιδί στα δύο, αποκαλύπτεται ότι πραγματική μητέρα είναι εκείνη που δέχεται να δοθεί το παιδί στην άλλη γυναίκα (Α' Βασ. 3).

Ο Σολομώντας διατάζει να μοιραστεί το παιδί, για να πάρει από μισό κάθε μία από τις δύο γυναίκες

Ο Σολομώντας ήταν γνωστός για τη σοφία του

Η πραγματική μητέρα ικετεύει να μη σφάζουν το μωρό

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ Ή ΣΙΟΝ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΑΡΟΥΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΣΟΛΟΜΩΝΤΑ

Ο Ναός του Σολομώντα.
Αναπαράσταση.
Ο πρώτος ναός στην Ιερουσαλήμ κτίστηκε κατά την περίοδο της βασιλείας του Σολομώντα. Την εποχή των βασιλέων ο ναός ήταν το κέντρο της θρησκευτικής ζωής του βασιλείου. Εκεί βρισκόταν η Κιβωτός της Διαθήκης, που περιείχε τις πινακίδες με τους νόμους τους οποίους έδωσε ο Θεός στον Μωυσή.

επηρεάστηκαν από τη συμβολή τους στην ελληνική γλώσσα. Η **επιπόνηση** ενός ατόμου είναι από 22 σύμφωνα. Εξέλιξη του ελληνικού αλφάβητου. Οι **Εβραίοι**, σημιτική φυλή, έζησαν ως νομάδες στην περιοχή της Χαναάν. Κατά τη διάρκεια της μεγάλης καταστροφής της Βιβλίας, στην Εβραϊκή.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΑΣ

ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ ΓΡΑΦΕΑΣ

Η ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΗΝ Αγία Γραφή ή Βίβλο. Τα 49 βιβλία της Π. Διαθήκης αναφέρονται στο σχέδιο του Θεού και την προετοιμασία για τη σωτηρία του κόσμου. Τα 27 βιβλία της Κ. Διαθήκης περιγράφουν την υλοποίηση της υπόσχεσης του Θεού με τον ερχομό του Χριστού και τη θεμελίωση του καινούριου κόσμου.

ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Γένεσις	Νεεμίας	Μιχαίας	Ησαΐας
Έξοδος	Εσθήρ	Ιωήλ	Ιερεμίας
Λευϊτικό	Ιουδίθ	Οβδιού	Βαρούχ
Αριθμοί	Τωβίτ	Ιωνάς	Θρήνοι
Δευτερονόμιο	Α΄ Μακκαβαίων	Ναούμ	Επιστολή Ιερεμίου
Ιησούς του Ναυή	Β΄ Μακκαβαίων	Αββακούμ	Ιεζεκιήλ
Κριτές	Γ΄ Μακκαβαίων	Σοφονίας	Δανιήλ
Ρουθ	Ψαλμοί	Αγγαίος	
Α΄ Σαμουήλ	Ιώβ	Ζαχαρίας	
Β΄ Σαμουήλ	Παροιμιαί	Μαλαχίας	
Α΄ Βασιλέων	Εκκλησιαστής		
Β΄ Βασιλέων	Άσμα Ασμάτων		
Α΄ Χρονικών	Σοφία Σολομώντος		
Β΄ Χρονικών	Σοφία Σειράχ		
Α΄ Έσδρας	Ωσπέ		
Έσδρας (ή Β΄ Έσδρας)	Αμώς		

Η ΣΑΡΑ ΚΑΙ Ο ΑΒΡΑΑΜ ΜΕ ΤΟΝ ΙΣΑΑΚ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΙΑΖΙΟΥ

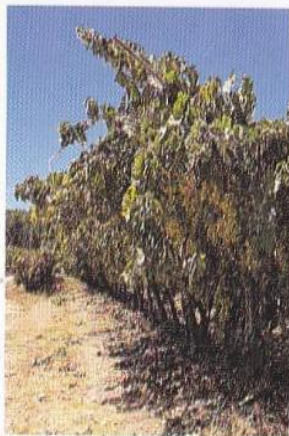
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑ

Η ΓΕΩΡΓΙΑ ΗΤΑΝ χειρωνακτική εργασία που περιλάμβανε το όργωμα, τη σπορά και τη συλλογή της σοδειάς, καθώς και την καλλιέργεια αμπελιών και ελαιόδεντρων (Β' Τιμ. 2.6, Ιω. 15.1) και την περιποίηση των κοπαδιών. Η αλιεία περιλάμβανε το ψάρεμα, την πώληση των ψαριών, καθώς και την επισκευή των δίχτυων, των πανιών και των σκαφών (Ιεζ. 26.5, Μτ. 4.21).

ΕΠΟΧΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΟΔΕΙΑΣ

Το μάζεμα της ελιάς γινόταν από Σεπτέμβριο μέχρι Νοέμβριο, του λιναριού από Μάρτιο μέχρι Απρίλιο, της βρώμης τον Απρίλιο ή το Μάιο και του σίτου από Μάιο μέχρι Ιούνιο.

Τα βόδια ήταν τα πρώτα ζώα που χρησιμοποιήθηκαν για το όργωμα

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Το όργωμα γινόταν στο διάστημα από Οκτώβριο μέχρι και Απρίλιο. Τα άροτρα έμοιαζαν με διχάλα από κλαδί δέντρου. Στις άκρες τους είχαν μεταλλικές μύτες για να οργώνουν το έδαφος.

ΑΜΠΕΛΩΝΕΣ

Η καλλιέργεια των αμπελιών, η συλλογή και το πάτημα των σταφυλιών για την παραγωγή κρασιού αποτελούσε ένα σημαντικό κομμάτι της αγροτικής ζωής. Στη Βίβλο, ο Ησαΐας, προφήτης της Παλαιάς Διαθήκης, και ο Ιησούς διηγούνταν παραβολές με θέμα τους αμπελώνες (Ησ. 5, Ιω. 15).

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΑΘΕΟΥΣ
ΕΥΝΗΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

ΑΛΙΕΙΑ

Χρησιμοποιούνταν πολλές μέθοδοι και κυρίως το ψάρεμα με αγκίστρι και με δίχτυ. Υπήρχαν δύο ειδών δίχτυα: το μικρό δίχτυ που το πετούσαν από την παραλία και ένα άλλο που πάνω του έδεναν βαρίδια και φελλούς και το έρχιγαν από μια βάρκα (Νεεμ. 13.16, Μκ. 1.20, Ιω. 21.4-8).

Η ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΠΟΡΕΑ

Στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο (εδάφιο 4.1-20) ο Ιησούς συγκρίνει τον λόγο του Θεού με τον σπόρο που πέφτει σε διάφορα τμήματα του εδάφους: στο δρόμο, σε πετρώδες έδαφος, σε αγκαθερό και σε καλό έδαφος. Κάθε τμήμα αποδίδει τους ανάλογους καρπούς.

Ο σπορέας σκορπίζει τους σπόρους με το χέρι

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

- Τα κυριότερα γεωργικά προϊόντα ήταν τα σταφύλια, οι ελιές και τα σιτηρά.
- Οι Ισραηλίτες δεν είχαν ιδιαίτερη ενασχόληση με τη γεωργία μέχρι την εποχή της Κ.Δ.
- Τα άροτρα των Ισραηλιτών ακονίζονταν από τους ειδικούς στην κατεργασία του σιδήρου Χανανίτες.

Σιδερένια λάμα

Το κομμένο τμήμα του δρεπανιού κατασκευάζονταν από τσακμακόπετρα πριν από το 10ο π.Χ. αιώνα, ενώ αργότερα γινόταν από σίδηρο

ΘΕΡΙΣΜΟΣ

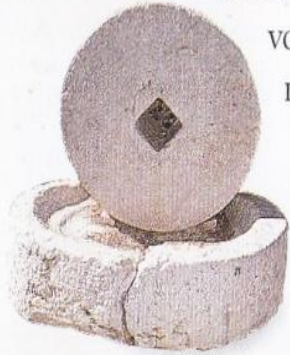
Κατά την περίοδο αυτή, ο θερισμός γινόταν μ' ένα μικρό δρεπάνι χεριού (Λευτερ. 16.9). Ο θεριστής έκοβε τους μίσχους κοντά στο έδαφος, μια μέθοδος που χρησιμοποιείται και σήμερα.

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΥΠΑΙΘΡΟ

ΠΕΤΡΙΝΟΣ ΤΡΟΧΟΣ
ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΟΥ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΖΟΥΣΑΝ ΣΕ ΧΩΡΙΑ με μικρά σπίτια ή ως νομάδες, δηλ. μεγάλες οικογενειακές ομάδες που μετακινούσαν τα αντίσκηνα και τα κοπάδια τους από τόπο τόπο ανάλογα με την εποχή. Η ζωή στο χωριό περιστρεφόταν γύρω από τις εργασίες στους αγρούς ή τη φύλαξη των κοπαδιών.

ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΟ

Το λάδι έβγαине από το πάτημα της ελιάς και χρησιμοποιούνταν ως τροφή, καύσιμο, για την παρασκευή αλοιφών και φαρμάκων.

ΛΥΧΝΑΡΙΑ ΛΑΔΙΟΥ

Τα πρώτα λυχνάρια ήταν πήλινα δοχεία γεμάτα με ελαιόλαδο.

Μέσα στο λάδι έμπηγαν ένα φτιλί και άναβαν το τμήμα που προεξείχε.

Χάρη στους Έλληνες και τους Ρωμαίους τα λυχνάρια εξελίχθηκαν σε έργα τέχνης.

ΣΠΙΤΙΑ ΣΕ ΑΝΤΙΣΚΗΝΑ

Τα πρώτα αντίσκηνα κατασκευάζονταν από δέρματα ζώων, ενώ αργότερα από επεξεργασμένο τρίχωμα κατσίκας. Η ιστορία με τον Ησαύ και τον Ιακώβ συνέβη στο αντίσκηνο του πατέρα τους Ισαάκ (Γεν. 27).

Ο Ησαύ, ο μεγαλύτερος αδερφός του Ιακώβ

Ιακώβ

Ο Ισαάκ λέει στο γιο του Ησαύ πως θα του δώσει την περιουσία του

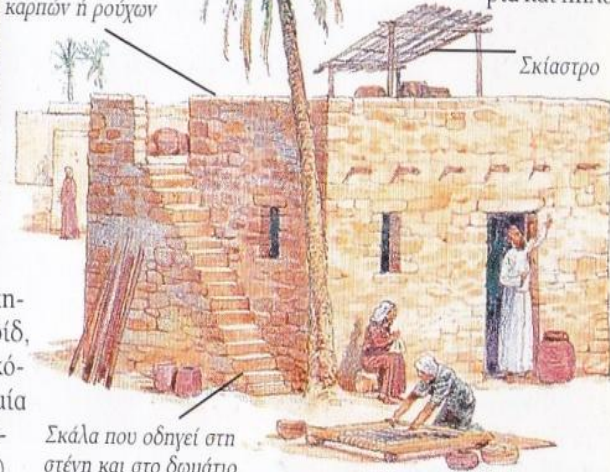
ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Επίπεδη σκεπή καλυμμένη με πηλό για το στέγνωμα καρπών ή ρούχων

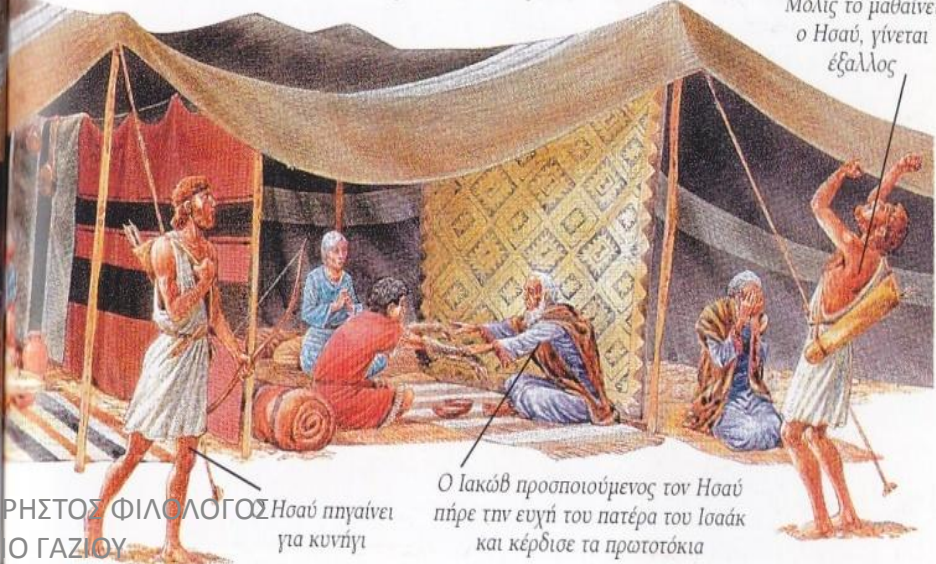
ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ
Τα σπίτια ήταν ορθογώνια κτίρια, στα πεδινά μέρη φτιαγμένα από πηλό ή πλίνθους ξεραμένους στον ήλιο, ενώ στα λοφώδη φτιαγνονταν από πέτρες. Τη στέγη έφτιαχναν με ξύλινα δοκάρια και πηλό.

Σκίαστρο

Σκάλα που οδηγεί στη στέγη και στο δωμάτιο των ξένων (2 Βασιλείς 4.10)

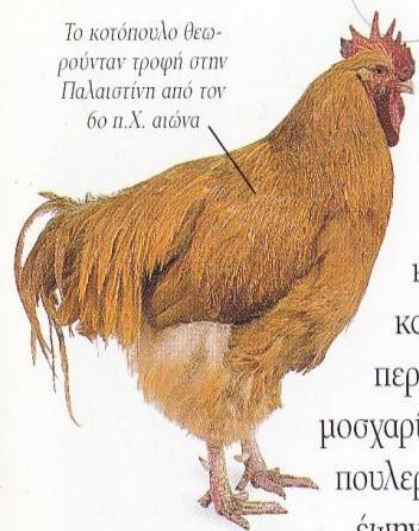
Μόλις το μαθαίνει ο Ησαύ, γίνεται έξαλλος

Ο Ιακώβ προσποιούμενος τον Ησαύ πήρε την ευχή του πατέρα του Ισαάκ και κέρδισε τα πρωτότοκία

Το κοτόπουλο θεωρούταν τροφή στην Παλαιστίνη από τον 6ο π.Χ. αιώνα

ΤΡΟΦΗ

ΤΟ ΔΙΑΙΤΟΛΟΓΙΟ των Ισραηλιτών αποτελούνταν από ψωμί, φρούτα, λαχανικά, τυρί φτιαγμένο με κατσικίσιο γάλα, χυλό, αλάτι, λάδι και μέλι. Κρέας έτρωγαν σε ειδικές περιστάσεις και τότε κατανάλωναν μοσχάρισιο, πρόβειο και κατσικίσιο κρέας, πουλερικά, ψάρια ή κρέας ελαφιού που το έψηναν ή το έβραζαν.

ΤΑ ΠΕΤΕΙΝΑ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ

Οι Ισραηλίτες ονόμαζαν τα θρώσιμα πουλιά, «πετεινά». Τα ορτύκια, τα περιστέρια και τα αγριοπερίστερα ήταν μερικά από τα πετεινά που έτρωγαν. Οι Ισραηλίτες έμαθαν το κοτόπουλο μετά την εξορία τους στη Βαβυλώνα (6ος αι. π.Χ.).

ΨΙΦΙΛΙΣΤΟ ΤΟΥ 4ου ΑΙΩΝΑ

ΨΩΜΙ ΚΑΙ ΨΑΡΙ

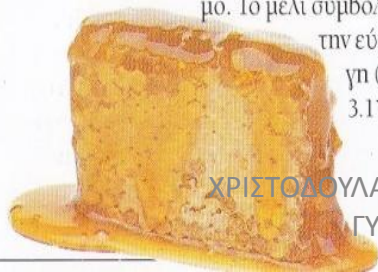
Ένα από τα πιο γνωστά θαύματα του Ιησού ήταν ότι τάισε 5.000 άτομα στην παραλία της Γαλιλαίας έχοντας μόνο πέντε καρβέλια ψωμί και δύο ψάρια (Ιω. 6.9).

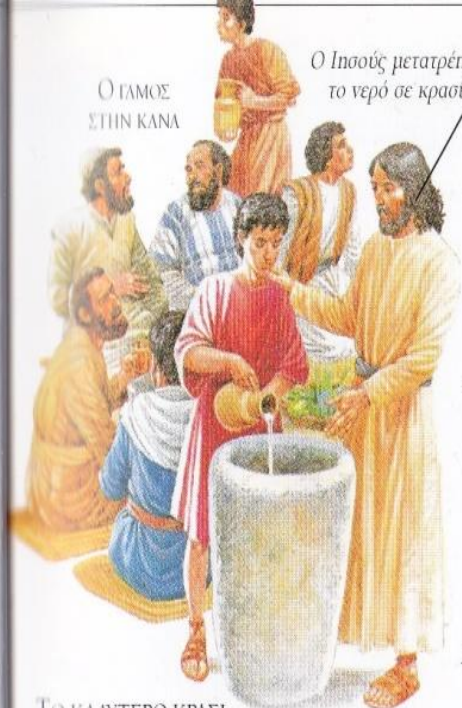
Γιαούρτι
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΓΙΑΟΥΡΤΙΟΥ
Στη βιβλική εποχή έφτιαχναν γιαούρτι ανακατεύοντας φρέσκο γάλα μέσα σε ασκί από δέρμα κατσίκας (Παρ. 30.33).

ΚΕΡΗΘΑ ΜΕ ΜΕΛΙ

Το μέλι, που χρησιμοποιούσαν ως γλυκαντικό, προερχόταν από άγρια ή οικίσσιτα μελισσάκια και θεωρούνταν πολύ σημαντικό τρόφιμο. Το μέλι συμβόλιζε την εύφορη γη (Εξ. 3.17).

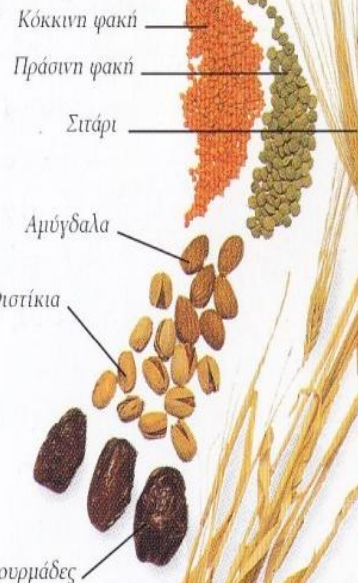

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΓΑΖΙΟΥ

Ο ΓΑΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΝΑ

Ο Ιησούς μετατρέπει το νερό σε κρασί

Κόκκινη φακί
Πράσινη φακί
Σιτάρι

Αμύγδαλα
Φιστίκια
Χουρμάδες

ΤΟ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΚΡΑΣΙ

Ο Ιησούς έκανε το πρώτο θαύμα του σ' ένα γάμο στην Κανά της Γαλιλαίας. Το κρασί κόντευε να τελειώσει και ο Ιησούς είπε σ' έναν υπηρέτη να γεμίσει έξι στάμνες με νερό και να δώσει στον οικονόμο να δοκιμάσει το περιεχόμενό τους. Μόλις εκείνος το δοκίμασε, ενθουσιάστηκε που ο γαμπρός φρόντισε να φυλάξει το καλύτερο κρασί για το τέλος (Ιω. 2.1-11).

ΘΑΛΑΣΣΙΝΟ ΑΛΑΤΙ

Το υλικό αυτό χρησιμοποιούνταν για να βελτιώνει τη γεύση και να διατηρεί τα τρόφιμα όταν έκανε πολλή ζέστη. Το αντλούσαν από την περική θάλασσα.

ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ

Το ψωμί το έφτιαχναν από σιτάλευρο και από αλεσμένο κριθάρι ή βρώμη.

ΦΑΚΕΣ

Τις φακές τις έβραζαν και τις έφτιαχναν σούπα.

ΞΗΡΟΙ ΚΑΡΠΟΙ

Ο Ιακώβ περιέλαβε τα φιστίκια και τα αμύγδαλα ανάμεσα στους «εκλεκτούς καρπούς της γης».

ΦΡΟΥΤΑ

Τα σύκα ήταν το δημοφιλέστερο φρούτο, αλλά τα μήλα, τα ρόδια και οι χουρμάδες αποτελούσαν μέρος της διατροφής τους.

ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Οι ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ δεν ξεχώριζαν για τις καλλιτεχνικές επιδόσεις τους, αλλά ασχολούνταν με την υφαντουργική, την αγγειοπλαστική, την καλαθοπλεκτική και την ξυλουργική, λόγω της χρησιμότητάς τους. Αργότερα, όμως, διδάχθηκαν από τους Αιγυπτίους, τους Χανανίτες και τους Φοίνικες τεχνίτες, οι οποίοι κατασκεύαζαν σπουδαία έργα τέχνης.

ΜΕΤΑΛΛΟΤΕΧΝΙΑ

Ο βασιλιάς Δαβίδ αποθήκευε σίδηρο για να φτιάχνει καρφιά για τις πόρτες του Ναού (Α΄ Χρον. 22.3).

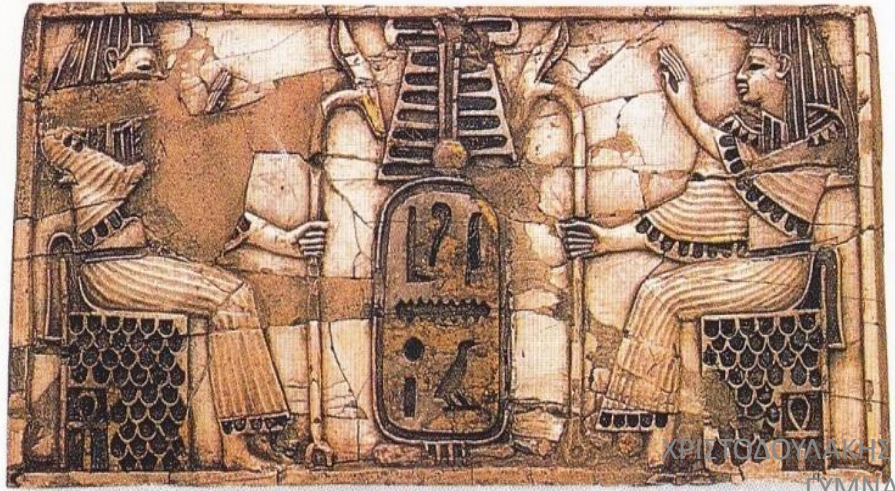
Βεδουίνα γνέθει μαλλί με τον παραδοσιακό τρόπο

Κατσίκισιο μαλλί

ΝΗΜΑΤΟΥΡΓΙΑ

Η νηματοργία και η υφαντουργία ήταν γυναικεία δουλειά. Οι γυναίκες έγνεθαν και έφτιαχναν υφάσματα.

ΦΟΙΝΙΚΙΚΗ ΧΑΡΑΚΤΙΚΗ ΣΕ ΕΛΕΦΑΝΤΟΔΟΝΤΟ
Οι Φοίνικες και οι Χανανίτες στόλιζαν τα παλάτια τους με ελεφαντόδοντο. Αυτό το ελεφαντόδοντο του 9ου π.Χ. αιώνα από τη Νεμερόδ της Ασσυρίας κατασκευάστηκε από τους Φοίνικες.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Ένα μεγάλο τμήμα της παραγωγικής δραστηριότητας αφιερώνονταν στην κατασκευή οργάνων που αναφέρονται στη Βίβλο όπως οι αυλοί, η άρπα, τα κύμβαλα και οι τρομπέτες. Το ντέφι, που συνήθως έπαιζαν γυναίκες, το χρησιμοποιούσαν πολύ για να έρθουν στο κέφι (Ιερεμίας 31.4).

Οι γυναίκες φορούσαν όμορφα άρωματά

Οι αυλοί κατασκευάζονταν από ξύλο ή μέταλλο

Το ντέφι δεν επιτρεπόταν να παίζεται μέσα στο Ναό

ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

- Για την κατασκευή του ναού του Σολομώντα εργάστηκαν Φοίνικες.
- Οι τοίχοι ήταν επενδυμένοι με σκαλιστό ξύλο κέδρου και επικάλυψη από χρυσό.
- Το περιδέραιο του αρχιερέα ήταν χρυσό με πολύτιμους λίθους.

ΑΡΩΜΑΤΟΠΟΙΑ

Μία μέθοδος παρασκευής αρώματος ήταν η ρίψη πετάλων και σπόρων λουλουδιών μέσα σε καυτό λάδι.

Στη συνέχεια, στράγγιζαν το λάδι και το άφηναν να κρυώσει, φτιάχνοντας έτσι το άρωμα.

Ο ΙΕΡΕΜΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΗΣ

Ο Θεός έστειλε τον προφήτη Ιερεμία στο σπίτι ενός αγγειοπλάστη κι εκείνος τον κοίταξε που έφτιαχνε κεραμικά. Όπως ο αγγειοπλάστης διορθώνει τον πηλό που χάλασε με το χέρι του, έτσι κι ο Θεός «ξαναπλάθει» τους ανθρώπους που φάνηκαν ανυπάκοοι (Ιερ. 18,1-17).

Αγγειοπλάστης κατασκευάζει κεραμικό σκεύος

ΡΩΜΑΪΚΟ ΑΓΓΕΙΟ

ΕΝΔΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΛΙΔΙΑ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΝΤΥΝΟΝΤΑΝ για πρακτικούς κυρίως λόγους παρά για να φαίνονται κομψοί. Άντρες και γυναίκες φορούσαν μακριές και φαρδείς μανδύες από λινάρι ή μαλλί κι από μέσα ένα μακρύ πουκάμισο. Τα γυναικεία ενδύματα διακοσμούσαν με κεντητά ή κρόσια, ενώ μερικές φορές φορούσαν πέπλο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στις γιορτές, φορούσαν ειδικό ένδυμα, δηλαδή φορέματα ριχτά με ζωηρά χρώματα.

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

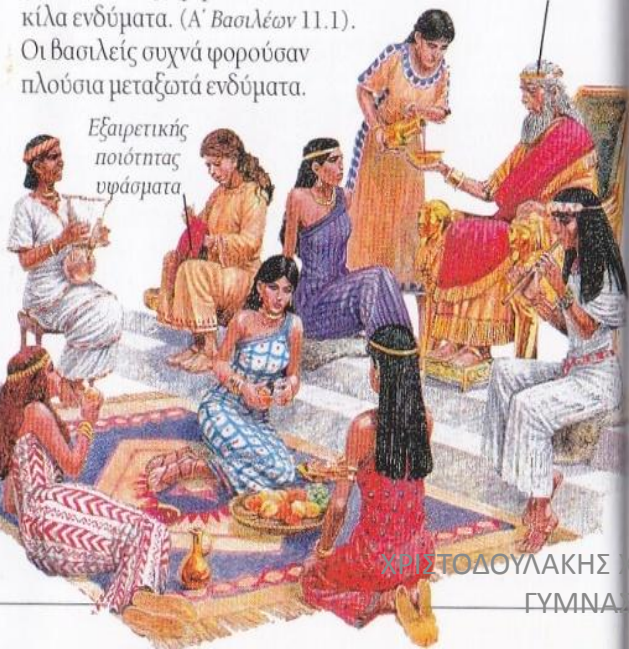
Οι άντρες φορούσαν δαχτυλίδια με σφραγίδα ενδεικτικά της θέσης τους, ενώ άντρες και γυναίκες φορούσαν βραχιόλια. Συναλλάσσονταν με πολύτιμους λίθους και μέταλλα που τα δώριζαν.

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΟΥ ΣΟΛΟΜΩΝΤΑ

Ο Σολομώντας παντρεύτηκε διάφορες γυναίκες από βασιλικές, ειδωλολατρικές οικογένειες. Αυτές έφεραν στο βασίλειό του ποικίλα ενδύματα. (Α' Βασιλέων 11.1).

Οι βασιλείς συχνά φορούσαν πλούσια μεταξωτά ενδύματα.

Το κάλυμμα του κεφαλιού του προστάτεψε από τη ζέση και το κρύο

Εξαιρετικής ποιότητας υφάσματα

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΝΔΥΜΑΤΑ

- Οι ζώνες χρησιμοποιούνταν για να συγκρατούν τα ενδύματα.
- Άντρες και γυναίκες φορούσαν ένα εσωφόρι που έμεινε με πουκάμισο και ήταν φτιαγμένο από μαλλί ή λινάρι.

ΠΑΝΩΦΟΡΙ ΑΠΟ ΔΕΡΜΑ ΠΡΟΒΑΤΟΥ

Αυτό το πανώφορι είναι ανάλογο με εκείνο που φορούσαν οι βοσκοί της Βίβλου, για να μην κρυώνουν τη νύχτα που φύλαγαν τα κοπάδια τους. Πανώφορια κατασκευάζονταν και από τρίχωμα καμήλας.

Δερμάτινα λουριά

ΧΙΤΩΝΑΣ ΚΑΙ ΣΑΝΔΑΛΙΑ

Άντρες και γυναίκες φορούσαν χιτώνες πάνω από άλλα ενδύματα. Τα σανδάλια κατασκευάζονταν από δέρμα που το έκοβαν στο σχήμα του πέδατος και το έδεναν στο πόδι με δερμάτινα λουριά ή κορδόνια.

ΦΥΣΙΚΕΣ ΒΑΦΕΣ

Μερικά ενδύματα, ιδιαίτερα εκείνα που τα φορούσαν σε ειδικές εορταστικές εκδηλώσεις, είχαν ζωηρά χρώματα. Ο Ιακώβ δίνει στον αγαπημένο γιό του, τον Ιωσήφ, ένα «πανώφορι με πολλά χρώματα» (Γένεσις 37.3). Οι βαφές φτιάχνονταν από φυσικά συστατικά. Για παράδειγμα, το πορτοκαλί γινόταν από το λουλούδι ζαφορά, το μπλε από το φλούδι του ροδιού και η πορφύρα (μοβ), το βασιλικό χρώμα, φτιαχνόταν με απόσταξη οστράκων.